

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta

Ústav informačních studií a knihovnictví

Diplomová práce

Bc. Barbora Nebeská

Knihovny knížat Lichnovských

Libraries of princes Lichnovsky

Poděkování

Za vedení diplomové práce bych ráda poděkovala PhDr. Richardu Šípkovi, Ph.D. Dále děkuji Mgr. Martě Koubové z Národního památkového ústavu v Ostravě za zpětnou vazbu. Za vstřícnost bych ráda poděkovala též Ing. Radomíru Příbylovi, kastelánovi na zámku v Hradci nad Moravicí a PhDr. Evě Kolářové, kastelánce na zámku Raduň.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval(a) samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 29. července 2016

.....

Jméno a příjmení

Abstrakt

Knihovny knížat Lichnovských se v současné době skládají ze dvou celků. Jde o hlavní rodovou majorátní knihovnu uloženou na zámku v Hradci nad Moravicí a o menší knihovní celek pocházející původně ze zámku v Chuchelné.

Tato diplomová práce se zaměřuje na tisky 16.-18. století a jejím cílem je obsahová a provenienční analýza knihovního fondu Lichnovských ve vymezeném období. V úvodu je věnována pozornost například problematice signaturních řad či otázce, zda se chuchelenský fond skládá z knih, které náležely do osobního vlastnictví Lichnovských. V navazujících částech je vysvětleno omezení práce na vybraná století, s čímž souvisí otázka obecné problematiky zpracování zámeckých knihoven. Pozornost je též věnována historii rodu Lichnovských. V krátkosti je popsána lokace knihovny v zámeckém objektu a poté již následují stěžejní části práce a to kapitoly Obsahová analýza fondu zámecké knihovny v Hradci nad Moravicí a Provenienční analýza fondu zámecké knihovny v Hradci nad Moravicí.

Kapitola věnovaná provenienci je složena ze dvou částí. V té první jsou identifikováni původci provenienčních stop z rodu Lichnovských. Hlavní pozornost je věnována Robertu Lichnovskému, jenž se nejvíce zasloužil o chod rodové majorátní knihovny. Druhá část se zaměřuje na provenienční stopy spřízněných rodů a též na provenienci předchozích vlastníků, bez přímé vazby na Lichnovské. Práci uzavírá celkové shrnutí.

Abstract

The libraries of Lichnowsky noble family are currently composed of the sections. The first one is the main family line library stored in Hradec nad Moravicí castle and the latter is the one originally from Chuchelná castle.

This thesis focuses on 16-18th century prints as parts of the above mentioned libraries. The aim here is the content and provenance analysis of the library fund of Lichnowsky within the suggested periods of time. At the front, the attention is on signature lines and on the question, whether the Chuchelná library contains books that once belonged to private property of Lichnowsky family. In the following chapters, it is explained why the scale of the analysis is limited to the selected centuries. The answer also reflects the general topic of understanding castle libraries. The focus is also on the history of the noble family of Lichnowsky. After localization of the library itself, major parts of the thesis follow, which chapters comprising the content and provenance analysis of the libraries.

The provenance chapter has two parts. The first one identifies members of Lichnowsky family behind provenance traces inside the books, whereas the major role is played by Robert Lichnowsky, largely responsible for operating and maintaining the family library. The latter part focuses on provenance traces from related families as well as provenance originating from other owners without any direct link to Lichnowsky family. The thesis finalises with a resumé.

Klíčová slova (česky):

zámecká knihovna, zámecká knihovna Chuchelná, zámecká knihovna Hradec nad Moravicí, aristokracie, šlechta, Národní muzeum

Klíčová slova (anglicky):

castle library, castle library Chuchelná, castle library Hradec nad Moravicí, aristocracy, nobility, National museum

Obsah

1	Úvod	10
1.1	Problematika signaturních řad.....	10
1.2	Osudy zámeckých fondů Hradec nad Moravicí a Chuchelná v letech 1939-1996	11
1.3	Otázka „osobní knihovny“ na zámku v Chuchelné.....	12
2	Metodologie	14
2.1	Struktura práce.....	15
3	Literatura	18
4	Historie rodu Lichnovských.....	20
5	Lokace knihovny v zámeckém objektu	28
6	Fond zámecké knihovny ve stručném kontextu vývoje evropského myšlení 16.–18. století.....	29
7	Obsahová analýza fondu zámecké knihovny Hradec nad Moravicí.....	31
7.1	16. století.....	31
7.1.1	Tisky Alda Manuzia ve fondu hradecké knihovny	39
7.2	17. století.....	42
7.3	18. století.....	50
7.3.1	Náboženství.....	50
7.3.2	Historie	53
7.3.3	Filozofie	59
7.3.4	Politika a ekonomie.....	61
7.3.5	Právo	63
7.3.6	Přírodní vědy a hospodářství.....	65
7.3.7	Cestopis a místopis.....	67
7.3.8	Beletrie	70
7.3.9	Poezie	76
7.3.10	Umění.....	77
7.3.11	Příručková literatura.....	78
7.3.12	Habsburkové	81
7.4	Stručný souhrn obsahové analýzy	82
7.5	Stručné porovnání hradecké knihovny s obdobnými zámeckými knihovnami	84
8	Provenienční analýza fondu zámecké knihovny Hradec nad Moravicí.....	86
8.1	Osobní provenience Lichnovských.....	87
8.2	Rodová provenience Lichnovských.....	93
8.2.1	Tištěná rodová majorátní exlibris.....	93
8.2.2	Rodová majorátní razítka	93
8.3	Šlechtické rody spřízněné s Lichnovskými.....	94

8.3.1	Rukopisná provenience	94
8.3.2	Supralibros	95
8.3.3	Smuteční oznámení	95
8.4	Šlechtické (a panovnické) rody bez zjištěné příbuzenské vazby na Lichnovské.....	96
8.4.1	Rukopisná provenience	96
8.4.2	Tištěná provenience.....	98
8.4.3	Supralibros	99
8.5	Církevní představitelé	100
8.6	Kláštery.....	101
9	Závěr	103
10	Použitá literatura	103
11	Obrazová příloha	Chyba! Záložka není definována.

1 Úvod

Knihovny knížat Lichnovských se v současné době skládají ze dvou celků. Jde o hlavní rodovou majorátní knihovnu uloženou na zámku v Hradci nad Moravicí a o menší knihovní celek pocházející původně ze zámku v Chuchelné, který je dnes deponovaný na zámku Raduň.¹

Součástí knihovních fondů Lichnovských jsou též další tři celky. Souvislost s rodem Lichnovských má jen soubor odborných lékařských knih Wilhelma Schenka von Stauffenberg (1879–1918), neurologa a osobního přítele kněžny Mechtildy Lichnovské. Ve dvou zbývajících případech se jedná o torza svozových knihoven, a to hraběcího rodu Razumovsky z Wiggsteinu (Horní Vikštejn) v počtu 72 svazků a knihovny Stěbořice náležící podnikatelské rodině Janottů v počtu 34 svazků. Obě zmíněné knihovny jsou uloženy na zámku Raduň, kde svozovým knihovnám slouží menší z knihovních místností, nacházející se v podlaží pod velkou knihovnou.

Historii zámeckých objektů byla věnována pozornost již v autorčině bakalářské práci, která je pro případné zájemce k dispozici v repozitáři závěrečných prací UK.

1.1 Problematika signaturních řad

Bohužel je třeba konstatovat, že současný celkový stav rozmístění všech čtyř souborů není zcela vyhovující. Kupříkladu Stauffenbergova knihovna je z části umístěna v expozici Hradeckého zámku v čítárně, která předchází první knihovní místnosti, ale jednotlivé svazky lze nalézt i na Raduni ve zmíněné svozové knihovně.

K problematice nejednoznačného a nesystematického „raduňských“ celků přispěla bezpochyby zvolená soustava signaturních řad. Ta sice navazuje na soustavu zavedenou za Lichnovských, která fungovala a funguje v podobě šesti skupin následujícím způsobem. V řadě I-III jsou knihy rozlišeny dle velikosti na osmerku, kvart a folio. Signaturní řada IV značí prvotisky a jiné vzácné tisky, řada V označuje mapy a v poslední řadě VI se nacházejí grafická alba. Kolem roku 2009 však bylo rozhodnuto o přidělení navazujících řad i celkům, které svým původem do majorátní knihovny nepatří. Knihovna Schenka ze Stauffenbergu získala označení VII., Chuchelná VIII., Horní Vikštejn poměrně nepochopitelně VIII (místo

¹ Zde se původní knihovna hrabat Larish-Mönnichů nedochovala. Rozhodnutí o deponování bylo učiněno též z prostorových důvodů. V současné době je tedy na zámku Raduň uložena i část majorátu. Jedná se převážně o beletrii a obecně vzato o řady, které byly v původní knihovně Lichnovských na zámku v Hradci nad Moravicí umístěny v nadstavbových částech nad dvoutážovými knihovními skříněmi.

běžně užívaného IX) a Stěbořice X.² Inventární seznam, který vypracoval Národní památkový ústav v Českých Budějovicích, zahrnuje všechny tyto zmíněné samostatné celky pod jednotným signaturním kódem počínajícím písmeny ZK HM, což znamená „zámecká knihovna Hradec nad Moravicí“. Tento systém bohužel nerespektuje samostatný historický vývoj těchto knižních celků. Podle autorky diplomové práce měly být pro tyto knihovny vytvořeny vlastní signaturní kódy začínající též na první písmena v názvu, tedy CH (CHU) pro Chuchelnou, SCH pro Schenkovu knihovnu, V (případně HV) pro Horní Víkštejn a S (ST) pro Stěbořice a měly být evidovány jako samostatné součásti hradecké knihovny.

V případě Chuchelné je na místě ještě jedna otázka, na kterou je třeba odpovědět. A to zda chuchelenský celek skutečně obsahuje svazky náležící do osobního vlastnictví posledních majitelů panství z rodu Lichnovských.³ Tato otázka se objevuje v článku Ivo Barana *Zámecká knihovna v Hradci nad Moravicí* (Olomouc 2011). Nejprve je však nutné uvést pár slov o situaci knižních fondů na území Slezska, zvláště po roce 1945.

1.2 Osudy zámeckých fondů Hradec nad Moravicí a Chuchelná v letech 1939–1996

Kněžna Mechtilda se po smrti manžela Karla Maxe Lichnovského (†1928) podruhé provdala za britského důstojníka a získala tak britské státní občanství. V létě roku 1939 se na svých cestách zastavila v Mnichově, kde ji zastihla druhá světová válka. Byl jí zabaven pas a znemožněn odjezd ze země.⁴ Odjela tedy za synem a jeho rodinou do Chuchelné, kde trávili čas do doby, než byli nuceni se přestěhovat na zámek v Hradci. Již v té době zvažovali Lichnovští své nové zajištění v Latinské Americe, kde žil Mechtildin mladší syn Michael. Po roce 1945 tento plán zrealizovali, a jejich majetek tak natrvalo přešel do cizích rukou⁵. Roku 1945 byly velkostatky Hradec nad Moravicí a Chuchelná zkonfiskovány na základě Benešových dekretů.

Důvodem, proč se knížecí rodina musela roku 1943 přestěhovat do hradeckého zámku, bylo zřízení oddělení ratibořského válečného lazaretu v prostorách zámku Chuchelná. Z té doby se

² BARAN, Ivo. *Zámecká knihovna v Hradci nad Moravicí*. In: *Problematika historických a vzácných knižních fondů 2010 : sborník z 19. odborné konference, Olomouc, 20.-21. října 2010*. V Olomouci : Vědecká knihovna, Brno : Sdružení knihoven České republiky, 2011. s. 28. ISBN 978-80-7053-292-8; 978-80-86249-61-2.

³ tamtéž, s. 27

⁴ KOLÁŘOVÁ, Eva. *Hradec nad Moravicí : Díl první : Zámek a jeho park*. Hradec nad Moravicí : Město Hradec nad Moravicí ve spolupráci s Národním památkovým ústavem, Správou zámku Hradec n. M., 2013. s. 47.

⁵ Až na ojedinělé případy, kdy byla část majetku odeslána kněžně Mechtildě Lichnovské do Anglie. NEBESKÁ, Barbora. *Provenienční a obsahový průzkum zámecké knihovny Chuchelná*. Praha : Ústav informačních studií a knihovnictví, 2011. s. 49-50.

bohužel nedochovalo mnoho informací. Je ale známo, že Němci vystěhovali jen část místností, které měly sloužit pro ubytování raněných vojáků. Navíc prý striktně dbali na to, aby se z majetku Lichnovských nic neztratilo.⁶ Po válce sloužil zkonfiskovaný zámecký objekt mnoha institucím, než se z něj roku 1952 stal rehabilitační ústav. Ten sídlí v budově zámku dodnes.

Na zámku v Hradci nad Moravicí byly válečné škody odhadnuty na 25 milionů korun. Na rozdíl od jiných zámeckých objektů měl ale hradecký zámek štěstí v tom, že byl vybrán jako tzv. svozový. Na přelomu let 1953 až 1954 byly na Hradec převezeny různé cenné sbírkové a umělecké předměty ze zámků severní Moravy. Z knihovních fondů to v té době byly například celky Chuchelná a Stěbořice. Poprvé po válce byl zámecký objekt zpřístupněn roku 1949. Knihovna však součástí prohlídkové trasy nebyla. Z písemných materiálů týkajících se hradecké knihovny, které od šedesátých let eviduje oddělení zámeckých knihoven, je možné rekonstruovat postupnou evidenci a zpracování hradeckých tisků. Od roku 1977 probíhaly na Hradci rozsáhlé statické práce. Následoval stavebně-historický průzkum a pozornost byla věnována též podobě původních interiérů a celkovému funkčnímu rozvrhu. Mezitím byl roku 1983 veškerý mobiliář včetně knižních sbírek převezen na zámek Raduň, kde setrval dlouhých třináct let. Teprve roku 1996 bylo započato se zpětným převozem a instalací v původních prostorách hradeckého zámku.⁷

1.3 Otázka „osobní knihovny“ na zámku v Chuchelné

O historii budování knižní sbírky na Chuchelné neexistuje v současné době téměř žádná literatura. Autorka sice na toto téma obhájila svou bakalářskou práci, ta však byla v převážné míře orientována na expresionismus spojený s osobou kněžny Mechtildy Lichnovské. V provenienční části se tedy věnovala výhradně vpiskům, které v knihách zanechala její nejbližší rodina. Jednalo se tedy o práci zaměřenou na dvacáté století. Jelikož v té době nebyl proveden provenienční průzkum rodové majorátní knihovny, pracovala autorka s předpokladem, že se skutečně jedná o osobní knihovny příslušníků knížecí rodiny.

O historii budování knižního fondu, který se dochoval na zámku v Chuchelné, nejsou více méně žádné informace. Vzhledem k absenci majorátních provenienčních znaků lze říci, že

⁶ ŠTĚPÁN, Václav. *Dějiny obce Chuchelné : 1349-2009*. Opava : Obec Chuchelná, 2009. s. 243-244. ISBN 978-80-254-5941-6.

⁷ KOLÁŘOVÁ, Eva. *Hradec nad Moravicí...*, 2013. s. 50-51, 53-54, c.d. v pozn. 4.

knihovna byla budována mimo rodovou knihovnu, pravděpodobně jako sbírka knih sloužících Lichnovským při jejich pobytu na Chuchelné. Ta měla již od dob prvního knížete Lichnovského charakter loveckého zámku. Lichnovští zde trávili nezanedbatelnou část roku a zcela jistě se ve volném čase věnovali četbě. Je samozřejmě zcela vyloučeno, že by se větší část majorátu stěhovala s nimi. V době posledních majitelů panství dokonce na Hradci panovalo nařízení, že knihy nesmí být vynášeny mimo knihovni místnosti a čítárnu. O tom, že zákaz nebyl brán zcela vážně, svědčí současný stav chuchelenského svozu, ve kterém se objevují knihy nesoucí provenienční znaky hradeckého majorátu. Tyto knihy tedy charakterem svého označení nepatří do svozu Chuchelná a správně by měly být zařazeny v hradecké majorátní knihovně. Na druhou stranu však jejich přítomnost v chuchelenském fondu ilustruje stav, ve kterém svůj majetek zanechali samotní Lichnovští. Je možné jen spekulovat, do jaké míry jim bylo do roku 1943, kdy pobývali na Chuchelné, povoleno se svým majetkem nakládat. O dřívějších zvyklostech může leccos napovědět situace, kterou popisuje Václav Štěpán ve svých dějinách obce Chuchelné. Píše, že v letech „...1886-1890 dal kníže Karel Lichnovský převézt mnoho věcí ze zámku v Krzyżanowicích⁸ do zámků v Hradci a Chuchelné, některé zase přemístil z Chuchelné do Krzyżanowic nebo Hradce“. Z té doby se zachoval inventář, ve kterém je například zmíněno, že ve velkém salonu bylo na stole položeno několik desítek knih s nejrůznější tematikou. Tyto knihy jsou v publikaci vypsány a i když je popis mnohdy vágní, lze minimálně některé z nich v hradeckém fondu dohledat i dnes. Na jiném místě se zase píše, že „dřevěná knihovnička s 16 svazky Meyers *Coversations-Lexikon* našla své nové místo v kulečnickové místnosti...“⁹, která se nachází na Hradci. Jak je tedy patrné, s knihami se manipulovalo dle momentální potřeby.

Odpověď na otázku, zda se tento celek skládá z exemplářů, které náležely do osobního vlastnictví jednotlivých členů rodu Lichnovských, není tedy zcela jednoznačná. Fond se sice z velké části skládá z knih nesoucích vlastnické vpisky posledních majitelů panství, avšak takové lze nalézt i v majorátní knihovně. Tvrzení o osobní knihovně, byť hypotetické, je tedy nutné označit přinejmenším jako nepřesné. V současné době neexistuje žádný důkaz o tom, že by knihovna v Chuchelné byla cíleně budována jakou soukromá.

⁸ Jedná se o jedno z dalších panství Lichnovských.

⁹ ŠTĚPÁN, Václav. *Dějiny obce Chuchelné...*, 2009. s. 123, 126, 128, c.d. v pozn. 6.

2 Metodologie

Autorka diplomové práce se knihovnami Lichnovských zabývá již dlouhodobě. V září roku 2009 se jakožto praktikantka podílela na vůbec prvním soupisu, který se týkal svozového fondu pocházejícího z panství Chuchelná. Na toto téma, jak již bylo zmíněno v úvodu, obhájila roku 2010 svou bakalářskou práci s názvem *Provenienční a obsahový průzkum zámecké knihovny Chuchelná*. Diplomové práci předcházela též výstava Typografické poklady ze sbírek Lichnovských, která proběhla v koridoru zámku Hradec nad Moravicí v období 15. 9.-15. 11. 2015. Připravena byla v rámci vědecko-výzkumného projektu Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI) Ministerstva kultury ČR „Tisky 16. století v zámeckých knihovnách České republiky“.¹⁰ Výstupem byl tištěný katalog¹¹ se stejnojmenným názvem vydaný Národním památkovým ústavem v Ostravě. V rámci diplomové práce byl autorkou proveden též průzkum provenienčních stop v majorátní knihovně, který probíhal s přestávkami v letech 2011–2015.

V současné době uchovává hradecká knihovna celkem 16 441 svazků. Konkrétně se jedná o 13 prvotisků, přes 100 titulů z 16. století, torzovitě dochované 17. století v počtu 88 exemplářů, 2500 titulů z 18. století, 10000 ze století devatenáctého a 2000 ze století dvacátého. Ve zbývajícím počtu se jedná o grafická alba, brožury, periodika a další jednotlivosti. Fond 16. – 18. století, který je předmětem této práce, představuje přibližně 2688 exemplářů. Jedná se tedy o něco více než šestnáct procent z celkového počtu exemplářů.

Je tedy patrné, že ve srovnání s jinými zámeckými knihovnami je hradecká v jistém ohledu velmi netypická. Chronologická skladba fondu neodpovídá běžnému schématu známému z jiných knihoven tohoto typu. Běžně se ve fondu nachází nevelký počet prvotisků, o něco více tisků 16. století a dále počet knih exponenciálně stoupá. Toto složení odpovídá přirozenému budování knihovního fondu generacemi příslušníků rodu. Hradecká knihovna však obsahuje přiměřené množství prvotisků, ale již nadstandardní počet tisků 16. století, jenž svědčí o cíleném sběratelském zájmu. Dále je ve fondu silně zastoupena literatura 18. století, zatímco 17. století reprezentuje zmíněných 88 svazků. Je proto na místě domněnka, že knihovna byla vlivem vnějších okolností poškozena či zničena. Za téměř jisté lze považovat tvrzení vyskytující se již v pramenech 19. století, že knihovna utrpěla požárem, který panské sídlo

¹⁰ Identifikační kód projektu: DF12P010W024.

¹¹ *Typografické poklady ze sbírek Lichnovských : katalog výstavy*. Ostrava : Národní památkový ústav, 2015. 63 s. ISBN 978-80-85034-87-5.

zachvátil roku 1796. Stalo se tak za vlády Karla Aloise, druhého knížete Lichnovského (1761–1814).¹²

Zde je nutné upozornit na obecnou problematiku zpracování zámeckých knihoven a v širším slova smyslu jakéhokoliv historického knižního fondu. Jedním z metodických přístupů k problematice výzkumu zámeckých knihoven je jejich výzkum jako uzavřeného knižního celku. K této metodě je možné se přiklonit s ohledem na skutečnost, že knihovna, zvláště pokud byla spravována jako rodová a majorátní, byla mnohdy budována po staletí desítkami příslušníků daného rodu. Pro zachování kontinuity, tedy vzniku, způsobu akvizice, osobního přispění jednotlivých členů rodu, osudů knižní sbírky po případných katastrofách a z řady dalších důvodů, je vhodné neseparovat práci na menší celky a věnovat jí pozornost v celé její šíři a rozmanitosti. Zásadním problémem bývá ale rozsah takové knihovny. Při objemu nad cca 3000 svazků je téměř nemožné zpracovat fond v dostatečné šíři, aby výsledná práce zahrnovala vše potřebné a nezůstala jen u povrchního náhledu či dokonce namátkového výběru titulů. Nabízí se tedy druhá metoda, která spočívá v omezení zkoumané problematiky na menší, ale zároveň určitým kritériem vyhraněné téma či skupinu témat. Lze se rozhodnout pro určité druhy dokumentů, klíčové téma daného fondu či jako v případě této práce pro chronologické kritérium stratifikující roky vydání knih, tedy tak říkajíc postupovat po stoletích.

Jelikož starší fond hradecké knihovny pravděpodobně pohltil požár a o její rehabilitaci pečoval převážně představitel rodu, který svým narozením náleží až do století devatenáctého, bylo v této práci přistoupeno ke spojení tří století tak, aby bylo možné nastínit obraz historie knihovny alespoň v relativní plynulosti. Na tuto diplomovou práci bude později navazovat důkladnější průzkum proveniencí devatenáctého a dvacátého století, aby mohlo dojít ke konečným závěrům ohledně přispění všech příslušníků rodu Lichnovských do nově zbudované majorátní rodové knihovny.

2.1 Struktura práce

Po úvodních kapitolách, zahrnujících úvod, metodologii, literaturu, historii rodu Lichnovských, lokaci knihovny a stručný kontext vývoje evropského myšlení 16.–18. století, následují stěžejní části práce. Těmi jsou kapitoly Obsahová analýza zámecké knihovny v Hradci nad Moravicí a poté Provenienční analýza zámecké knihovny v Hradci

¹² *Typografické poklady...*, 2015. c.d. v pozn. 11.

nad Moravicí. Obsahová analýza má tři podkapitoly, z nichž každá mapuje tiskařskou produkci jednoho století. Uvnitř těchto celků je uplatněna tematická strukturace, díky které byl zkoumaný knižní fond dále rozdělen do následujících kategorií: náboženství, historie, filozofie, politika, právo, přírodověda, cestopisy, beletrie, poezie, umění, příručková literatura a Habsburkové. Poslední jmenovaná kategorie je netypická a je zařazena z důvodu silného navázání Lichnovských na císařský dvůr. Ve fondu se vyskytuje nepřehledné množství literatury věnující se tomuto panovnickému rodu, a proto autorka usoudila, že jakožto samostatná kategorie bude mít větší výpovědní hodnotu, než kdyby tisky do ní náležející byly rozptýleny do jiných kategorií. Za sběratele těchto tisků se dá označit Eduard Lichnovský (1789–1845), jehož literární činnost vyvrcholila nedokončenou historií habsburského domu. Jelikož je knižní produkce 16. století ve střední Evropě stále ještě částečně pod vlivem doznívajícího středověku, nelze na něj uplatnit tuto strukturu. Též vzhledem k torzovitě dochovanému sedmnáctému století je užití této struktury i v tomto případě problematické. V mezích možností je ale u těchto dvou podkapitol použit též metodický postup jako u 18. století. Dále je nutné zmínit, že dobový pohled na vybrané kategorie byl zásadně odlišný od pohledu dneška. Je tomu tak například v případě politických děl, která ve zpracovávaných stoletích ještě nevznikala jako čistě politická, ale bylo možné je řadit k filozofii či historii. Což je ostatně možné i dnes, jelikož se mnohdy jedná o hraniční práce. Na tuto skutečnost je na příslušném místě patřičně upozorněno.

Kapitola věnovaná provenienci je rozdělena na dvě části, kterým předchází stručný úvod. První z nich se orientuje na provenienční stopy příslušníků rodu Lichnovských a je koncipována jako souvislý text s vyznačením jmen jednotlivých původců vlastnických vpisků. V druhé části je použito strukturování dělicí provenienční stopy dle zjištěného či nezjištěného příbuzenského vztahu k Lichnovským. Podkapitolami jsou zde: rukopisná provenience, tištěná provenience, supralibros či smuteční oznámení. Dále jsou zde popsány provenienční stopy klášterů a církevních představitelů.

Provenience je vždy navázána na konkrétní titul a přepis vlastnických zápisů je proveden metodou transliterace. Proběhla též fotodokumentace (viz obrazová příloha).

Z důvodu rozsahu práce nebyl věnován prostor tiskařům a typografii uvedených tisků. Studie na toto téma je však možná a v případě, že správa zámku bude nadále této činnosti nakloněna, bude tato studie v budoucnu provedena.

Pokud není uvedeno jinak, byla základní biografická data čerpána ze souboru národních autorit Národní knihovny České republiky.

Použitá literatura je citována v souladu s normou ISO 690, resp. ISO 690-2. Záznamy jsou řazeny abecedně podle jmenného záhlaví.

3 Literatura

Z celkového objemu literatury o zámeckém objektu je největší autoritou doktorka Eva Kolářová (*1949), kastelánka na zámku Raduň a autorka expozice na zámku v Hradci nad Moravicí. Během let publikovala nespočet článků, které se věnovaly hradeckému objektu a v nejednom zmínila i rodovou knihovnu Lichnovských. Přestože se podrobně knihovnou jako takovou nezabývala, jsou informace obsažené v jejích příspěvcích cenným pramenem pro studium historie zámecké knihovny. Zvláštní význam má doktorkou prostudovaný archivní materiál pocházející z rodinného archivu Lichnovských, který je uložen v Zemském archivu v Opavě a je k dohledání v archivním fondu Rodinný archiv a Ústřední správa Lichnovských, zkratka RAUSL. Z jejích článků jmenujme například příspěvek publikovaný ve sborníku Národního památkového ústavu s názvem *Státní zámek Hradec nad Moravicí : vývojové polohy exteriérů a interiérů se zvláštním zaměřením na 19. století : východiska a výsledky dosavadní památkové obnovy* (Ostrava 2004), který byl pro tuto práci základním pramenem pro určení lokace knihovny. Jako velice užitečný zdroj pro seznámení se s historií rodu Lichnovských lze uvést odborně zpracovanou brožuru *Hradec nad Moravicí : Díl první : Zámek a jeho park* (Hradec nad Moravicí 2013), která vyšla ve spolupráci města s Národním památkovým ústavem.

Velice podrobně, dalo by se říct až vyčerpávajícím způsobem, se dějinám rodu věnuje též publikace historika Václava Štěpána (1941–2015) *Dějiny obce Chuchelné* (Opava 2009), která precizním způsobem mapuje dějiny této obce v letech 1349–2009 a s tím i dějiny rodu. Významným zdrojem je především pro důkladné zpracování starších dějin Lichnovských, které bylo provedeno na základě archivního bádání.

Knihovně a jejímu knižnímu fondu se věnuje příspěvek Ivo Barana *Zámecká knihovna v Hradci nad Moravicí* (Olomouc, 2010), který byl publikován ve sborníku *Problematika historických a vzácných knižních fondů 2010*. Baran se ve svém příspěvku věnuje stručnému zhodnocení stavu knihovny, systému jejího uložení, přispění jednotlivých členů rodu a provenienčním stopám Lichnovských.

Ojedinele se též objevují články specializující se na určitou část knižního fondu. Na prvním místě lze jmenovat příspěvky Jaromíry Knapíkové, které se věnují numismatické činnosti Roberta Lichnovského či Františka Čádu a jeho článek *Rukopisné svazky v zámecké knihovně na Hradci u Opavy*. Dalším autorem je doktor Richard Šípek, který se ve svém příspěvku ve sborníku *Adel in Schlesien 2, Repertorium: Forschungsperspektiven – Quellenkunde – Bibliographie* (Mnichov, 2010) věnuje genealogii slezských rodů.

Důležitým pramenem obecně pro studium zámeckých knihoven je publikace *Handbuch deutscher historischer Buchbestände in Europa. Band 2, Tschechische Republik, Schloßbibliotheken unter der Verwaltung des Nationalmuseums in Prag* (Hildesheim, 1997). Z autorů věnujících se v současné době problematice zámeckých knihoven je na prvním místě možné jmenovat vedoucího oddělení zámeckých knihoven Knihovny Národního muzea, doktora Petra Maška. Jeho stěžejním tématem je především historie šlechtických rodů. Z jeho publikací lze jmenovat například dvoudílnou knihu *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti* (Praha, 2008-2010).

4 Historie rodu Lichnovských

Z několika linií slezského rodu Lichnovských se jen jedné podařilo dosáhnout panského až knížecího stavu. Jde též o jedinou linii tohoto rozvětveného rodu, které se podařilo přežít až do dnešních dnů. Rod Lichnovských je v Horním Slezsku znám již od 14. století. V té době získává Johann von Woschütz roku 1491 Lichnow.¹³ Ve znaku drželi Lichnovští vinnou révu, jež má poukazovat na jejich údajný starobylý burgundský původ a též na legendu o dávném templářském předkovi, který se zúčastnil druhé křížové výpravy.¹⁴

Ve vztahu k majorátní knihovně je třeba se historií rodu zabývat od dob získání panství Chuchelná, jehož posledními majiteli před Lichnovskými byli páni z Rohova.

Jan Lichnovský z Voštic (†1611) a na Lichnově měl za manželku Voršilu z Rohova, ale v důsledku sporu o věno byl rohovský rod nucen Chuchelnou roku 1608 odprodat Janovu příbuznému Bernardu Lichnovskému za 14 500 zlatých.¹⁵ A právě od tohoto člena rodu se počíná linie pokračující až do současnosti.

Bernard Lichnovský (1570?-1637) koupil Chuchelnou v době, kdy v krnovském knížectví vládl Jan Jiří Hohenzollernský, jehož byl Bernard předním důvěrníkem. Působil jako přisedlí zemského soudu a z povahy tohoto postu byl jistě účasten sněmů v Křižanovicích roku 1614 a 1616. Tyto sněmy předznamenaly protihabsburské povstání roku 1618 a první fázi třicetileté války, nazývanou česko-falcká a probíhající v letech 1618-1623. Mezi lety 1625-1629 probíhala druhá fáze války, takzvaná dánská. Během té se Bernard Lichnovský, jakožto přívrženec kalvinismu¹⁶, přátelil s dánskými veliteli, které hostil ve svém domě. Za tuto činnost byl potrestán exekuční pokutou, byť vinu během vedeného řízení popíral. Dva z jeho synů pojila dobová záliba, a to psaní pamětí.¹⁷ O mladším Václavovi (1597-1650) je známo, že byl čtenářem Bible, různých postil a právních sbírek. Svě paměti nazval „*Knížka o vůli Boží, jak p. Bůh vůli svou divným způsobem začíná, koná i k místnému konci mimo vůli lidskou přivozuje*“. Jak vyplývá z názvu, psal je česky a tomuto jazyku byl věrný po celý život. Před svou smrtí vyslovil obavy o znehodnocení pamětí vlastní manželkou Evou Skrbenskou z Hříšně, jelikož v nich „*píše pravdu, pro ni někdy nepřijemnou*“. Jeho obavy byly evidentně naplněny, jelikož v rukopise na dvou místech přibližně dvanáct listů schází. Václav

¹³ NEBESKÁ, Barbora. *Provenienční...*, 2011. s. 8, c.d. v pozn. 5.

¹⁴ POUZAR, Vladimír. *Almanach českých šlechtických a rytířských rodů*. Praha : Zdeněk Vavřínek, 2010. s. 263. ISBN 978-80-904241-1-1.; ŠTĚPÁN, Václav. *Dějiny obce Chuchelné...*, 2009. s. 30, c.d. v pozn. 6.

¹⁵ KOLÁŘOVÁ, Eva. Příběh zámku a mauzolea knížat Lichnovských v Chuchelné a vzájemné vazby na zámek Hradec. In: *Sborník Národního památkového ústavu v Ostravě 2009*. Ostrava : Národní památkový ústav, Územní odborné pracoviště v Ostravě, 2009. s. 61. ISBN 978-80-85034-55-4.; ŠTĚPÁN, Václav. *Dějiny obce Chuchelné...*, 2009. s. 30. , c.d. v pozn. 6.

¹⁶ *Biografický slovník Slezska a severní Moravy. Sešit 6*. Ostrava : Ostravská univerzita, 1996. s. 80.

¹⁷ Vhodnějším označením by pravděpodobně byly deníky.

těž vyslovil přání, aby na jeho pohřbu byla zpívána duchovní píseň o šedesáti čtyřech dvouřádkových slokách, kterou sám složil.¹⁸

Starší z bratrů Jiří Lichnovský (†1652) psal nejprve též v češtině, ale po obnoveném zřízení zemském vlivem germanizace již v němčině. Do pamětí si zapisoval sňatky, roky narození svých dětí a právníké záležitosti. Vydaly prý na několik svazků, ale bohužel byly ztraceny nedlouho po jeho smrti.

Dědičkou chuchelenského panství se po skonu Bernarda Lichnovského stala jeho dcera Alena Brixová, ale již roku 1638 bylo toto panství rozděleno mezi Alenu a jejího bratra Jiřího Lichnovského. Statek se v té době vlivem působení jak pruských, tak císařských vojsk nacházel ve velice neutěšeném stavu, až se stal téměř neobyvatelným. Jelikož byla rodina již dlouhou dobu zatížena velkými dluhy, byl Jiří nucen prodat Chuchelnou Zikmundu Jaroslavu Skrbenskému z Hříšně.¹⁹

Za Skrbenského působení bylo nutné ves zcela obnovit, což mělo neblahý vliv zejména na místní obyvatelstvo. Po celou dobu se též táhly nepřehledné majetkoprávními spory, z nichž nakonec těžil nejstarší syn Václava Lichnovského Karel Maxmilián. K návratu Chuchelné do rukou Lichnovských došlo roku 1670, kdy Zikmund Jaroslav Skrbenský z Hříšně prodal panství manželce Karla Maxmiliána Polyxeně Rozině.²⁰

Novým majitelem panství se tedy stává Václavův syn Karel Maxmilián Lichnovský (1635–1688). Tento znalec práva a od roku 1664 knížecí rada a přísedící zemského soudu opavského zamýšlel učinit z Chuchelné hlavní rodové sídlo. S manželkou Polyxenou se nastěhoval roku 1670. Karel Maxmilián byl protestantské víry, ale nechtěl si zadat ani s jednou stranou. (Tato tendence se později u Lichnovských ještě několikrát opakovala). Velice opatrně a obratně tedy formuloval své vyznání. Roku 1671 proběhl protest stavů proti Leopoldu I. a jeho násilným metodám protireformace. Odpor stavů vůči změně zemského zřízení a posílení moci panovníka dal vzniknout speciální komisy, jejímž členem byl i Karel Maxmilián Lichnovský. V jeho pozůstalosti je k nahlédnutí svazek písemností, jež dokumentuje činnost této komise a i úspěch při prosazení určitých změn v konečné redakci zřízení. Nových pravomocí, díky nimiž mohl například dohlížet na dodržování češtiny na úřadech, se knížeti dostalo s úřadem zemského výběřčího opavského. Stal se jím roku 1675. Osoba na tomto postu by se dala nazvat jakýmsi ministrem financí stavů. V roce 1683 vypukla válka s Turky a na pomoc obležené Vídně táhl s armádou polský král Jan III. Sobieský. Z titulu své funkce dohlížel Karel Maxmilián na zabezpečení jeho pochodu. V současné době ale řešil i problémy

¹⁸ ŠTĚPÁN, Václav. *Dějiny obce Chuchelné...*, 2009. s. 31-32, 34, 36, 40, c.d. v pozn. 6.

¹⁹ tamtéž, s. 39

²⁰ tamtéž, s. 40, 42

osobního charakteru. Únos dcery Marie Terezie Ferdinandem Lichnovským, nemoc manželky a sílící tlaky protireformace dohnaly Karla Maxmiliána až k úvahám o ukončení veřejné služby a odchodu do ústraní. Na přímluvu se této myšlenky vzdal, ale část svého majetku převedl na svého syna Františka Bernarda Lichnovského. Setrvání v úřadě však díky vítězství protireformace nemělo dlouhého trvání. Roku 1686 odjel Karel Maxmilián do Braniborska a odkázal statky synovi. Roku 1685 se na krátký čas vrátil, aby uzavřel veškeré své závazky, poté odjel s dcerou Benignou Juliánou a jejím manželem do Trzebuli, kde roku 1688 zemřel. Dědic František Bernard Lichnovský (1664–1747) se musel nejprve vypořádat s úředníky menšího práva, kterým se snažil zabránit v inventarizaci majetku ve své nepřítomnosti. Byl úspěšný a k aktu došlo až po návratu z pohřbu jeho otce. Pozůstalostní soupis, který na základě této inventarizace roku 1688 vznikl je důležitým svědectvím o životě Lichnovských, jelikož dává nahlédnout do jejich celkového hospodaření. V soupisu je popsán stav Chuchelné a výčet dluhů. Na panství se nacházely skříňe naplněné písemnostmi, různými listinami vztahujícími se ke koupi jednotlivých statků a další právní dokumenty. V malé skříni byly uloženy účty hospodářského a důchodového úřadu a rekognice na cennosti v hodnotě 2930 zlatých. Tyto dokumenty jsou základem rodinného archivu Lichnovských.²¹

Pro zajištění nerušené kariéry se František Bernard obrátil na katolickou víru. Roku 1690 se mu narodil syn František Leopold Bernard (1690-1742) a ve stejném roce se stal místodržícím úřadu nejvyššího sudího knížectví opavského. O devět let později zastával post nejvyššího sudího knížectví opavského. V té době též navázal kontakt s císařským dvorem a výsledkem byl titul svobodného pána. Udělen mu byl roku 1702. Přestože měl z důvodu střetu zájmů správně úřad nejvyššího sudího opustit, zastával jej až do roku 1708. Důležitým mezníkem v rodině Lichnovských se stal sňatek Františka Leopolda Bernarda s Annou Barborou Kajetánou (†1754), poslední členkou v mužské linii vymřelého rodu hrabat z Werdenbergu. František Leopold Bernard s ní vyženil jejich rodové panství Odry.

Roku 1716 se svobodný pán František Bernard stal místodržícím úřadu zemského hejtmana opavského a roku 1722 i samotným hejtmanem. Podílel se například na sestavování karolínského katastru zdaněné půdy pro Slezsko sepisovaného v letech 1721–1726. Je možné v něm vysledovat, jak Chuchelná v té době prospívala. Díky zásluhám, které jakožto státní úředník prokázal, získal po jednání s císařským dvorem titul hraběte. Listina byla vystavena císařem Karlem VI. roku 1727, ale bohužel se nedochovala. Lichnovští se od té doby

²¹ ŠTĚPÁN, Václav. *Dějiny obce Chuchelné...*, 2009. s. 41-44, 47, 49, c.d. v pozn. 6.

podepisovali jako hrabata Lichnovští svobodní páni z Voštic. O dvacet dnů později byl tento titul potvrzen též pro Svatou říši římskou národa německého.²²

Vnuk Františka Bernarda Jan Karel Lichnovský (1722–1788) studoval v letech 1737–1740 práva na Pražské univerzitě, která ho měla připravit na kariéru u císařského dvora ve Vídni. Napjaté vztahy mezi Rakouskem a Pruskem v té době vyvrcholili roku 1740 vpádem pruského vojska do Slezska. Nedávná válka s Turky oslabila rakouské oddíly natolik, že rozhodující bitvu u Molvic roku 1741 Rakousko prohrálo a Slezsko se tak stalo součástí pruského území. Vzniklo takzvané Pruské Slezsko. Lichnovští byli nuceni k velice opatrnému jednání, jelikož část jejich majetku se ocitla na území jiného státu. Vlivem nového uspořádání bylo navíc nutné složit slib pruskému králi Bedřichu II. (1712-1786), k čemuž ještě ale delší dobu ze strany Lichnovských nedošlo. Jana Karla donutila tato situace opustit studia a vrátit se k rodičům do Oder. Jakožto vystudovaný právník si byl vědom neoprávněnosti Bedřichova vpádu do Slezska a není tedy překvapením, že k Prusům pociťoval odpor.²³

Jeho děd František Bernard se jakožto představitel zemské správy zdržoval v Opavě, kde vyjednával jak s Prusy, tak s místními obyvateli a snažil se situaci mírnit. Považoval tehdy pravděpodobně za nutné vyjádřit svou loajalitu v té době panující císařovně Marii Terezii (1717-1780), a proto jí poslal list, ve kterém svou orientaci na Rakousko demonstroval. Měl ale také postraní úmysly, jelikož anexí Slezska zanikl jeho úřad slezského hejtmana a on musel přemýšlet o své další kariéře. Roku 1742 zemřel jeho syn František Leopold Bernard, otec Jana Karla, a statky po něm zdědila vdova Anna Barbora Kajetána Werdenbergová. Ta skonala roku 1754 a Jan Karel se tak stal dědicem nejen po rodičích, ale též po svém dědovi Františku Bernardovi.²⁴

Roku 1746 se Jan Karel stal císařským komořím, ale stále se z důvodu nesložení slibu potýkal s majetkovými problémy. Za loajalitu císařovně platil tím, že veškeré výnosy z chuchelenského statku plynuly do pruské státní kasy. Roku 1754 byl Jan Karel povýšen na říšského dvorního radu a o tři roky později na císařského tajného radu. Vyšší společenské postavení mu umožnilo výhodný sňatek s tehdy patnáctiletou dcerou hraběte Jana Althana Karolinou z Althanu (1741–1803). Roku 1763 byl navíc v Lipsku podepsán mír mezi habsburskou monarchií a Pruskem, který umožnil Janu Karlovi užívání pruských statků. Dlouholeté balancování mezi rakouským císařstvím a pruským královstvím bylo vyřešeno roku 1773, kdy Jan Karel získal povolení od Marie Terezie ke složení slibu Bedřichu II. Stalo

²² ŠTĚPÁN, Václav. *Dějiny obce Chuchelné...*, 2009. s. 49-52, c.d. v pozn. 6.

²³ tamtéž, s. 52, 60; HOŘČÍČKA, Václav. Ruska a Prusko v období slezských válek. In. *Historický obzor*, roč. 8, č. 7/8, s. 146-153.; dále GAWRECKI, Dan a kol. *Dějiny Českého Slezska 1740-2000 I-II*. Opava : Slezská univerzita, Filozoficko-přírodovědecká fakulta, Ústav historie a muzeologie, 2003. 656 s. ISBN 80-7248-226-2.

²⁴ ŠTĚPÁN, Václav. *Dějiny obce Chuchelné...*, 2009. s. 60, 63, c.d. v pozn. 6.

se tak a Jan Karel byl pruským králem povýšen do knížecího stavu. Titul knížete mohl dále užívat nejstarší syn. Ostatním členům rodu byl ponechán titul hraběcí. Jmenování bylo stvrzeno diplomem a částkou 500 tolarů. Titul se nový kníže snažil rozšířit na celé území říše, ale prozatím bezúspěšně. Ke kladnému vyřízení později nepřispělo ani rozhodnutí zbudovat rodové sídlo v nově získaném panství v Hradci nad Moravicí, ke kterému došlo roku 1777. Hradec byl totiž díky své poloze významnou pevností, která by mohla sloužit pro vojenské účely. I když Jan Karel zastával vysoké posty u císařského dvora, byl zároveň pruským poddaným. Rozladění bylo tedy na obou stranách. Na Hradec se přesto začaly svážet nejrůznější umělecké předměty a plán na zbudování nového rodového sídla byl uskutečněn. Roku 1788 začal Jan Karel jednat o zřízení majorátu z pruských statků, ale ještě téhož roku zemřel. Zůstala po něm vdova Karolina z Althanu a velké množství dluhů. Jednání o majorátu převzal jeho nejstarší syn Karel Alois. Jelikož Jan Karel nezanechal závěť poslal druhý kníže obratně formulovaný dopis novému pruskému králi Bedřichu Vilému II., ve kterém otcovy listy z 8. dubna 1788 označil za závěť, dle které je možné postupovat. Žádost byla po jednáních schválena a ke zřízení majorátu došlo 6. září téhož roku. Součástí listu bylo například i nařízení, že pokud by se na fideikomisních statcích zřídil archiv, měl by být udržován řádně a opisy dokumentů by se měly vystavovat vidimované. Do archivu by měly náležet i inventáře fideikomisních statků a jejich zlepšení.²⁵

Na rozdíl od Jana Karla, o jehož soukromém životě není mnoho zpráv, je život jeho syna Karla Aloise Lichnovského (1761-1814) zmapován o poznání podrobněji. V letech 1776-1782 studoval práva v Lipsku a Göttingenu. Pozdější mecenáš hudebníků již v té době sbíral rukopisy s Bachovými kompozicemi. Roku 1788 se oženil s hraběnkou Marií Kristinou Thun-Hohenstein (1765-1841) a společně na Hradci hostili významné hudebníky, jako například Ludwiga van Beethovena, jehož tři klavírní tria kníže dotoval a několikrát ho i pozval k pobytu na svém zámku na Hradci. Jako výraz vděku věnoval Beethoven Lichnovským pět skladeb. Knížecí pár se též věnoval komponování hudby. Marie Kristina byla velice dobrou klavíristkou a její vztah k Beethovenovi je popisován jako mateřský. Slavný komponista se manželům Lichnovským odvděčil věnováním klavírního výtahu baletu *Prométheus* a variace pro klavír a violoncello.²⁶

Své hudební zaměření Karel Alois jistě uplatnil coby komoří rakouské císařovny Marie Ludoviky, v jejímž okruhu mu připadla role „arbitra elegantiarum“. Císařovnu uvedl do světa

²⁵ ŠTĚPÁN, Václav. *Dějiny obce Chuchelné...*, 2009. s. 65-67, 69, 73-75, 77-78, c.d. v pozn. 6.

²⁶ MAŠEK, Petr. *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti. Díl I., A-M*. Praha : Argo, 2008. s. 558. ISBN 978-80-257-0027-3.; NEBESKÁ, Barbora. *Provenienční...*, 2011. s. 8., c.d. v pozn. 5.;

NEJEZCHLEB, Zdeněk - HRONEK, Miloslav. *Beethoven : osobnost génia v korespondenci*. Praha : Vyšehrad, 2004. s. 41. ISBN 80-7021-736-7.

německé literatury a přímo od Goetha si nechal vytvořit přehled té nejlepší současné německé literatury.²⁷

Vztahy mezi Rakouskem a Pruskem se začaly roku 1790 opět zhoršovat. Případná válka děsila Lichnovské zvláště proto, že oba Karlovi bratři působili ve vojenské službě. Paradoxně a jak už bylo u Lichnovských téměř zvykem, každý na jiné straně. Vilém František byl poručíkem pruského husarského pluku, zatímco Mořic Josef byl vojákem císařským. Obě mocnosti se však obávaly důsledků velké revoluce, která propukla ve Francii a rozhodli se naopak vypracovat předběžné ujednání (preliminář) rakousko-pruské protifrancouzské aliance.²⁸

Karel Alois v poměrně nízkém věku zemřel a v pořadí třetím knížetem se stal jeho jediný syn Eduard Maria Lichnovský (1789–1845). Osobnost tohoto knížete byla rozporuplná. Zajímal se o dějiny umění a historii, což mu však nebránilo ztotožňovat se současně s názory kancléře Metternicha. S tímto významným státníkem byl spojen přes svou manželku Eleonoru Zichy de Vaszonykeö (1793–1873), uherskou šlechtičnu, jež byla kancléřovou švagrovou. Zlou ekonomickou situaci lehkomyšlného knížete nezachránil ani výnosný a proslulý chov merinových ovcí, který započal již jeho otec Karel Alois. Vleklé finanční spory a hýřivý život zapříčinily nakonec zabavení práva dispozice s majorátními statky, které byly dány pod poručenskou správu nejstaršího syna Felixe Lichnovského a jeho po ekonomické stránce velice zdatné matky Eleonory.²⁹

Felix Lichnovský byl nejstarším ze čtyř synů Eduarda Lichnovského. V letech 1824–1830 navštěvoval opavské gymnázium a poté studoval filozofii, filologii a rakouské dějiny na univerzitě v Olomouci. Předurčena mu byla kariéra ve státní správě. Felixovu dobrodružnou povahu ale nejprve zlákala služba v armádě. Působil ve Španělsku během karlistické války a své vzpomínky na tuto dobu vydal i knižně. Celý život usiloval více či méně úspěšně o službu v diplomacii. Zemřel v důsledku mnohačetných zranění v pouhých třiceti čtyřech letech poté, co ho v revolučním roce 1848 brutálně napadl vzbouřený dav.³⁰ Tragická smrt Felixe Lichnovského³¹ a jeho poslední vůle nadiktovaná v posledních hodinách jeho života zapříčinila na relativně krátkou dobu změnu v držení hradeckého panství. To, jelikož bylo alodní a bylo možné s ním volně nakládat, přešlo do majetku Felixovi důvěrné

²⁷ URZIDIL, Johannes. *Goethe v Čechách*. Přeborn : Pistorius & Olšanská, 2009. s. 139. ISBN 978-80-87053-37-9.

²⁸ ŠTĚPÁN, Václav. *Dějiny obce Chuchelné...*, 2009. s. 79., c.d. v pozn. 6.

²⁹ tamtéž, s. 85, 91-91.; HAVRLANT, Petr. *Hospodaření knížat Lichnovských a odraz jejich činnosti v památkách* [online]. Hradec nad Moravicí : Hradecinfo, 2012 [cit. 27.7.2016]. Dostupné z: <http://www.hradecinfo.cz/products/hospodareni-knizat-lichnovskych-na-hradeckem-panstvi-a-odraz-jejich-cinnosti-v-technickych-pamatkach/>.

³⁰ KOLÁŘOVÁ, Eva. *Příběh zámku...*, 2009. s. 29-30, c.d. v pozn. 15; MAŠEK, Petr. *Šlechtické rody...*, 2008. s. 558, c.d. v pozn. 26.; dále UHLÍŘ, Dušan. *Slezský šlechtic Felix Lichnovský*. Praha; Litomyšl : Paseka, 2009. ISBN 978-80-7432-014-9.

³¹ Poslední den a zavraždění Felixe Lichnovského velice podrobně popisuje: ŠTĚPÁN, Václav. *Dějiny obce Chuchelné...*, 2009. s. 102-104., c.d. v pozn. 6.; dále UHLÍŘ, Dušan. *Slezský šlechtic...*, 2009. s. 122-134., c.d. v pozn. 30.

přítelkyně vévodkyně Doroty Zaháňské (1793-1862). Zahrnuta byla i rodová majorátní knihovna, v té době již uložená na Hradci. Dá se usuzovat, že povaha takového rozhodnutí by mohla vnést mezi pozůstalé Lichnovské rozkol. Zvláště s přihlédnutím k faktu, že umírající kníže smlouvu nestihl podepsat a jednalo se tedy více méně o ústní formulaci, kterou by bylo možné právně napadnout. Ve skutečnosti však Felixův nástupce, jeho mladší bratr Karel Lichnovský (1819-1901), bez námitek uznal bratrovu závěť a předal Hradec do rukou vévodkyně Zaháňské. Opět se dá jen spekulovat, zda jeho pohnutkou byla snaha vyhovět zemřelému bratru či skutečnost, že hradecký velkostatek byl silně zadlužen. Kníže byl prý chladné povahy, ale zároveň mu velice záleželo na významu a cti svého rodu. Pravda se tedy pravděpodobně bude blížit středu. Dorota Zaháňská držela Hradec do roku 1850 a za tuto dobu dosáhla splacením nejednoho dluhu stavu, kdy byly statky téměř depurovány. Obchodně nadanému Karlovi tímto ulehčila a otevřela nové možnosti jak zvelebovat a rozšiřovat fideikomisní panství Chuchelná, které po Felixově smrti po právu zdědil. Kněžna Zaháňská prodala po dvou letech Hradec nad Moravicí Felixovu a Karlovu mladšímu bratru, duchovnímu a nejvýznamnějšímu rozšiřovateli rodové bibliotéky, Robertovi Lichnovskému. Ve smlouvě se mimo jiné zavazoval, že „...*musí rovněž dále převzít ty povinnosti, které paní prodávající převzala vůči hradecké majorátní knihovně*“. Dobré vztahy mezi Lichnovskými a Zaháňskou přerušila až smrt vévodkyně roku 1862.³² Felixova poslední vůle se tedy v tomto světle jeví jako ta nejlepší možná.

V držení Roberta Lichnovského byl Hradec do roku 1857. Poté ho povinnosti v Římě donutili prodat panství staršímu bratru Karlovi, který vyjednal jeho připojení k majorátu. Ten z Hradce plánoval učinit hlavní rodové sídlo na úkor byt' rekonstruované, ale na úroveň loveckého zámku degradované Chuchelné.³³

Karlovy nástupcem byl jeho jediný syn, šestý kníže a pruský velvyslanec v Londýně, Karel Max Lichnovský (1860–1928). Jeho manželkou byla Mechtilda Arco-Zinneberg, jedna z nejvýznamnějších členek rodu Lichnovských, která se proslavila jako expresionistická spisovatelka, aktivní a známá v uměleckých kruzích. Ve fondu se nachází několik jejích románů. Po smrti Karla Maxe se podruhé provdala za svou lásku z mládí a dožila v Anglii. Posledním pánem na Hradci a Chuchelné byl sedmý kníže Lichnovský, syn Mechtildy a Karla Maxe, Wilhelm Lichnovský (1905-1975). Roku 1945 byla rodina posledního knížete nucena opustit Hradec kvůli blížící se frontě. Uchýlila se do Bavorska a odtud pokračovala

³² ŠTĚPÁN, Václav. *Dějiny obce Chuchelné...*, 2009. s. 109-110, c.d. v pozn. 6.

³³ *tamtéž*, s. 110

do Brazílie, kde žil Wilhelmův mladší bratr Michael (1906-1999). Rod Lichnovských žije v Brazílii dodnes.³⁴

³⁴ KOLÁŘOVÁ, Eva. *Hradec nad Moravicí...*, 2013. s. 45, c.d. v pozn. 4.; *Lichnowsky* [online]. [Rio de Janeiro] : Bureau Lichnowsky, [20--?] [cit. 27.7.2016]. Dostupný z www: <<http://www.kiteneews.com.br/Lichnowsky/>>.

5 Lokace knihovny v zámeckém objektu

Poprvé byla knihovna zmíněna v pozůstalostním inventáři po Janu Karlu Lichnovském ze dne 6. srpna 1789. Oceněna byla na 1443 zlatých. Počet knih dnes již nelze odhadnout a též o způsobu uložení je možné jen spekulovat. Předpokládá se ale, že knihy byly uloženy buď v knihovně, tedy v místnosti k tomuto účelu určené, nebo v soukromých pokojích v té době již knížecí rodiny. Další spekulace se týká lokace samotné knihovny místnosti. Starší literatura³⁵ uvádí možnost, že byla již v té době umístěna v patře západního křídla, kde ji roku 1796 zachvátil požár. Pro toto tvrzení však neexistuje žádný důkaz. Lokaci knihovny tedy poprvé dokumentuje až akvarel Jacoba Alta (1789–1872) z roku 1844, na kterém je knihovna situována v jižní části panského patra východního traktu. Toto malířské dílo vzniklo rok před smrtí knížete Eduarda Lichnovského. Ještě za jeho života pravděpodobně došlo k nárůstu knižního mobiliáře a po čase bylo nutné uvažovat o samostatných vyhovujících prostorách. Realizace je kladena do doby, kdy se v držení panství vystřídali tři synové Eduarda Lichnovského. Felix, v jehož správě byl rodový majetek de facto už od dob, kdy byl jeho otec zbaven dispozičního práva, Robert, jenž panství odkoupil od vévodkyně Doroty Zaháňské, která Hradec držela po dobu dvou let coby dědička po tragicky zesnulém Felixovi, až do roku 1857, kdy byl Robert nucen prodat panství bratu Karlovi. Pravděpodobně za Roberta Lichnovského se na Hradec vrátil stavitel Karel Klumpner (1804-1877), který byl podepsán již pod dřívějšími úpravami zámeckých interiérů. Vzhledem k systematické péči o rodovou knihovnu a též s přihlédnutím k faktu, že knihovna v té době obsahovala na tři tisíce knih, bylo pravděpodobně rozhodnuto o umístění knihovny do dvou místností prvního patra východního traktu. Dokumentem potvrzujícím tuto lokaci v místnostech, kde se knihovna nachází dodnes, je ale až půdorysový náčrt všech podlaží zámku, který byl k zámeckému inventáři přiložen roku 1877. Podoba interiéru knihovny je připisována již zmíněnému Klumperovi. Je třeba dodat, že se jedná o spekulaci. Pravdivosti domněnky by však odpovídal stavitelův pozdně klasicistní styl, kterému odpovídají dodnes dochované, dvouetážové otevřené skříně z jasanu, mimo jiné s rozetami, palmetami a lotosy v římsách.³⁶

³⁵ Za znalce hradecké historie byl považován například Adolf Turek (1911-1998), autor publikací o dějinách zámku.

³⁶ KOLÁŘOVÁ, Eva. Státní zámek Hradec nad Moravicí : vývojové polohy exteriérů a interiérů se zvláštním zaměřením na 19. století : východiska a výsledky dosavadní památkové obnovy. In: *Sborník Národního památkového ústavu*. Ostrava : Národní památkový ústav, 2004. s. 26-27.; dále čerpány informace z informačních panelů nacházejících se v expozici zámku Hradec nad Moravicí (autorka textů: Eva Kolářová)

6 Fond zámecké knihovny ve stručném kontextu vývoje evropského myšlení 16.–18. století.

Období 16.-18. století je z hlediska vývoje lidské společnosti velice pestré a rozmanité. Nelze, a tato kapitola si to ani neklade za cíl, dopodrobna vylíčit veškeré klíčové události, které formovaly lidské konání a myšlenkový vývoj evropské vzdělanosti. V následujících odstavcích budou nastíněny jen hrubé obrysy vývoje společnosti v dané době. Za všeobecným úvodem bude podáno vysvětlení ke struktuře kapitoly a následovat bude již samotná obsahová analýza daných století.

Nově vznikající životní styl je neodmyslitelně spjat především s kulturně myšlenkovým proudem zvaným renesance a též se snahou o reformu křesťanství. Evropská reformace usilovala o omezení demonstrativního zprostředkování víry ve prospěch vnitřního náboženského života. Jakkoliv rozdílná jsou tato hnutí, spojuje je fakt, že s jejich nástupem končí éra středověku a s tím náboženská bigotnost, nedotknutelnost křesťanské dogmatiky a celkově dominantní postavení církve. Na rozdíl od středověku je kladen důraz na individualitu každého jedince. S tím přichází překonávání doposud uznávaných norem a hlavně zásadní změna hodnotového systému obrácením pozornosti z posmrtného na pozemský život.

Renesanční humanismus je jedním z nejzákladnějších projevů nového způsobu života. V jeho středu se ocitá člověk se svou vlastní každodenností. Svět je vnímán především prostřednictvím rozumu. Zásadní vliv mělo obrácení se k antice a odtud pramenící touhy po sebezpoznání a ujasnění si svého místa ve světě.

Se společenskou změnou přichází i změny na poli vědy a politického myšlení. Aby mohla vzniknout novověká věda postavená na racionálním přístupu, muselo nejprve dojít k odmítnutí středověkého myšlení, které bylo v mnoha ohledech postaveno na neomylnosti a nezpochybnitelnosti děl antických autorit. Díky výše zmíněným proudům bylo člověku umožněno nazírat na aktuální sociální i politické události v jiném světle. Práce tehdejších vzdělavců a umělců jsou toho důkazem, jelikož prostřednictvím jimi publikovaných děl poznáváme celkovou atmosféru doby, vývoj myšlení i metody, které je vedly ke konkrétnímu poznání.³⁷

³⁷ PELCOVÁ, Naděžda. *Evropské myšlenkové tradice k hodnotám evropské civilizace*. V Praze : Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 1998. s. 46-49, 52-53.

To, co v 16. a 17. století vířilo mnohdy ještě pod povrchem, je ve století osmnáctém už zcela otevřeně kritizováno. Jedná se například o rodové výsady a s nimi spojené feudální vlastnictví. Silný vliv měla bezpochyby revoluce ve Francii hlásající svým heslem „Volnost, rovnost, bratrství“. Také průmyslová revoluce, která čerpala z významných vědeckých a technologických objevů, změnila od základu život člověka. Z politicko-ekonomického hlediska dochází ke kooperaci mezi státy a odklonu od provincialismu spojeného s feudálním zřízením.³⁸

Se všemi postupnými změnami se vyvíjí i snaha o systematické třídění znalostí, jež má svůj počátek ve starověku a pokračuje nejrůznějšími vědeckými klasifikacemi věd významných učenců až k prvním objektivnějším klasifikacím, ke kterým došlo na přelomu 18. a 19. století. Ke změně vnímání evropské vědy docházelo ale již ve století šestnáctém a to v souvislosti se zmíněnými vědeckými objevy (Koperník, Kepler, Galileo Galilei, jehož sebrané spisy *Opera* (Bologna 1656) jsou součástí hradecké knihovny) a publikováním zásadních děl, jež ovlivnila vědecké myšlení následujících generací (ve fondu například Francis Bacon, dále Descartes či Locke).³⁹ Též díky technologickým revolucím umožňujícím rozmnožovat a distribuovat informace o nových vědeckých objevech, z nichž na prvním místě je samozřejmě Gutenbergova nová metoda knihtisku.

³⁸ PELCOVÁ, Naděžda. *Evropské myšlenkové tradice...* 1998. s. 46-49, 52-53, c.d. v pozn. 37.

³⁹ POKORNÝ, Lukáš. *Klasifikace věd v období na přelomu středověku a novověku: nástup racionalismu ve vědách.* Knihovnictví a Informační Věda Informuje [online]. 2004 [cit. 22.7.2016]. Dostupné z: <<http://www.phil.muni.cz/kivi/clanky.php?cl=22>>.

7 Obsahová analýza fondu zámecké knihovny Hradec nad Moravicí

Následující kapitoly se věnují obsahové analýze knihovního fondu zámecké knihovny Hradce nad Moravicí. Základem je chronologické rozdělení tisků na šestnácté, sedmnácté a osmnácté století. Století šestnácté a sedmnácté není striktně děleno na další podkategorie, v mezích možností je však uplatňován týž metodický postup jako ve století osmnáctém. Století osmnácté je již děleno na tyto tematické okruhy: náboženství, historie, filozofie, politika, právo, přírodověda, cestopisy, beletrie, poezie, umění, příručková literatura a speciální kategorii, jíž jsou Habsburkové. Fond sedmnáctého století je pravděpodobně vlivem živelné katastrofy zachován pouze v torzovité podobě (cca 88 exemplářů) a z toho důvodu je problematické dojít jakýchkoliv závěrů. Celek nepůsobí kompaktně a neobsahuje všechny jmenované kategorie. Zřídka též přesáhne počet zastoupených titulů desítku svazků.

7.1 16. století

Mezi tisky 15. a 16. století neexistuje jednoznačná dělicí čára. Technologie knihtisku se na několik století ustálila, změny probíhaly postupně a nenásilně. Řemeslo se natrvalo přimklo k městu a kočovný způsob podnikání, který byl doposud běžně praktikován, zcela vymizel. Výroba byla často spjata s nakladatelstvím. Písmo prvotisků⁴⁰ ustoupilo v západním světě antikvě, a to i u textů v národních jazycích. V německých zemích si udržoval monopol švabach a od druhého desetiletí 16. století též fraktura. Antikva zde byla užívána jen pro sazbu latinsky psaných textů.

Typografie 16. století byla od druhého desetiletí ovlivňována renesancí a humanismem. Upřednostňována byla střídmost a účelnost. Z incipitu se postupně vyvinula titulní strana, která měla nejen informační, ale též dekorativní poslání. Pro čtenářskou přehlednost byl samotný text, nově členěný do kapitol a odstavců, obohacen o rámcové části, jako jsou například dedikace, předmluvy, privilegia, cenzurní schválení, errata či dodatky. Na ústupu byly abreviace a ligatury, naopak na významu nabyly interpunkce.

Z grafických technik se do popředí dostával mědiryt, který byl vhodný především pro sazbu antikvou. Stejný účinek měl též liniový dřevořez. Pro sazbu frakturou či švabachem bylo využíváno dřevořezu, který více vyhovoval mohutnosti novogotického písma. Odlišně bylo

⁴⁰ Vytlačena byla bastarda, rotunda a textura. VOIT, Petr. *Knih tisk 15. a 16. století*. Praha : Ústav informačních studií a knihovnictví, 2008. s. 22.

těž přístupováno k nepotištěným plochám. Zatímco pro antikvovou sazbu měla prázdná místa grafický účinek, pro sazbu novogotickým písmem vyvolávala fenomén zvaný „horror vacui“, tedy strach z volného prostoru.⁴¹

Z jazykového hlediska dominuje latina, následována němčinou. Žádný jiný jazyk se v tiscích 16. století nevyskytuje.

Spisem, jež je možné řadit k **náboženství** a je obsažen v zámeckém fondu, je *Die Guldin Arch darein der kern und die besten hauptsprüch der Hayligen Schrift alten Lerer und Vätter der Kirchen* (Augsburg 1539) německého teologa a Lutherova přívržence Sebastiana Francka (1499-1542)⁴². Zdobí ho na titulní straně dřevořez zobrazující Noemovu archu, u které stojí na jedné straně církevní učitelé a na druhé antické autority. Součástí je též celostránkový dřevořez s vyobrazením Boha otce a stvoření světa.

Šestnácté století striktně neoddělovalo **historiografickou literaturu** od **kroniky** a tudíž byl tento žánr chápán v širších souvislostech. Pojícím prvkem bylo zpracování historických událostí v chronologickém uspořádání. Velice pestré bylo též tematické rozpětí. Rannou formou a předchůdcem dějepisectví byly anály, tedy chronologické záznamy historických událostí podle let.⁴³ Ve fondu se nachází tisk rakouské provenience *Annales rerum belli domique ab Austriacis Habsburgicae gentis principibus* (Innsbruck 1592). Jde o velmi zajímavý exemplář a to z důvodu pečlivého zpracování některých kolorovaných ilustrací. Na titulní straně je otištěn dřevořezový erb Rakouska a na rubu titulního listu celostránkový dřevořezový portrét arcivévody Ferdinanda Tyrolského (>1). Dále celostránkový dřevořezový rodokmen Habsburků a dřevořezové erby habsburských zemí. Ilustrace jsou profesionálně kolorované, použito je i zlacení. Kvalita zpracování ukazuje na práci profesionála. Je pravděpodobné, že výtisk byl pořízen pro významného objednavatele. Autorem je Gerhard von Roo (†1590), knihovník rakouského arcivévody Ferdinanda II. Tyrolského.⁴⁴

Později vzniklé kroniky lze členit do několika kategorií. Světové kronice se blíží dílo *Cosmographia* (Basilej 1546), což je jedna z nejpřekládanějších a zároveň nejrozsáhlejších ilustrovaných knih té doby, mapující vědomosti o tehdy známém světě, pochází z pera

⁴¹ Během poloviny 16. století se osamostatnilo písmolijectví. Sazečský materiál se stal předmětem obchodu. VOIT, Petr. *Knih tisk 15. a 16...*, 2008. s. 22, c.d. v pozn. 40.

⁴² CERL Thesaurus [cit. 22.7.2016]. Dostupné z: <https://thesaurus.cerl.org/cgi-bin/record.pl?rid=cni00044842>.

⁴³ VOIT, Petr. *Encyklopedie...*, I. díl, 2008. s. 52, c.d. v pozn. 43.

⁴⁴ JÖCHER, Christian Gottlieb. *Allgemeines Gelehrten-Lexikon*. 3. M-R. Leipzig : Gleditsch, 1751. sl. 2212.

německého učenice Sebastiana Münstera (1488-1552)⁴⁵. Dle dobově platných časových mezníků byla rozčleněna na následující úseky: stvoření světa, potopa, exodus Izraelitů, starověké říše, Kristovo narození atd. Zařazena byla i mapa Čech dle Klaudyánova jednolistu⁴⁶. První vydání této publikace bylo vytištěno roku 1544. Ve fondu se nachází exemplář vydaný o dva roky později. Obsahuje velké množství dřevořezů s vedutami, portréty, topografickými a přírodovědnými objekty a vyobrazeními lidských a zvířecích monster. Text je na několika stranách zasazen do mědirytových bordur či rámců s figurální a architektonickou tematikou.

Náležitosti národní kroniky splňuje publikace *Gemeiner loblicher Eydggnoschafft Stetten, Landen und Völckeren Chronick wirdiger Thaaten Beschreybung* (Curych 1548). Tato „Švýcarská kronika“ obsahuje na 1500 ilustrovaných dřevořezů neznámého umělce Holbeinovy školy s vyobrazeními erbů, válečných výjevů, vedut, map a portrétů. Spis je dílem německého protestantského teologa a historika Johanna Stumpfa (1500–1577)⁴⁷.

Kategorie historiografické literatury se však netýká jen historie územních celků, měst či institucí, ale též konkrétních osob. Je tomu tak i v případě historika Marina Barletiho (1460?-1512?) a jeho knihy *Skanderbeg* (Frankfurt nad Mohanem 1577) pojednávající o životě tohoto albánského národního hrdiny, vlastním jménem Jiří Kastrioti-Skanderbeg (1405–1468)⁴⁸. Na titulním listu exempláře se nachází jeho nesignovaný dřevořezový portrét. V textu dále nesignovaná dřevořezová ilustrace s erbem dedikanta Hanse Wilhelma von Kerstlingeroda a na sedmdesát dřevořezových ilustrací obdélníkového formátu s delší stranou zalomenou s textem. Některé jsou signovány Jostem Ammanem.

Čtenářsky oblíbená a společensky aktuální byla díla věnující se životu, zvykům, politickému systému a válečným dějinám Turků. Ve fondu je tento žánr reprezentován knihou o tureckých a perských sultánech, *Leben und Contrafeiten der Türckischen vnd Persischen Sultanen* (Frankfurt nad Mohanem 1596), francouzského antikváře a sběratele Jean-Jacques Boissarda.

⁴⁵ Münster, Sebastian. *Deutsche Biographie* [cit. 22.7.2016]. Dostupné z: <http://www.deutsche-biographie.de/sfz67101.html>.

⁴⁶ Tento jednolist vznikl v Norimberku mezi roky 1517 a 1518. Dle vyobrazení erbů a alegorických zobrazení tehdejších politických poměrů království je usuzováno, že mapa sloužila jako manifestace státního a zemského soudního řádu. Samotná mapa obsahuje vyobrazení důležitých komunikací, říčních sítí, lesů, pohoří a značek pro rozlišení jak královských a poddanských, tak i katolických a utrakvistických sídel. VOIT, Petr. *Encyklopedie...*, I. díl, 2008. s. 442-443, c.d. v pozn. 43.

⁴⁷ tamtéž, s. 287-288

⁴⁸ HRADEČNÝ, Pavel – HLADKÝ, Ladislav. *Dějiny Albánie*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2008. s. 100-113. ISBN 978-80-7106-939-3.

Publikaci zdobí cyklus mědirytových ilustrací Theodora de Bry (1528–1598)⁴⁹, nejstaršího člena rodiny umělců a nakladatelů, původem z Nizozemí, s portréty tureckých sultánů v bohatých manýristických bordurách kombinujících drobné zoomorfní a vegetabilní motivy. Na titulní straně se nachází mědirytová bordura, v jejímž středu je na štítku vlepen tištěný název díla, v horní a dolní části jsou vyobrazeny bitevní scény a po stranách postavy křesťanského panovníka a tureckého sultána, nad nimi v horních rozích vyobrazeny zbraně typické pro křesťanské a turecké vojsko, ve spodních rozích postavy několika Turků. Součástí je i mědirytový portrét autora v oválném medailonu s rollwerky a popiskou „IANVS IACOBVS BOISSARDVS VESVNTINVS ANNO AET[ATIS]. LXV“ a též mědirytová ilustrace s erbem dedikanta knížete Friedricha z Winterbergu a Mompelgarden.

Mezi historiografickou literaturu je též možné zařadit takzvanou válečnou knihu s názvem *Kriegsbuch. I–III*. (Frankfurt nad Mohanem 1596) německého vojenského teoretika Leonhardta Fronsbergera (1520-1575). Vybavena je cyklem dřevořezových ilustrací zobrazujících zástupce jednotlivých druhů vojsk a různých hodností, počínaje císařem přes generály až po knechty, doprovázených veršovanými skladbami. Součástí knihy jsou dále vyobrazení žánrových válečných výjevů a nákresy zbraní a válečných nástrojů. V každém díle je vytištěna dřevořezová obdélníková ilustrace signovaná Jostem Ammanem. V prvním díle s vyobrazením postavy Victorie ve zbroji s praporcem a habsburskou orlicí, dřevořez druhého dílu s dělostřeleckou tematikou, třetí zobrazující terén a opevňovací náčíní.

Thurnier Buch (Frankfurt nad Mohanem 1566) německého herolda Georga Ruxnera (činný 15.-16. stol.) obsahuje popisy celkem 36 turnajů, strukturované vždy dle stejného schématu (číslo turnaje, erby účastníků, erb pořádajícího města atd.). Dřevořezy pro tuto knihu vytvořil Jost Amman (signováno „IA“)⁵⁰ ve spolupráci se salcburským dřevořezáčem Hansem Bocksbergerem (signováno „HB“)⁵¹. Všechny dřevořezy mají obdélníkový formát s delší stranou zalomenou s textem v rámu z jednoduchých linek. Ilustrační aparát dále zahrnuje řadu malých erbů, mědirytové veduty a další ilustrace, jako například postavu Victorie ve zbroji

⁴⁹ Theodor de Bry byl nejstarším členem rozvětvené rodiny původně nizozemských umělců a nakladatelů. Usadil se ve Frankfurtu nad Mohanem, kde působil až do konce života. Proslul portrétními a topografickými ilustračními cykly, jejichž dokončení se ale nedožil. Spolupracoval se svými dvěma syny, Johannem Theodorem de Bry (1561–1623) a Johannem Israelem de Bry (asi 1565–1609). VOIT, Petr. *Encyklopedie...*, I. díl, 2008. s. 144, c.d. v pozn. 43.; *CERL Thesaurus* [cit. 22.7.2016]. Dostupné z: <http://thesaurus.cerl.org/cgi-bin/record.pl?rid=cni00028428>.

⁵⁰ VOIT, Petr. *Encyklopedie...*, I. díl, 2008. s. 51-52, c.d. v pozn. 43.

⁵¹ Malíř, kreslíř a dřevořezáč působící v Salcburku, Landshutu, Mnichově a v Praze. NAGLER, Georg Kapar. *Die Monogrammisten 4*. München : G. Franz, , s. 189–192, č. 606–607; Thieme – Becker. *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler 4.*, s. 160.; *Allgemeines Künstler-Lexikon : Leben und Werke der berühmtesten Bildenden Künstler. Bd. 1*. Frankfurt am Main : Rütten & Loening, 1921. s. 140.

s praporcem a habsburskou orlicí v ruce (signováno „IA“). Titul je částečně proveden dřevořezem.

Na závěr do tohoto tematického celku spadají **historie** reprezentované latinskými dějinami *Historiae regni Boemiae* (Prostějov 1552)⁵² (>2) Jana Skály z Doubravky, řečeného Dubravia (1486?–1553), olomouckého biskupa v letech 1541–1553. Dílo vzniklo jako jakási učebnice pojednávající o dějinách českého království pro budoucího krále Maxmiliána II.

Habsburského. Úmyslem bylo vylíčit slavné činy jeho předchůdců. Existuje předpoklad, že dílo mělo být vydáno tajně, přibližně ve stovce výtisků, z nichž některé měly být darovány králi Maxmiliánovi, jeho otci králi Ferdinandovi I. a příslušníkům dvora. Po Dubraviově náhlé smrti, rok po vydání, vzrostl o knihu zájem a dočkala se dalších vydání. Kniha je rozčleněna do 33 kapitol a díky svému úspornému rozsahu by mohla plnit funkci příručky. Práce byla kritizována a vyčítalo se jí, že se jedná o pouhou kompilaci kroniky Hájkovy a díla Eneáše Sylvia Piccolominiho. Chyběly názvy či záhlaví kapitol, text nedoprovázely marginálie, nebyl připojen rejstřík. Orientace v textu byla tudíž obtížná. Tuto skutečnost si uvědomovali již lékaři Crato z Kraftheimu a Tomáš Jordán z Klausenburku, kteří text zčásti doplnili. I přes tyto a další skutečnosti je nutné Dubravia vnímat jako významného historika a jeho dílo lze považovat za zdroj důležitých informací o dané problematice.⁵³ V práci jsou výjimečně švabachem vysázena česká místní jména například „Wrsse“ nebo „Hradisstě“.

Je třeba též dodat, že z hlediska kritiky pramenů je na místě vnímat kroniky jako díla na pomezí mezi odbornou literaturou a žánrem blížícím se beletrii. A to z hlediska jazykového, stylistického i kompozičního. Z pohledu dnešní historiografie se kroniky a historie blíží současné krásné literatuře.

Beletrii v pravém slova smyslu reprezentují v knihovně dvě sbírky Ezopových bajek. První z nich vyšla pod názvem *Aesopi phrygis fabulae* (Frankfurt nad Mohanem 1566) a je doprovázena více než sto devadesáti dřevořezovými ilustracemi Virgila Solise (signovány „VS“). Jedenáct z nich se vztahuje k rýmované biografii Ezopa. Druhým exemplářem jsou stejnojmenné *Aesopi phrygis fabulae* (Lyon 1582) s dřevořezovými ilustracemi, z nichž některé jsou kolorované. Jedná se o krátká veršovaná či prozaická vyprávění směřující

⁵² *Knihopis*, č. K02132 [cit. 27.7.2016]. Dostupné z: <http://db.knihopis.org/l.dll?cll~P=2133&TL=ZLHL>.

⁵³ HRABOVÁ, Libuše. Jan Dubravius: 1486–1553. In: *Historiografie Moravy a Slezska. Svazek 1*. Editor Ivo BARTEČEK. Olomouc : Univerzita Palackého, Filozofická fakulta, katedra historie, 2001. s. 21–32. ISBN 80-238-3392-8.; SKUTIL, Jan. *Jan Dubravius: biskup, státník, ekonom a literát*. Kroměříž : Muzeum Kroměřížska, 1992. s. 64.; dále SVOBODA, Vladimír. *Postavení Dubraviovo v české historiografii [rukopis]*. Brno : Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, Filozofická fakulta, 1966. 155 s.

k obecně platnému ponaučení. Tradice žánru, ve kterém zvířata personifikují lidské vlastnosti, má své počátky u řeckého otroka Ezopa (6. stol.). Tištěny byly již od počátku 70 let 15. století.

Dále se ve fondu nachází drama *Rudolphottocarus: austriaca tragoedia nova* (Štrasburk 1594), z pera slezského básníka píšícího latinsky Jiřího Calamia (vlastním jménem Georg Röhrig), v jehož titulu spojil autor jména dvou hlavních hrdinů, Rudolfa a Otakara. Inspirací k příběhu o Přemyslu Otakaru II. a Rudolfu I. bylo dílo Jana Skály z Doubravky. Konflikt kladného a záporného hrdiny, kdy je pravděpodobné, že autor bude stranit jednomu z nich, dodává dílu na dramatickém účinku⁵⁴.

Posledním zástupcem beletristického žánru je německý překlad latinského textu knihy Francesca Petrarkey *De remediis utriusque fortunae*, *Das Glückbuch, beydes dess Gutten und Bösen* (Augsburg 1539). Svazek je zdoben četnými ilustracemi v textu, jež pro toto vydání vytvořil anonym označovaný jako Mistr Petrarkey⁵⁵. Zobrazeny jsou nejrůznější scény ze života lidí, včetně řady bizarních situací. Na titulním listu se nachází dřevořez zobrazující kolo Štěstěny (lat. rota Fortunae)⁵⁶, na němž jsou vyobrazeny čtyři korunované rotující postavy, které se křečovitě přidržují kola – mocní tohoto světa jsou Štěstěnou vynášeni na vrchol, aby je pak události, alegorizované Větry dujícími ze čtyř světových stran, strhly do propasti času. Kolo Štěstěny evokuje plynutí času a věčný koloběh událostí. Tento dřevořez byl poté používán ve všech dalších vydáních tohoto Petrarkova díla až do počátku 17. století.

Pod pojmem **umění** lze chápat různé činnosti a výtvořiny vznikající pomocí lidské dovednosti a zručnosti. Dle Ottova slovníku se tak nazývají všelijaká zaměstnání, jejichž účelem je poskytnutí „...něčeho užitečného nebo příjemného.“⁵⁷ Zvláště poslední bod dává tušit, že klasifikace tohoto žánru nemusí být zcela jednoduchá. V širším smyslu a se zřetelem k současnosti lze za umělecké předměty považovat všechny vzácnější staré tisky bez ohledu na jejich obsahový záběr.

⁵⁴ SOJKOVÁ, Hana. *Problematika recepce děl Franze Grillparzera s tematikou z českých dějin a mytologie: magisterská diplomová práce z oboru překladatelství – tlumočnictví: němčina*. Praha : Univerzita Karlova, Filosofická fakulta, Ústav translatologie, 2009. s. 29.

⁵⁵ VOIT, Petr. *Encyklopedie..., I. díl*, 2008. s. 598, c.d. v pozn. 43.

⁵⁶ tamtéž, s. 476

⁵⁷ *Ottův slovník naučný. 26 díl. U-Vusín*. V Praze : J. Otto, 1907. s. 170.

Emblemata (Frankfurt nad Mohanem 1567) vytvářejí pomocí spojení slova a obrazu uzavřený alegorický celek. V renesanci dosáhla nejvyšší obliby, pokračující v manýrismu a baroku. Složení takovéto formy zahrnuje stručné motto, alegorické obrazové vyjádření a nakonec krátký veršovaný nebo prozaický moralistní výklad. Často byla inspirována lidskými ctnostmi a neřestmi. V této podobě se emblematika stala charakteristickou právě díky knize italského humanisty Andrea Alciatiho (1492–1550)⁵⁸. Doprovází ji 131 emblematických dřevorezů. Na výzdobě knihy se podílel významný kreslíř, dřevorezáč a mědirytec Jost Amman (1539-1591)⁵⁹.

Lebendige Bilder gar nach aller Keysern (Antverpy 1557) je německým překladem latinského díla *Vivae imperatorum imagines*. Autorem a nakladatelem této portrétní publikace, sestavené a ilustrované dle sbírky mincí⁶⁰, je Hubert Goltzius (1526–1583). Jako jeden z prvních užíval šerosvitový dřevorez⁶¹ i pro knižní ilustraci. Tisk dokládá jeho snahu kombinovat tisk z hloubky s tiskem z výšky. Kniha obsahuje cyklus 65 ručně kolorovaných kruhových medailonů zobrazujících římské císaře od Caesara po Ferdinanda I. Otiskem Goltziem vlastnoručně ryté měděné desky vznikly černé portrétní linie, dodatečným soutiskem dvou dřevěných štočků bílé perlovce s nápisy a barevné plochy tónované do sépiové barvy. (>3) Předlohy řezal belgický malíř a dřevorezáč Josse Gietleughen⁶². K ilustračnímu aparátu náleží dále stylizovaný portrét Huberta Goltzia v oválném medailonu s iniciálami „HG“.

Pod prací *Inscriptiones sacrosanctae vetvstatis* (Ingolstadt 1534) je podepsán matematik a tiskař působící na universitě v Ingolstadtu Peter Apian (1495-1552)⁶³. Jedná se o sbírku latinských nápisů z různých oblastí, například *Inscriptiones Italiae*, *Inscriptiones Dalmatiae*, *Inscriptiones Graeciae* atd.

Právníkou literaturu zastupuje dílo *Praxis rerum criminalium* (Antverpy 1555) (>4). Autorem je belgický právník Jost de Damhouder (1507–1581) neváhající v převážné části

⁵⁸ VOIT, Petr. *Encyklopedie...*, I. díl, 2008. s. 239, c.d. v pozn. 43.

⁵⁹ Nagler, *Monogrammisten* 3., s. 731–740, č. 1.768, s. 750–752, č. 1.780–1.781; Thieme – Becker, *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler* 1., s. 410–413.

⁶⁰ Cyklus byl sestaven a ilustrován dle vlastní sbírky mincí Huberta Goltzia.

⁶¹ Obtížnější technologie, která dřevorez přibližuje malbě. Bylo možno vytvořit typický šerosvitový efekt, pohybující se od bílé barvy přes škálu šedých pŕltónů až k černé. Efektu bylo docíleno soutiskem několika tiskových forem, na nichž byly pŕltóny provedeny odstupňovaným šrafováním. VOIT, Petr. *Encyklopedie...*, I. díl, 2008. s. 222, c.d. v pozn. 43.

⁶² tamtéž, s305-306

⁶³ *CERL Thesaurus* [cit. 20.7.2016]. Dostupné z: <http://thesaurus.cerl.org/cgi-bin/record.pl?rid=cni00051012>; dále BENZING, Josef. *Die Buchdrucker des 16. und 17. Jahrhunderts im deutschen Sprachgebiet*. Wiesbaden : Harrassowitz, 1963. 528 s.

textu plagovat vlámského advokáta Filipa Wielanta (1441–1520), jehož práce *Corte instructie omme de jonghe practisienden in materien criminelen* byla pouze v rukopisné podobě.⁶⁴ Knihu doprovází padesát šest celostránkových dřevořezových ilustrací s tematikou zločinů, hrdelního soudnictví, vyšetřování a exekucí.

Jako ve většině zámeckých knihoven se také v Hradci nachází literatura týkající se nauky o chovu koní, tzv. **hippika**⁶⁵. Od poloviny 16. století se hippika věnovala též teorii jezdeckví a krasojezdeckví, což bylo podpořeno vznikem speciálních akademií, na kterých se tyto disciplíny pěstovaly. Základy této nauky vytvořil italský šlechtic Federico Grisone v díle *Gli ordini di cavalcare* (Neapol 1550). Ve fondu se nachází německý překlad tohoto spisu pod názvem Hippokomiké - *IIIPOKOMIKH: Kunstlicher Bericht und aller zierlichste beschreybung Herrn Friderici Grisonis ... wie die Streitbarn Pferdt ... geschickt unnd volkommen zumachen* (Augsburg 1599). V publikaci lze nalézt sedmdesát pět celostránkových ilustrací Josta Ammana zobrazujících převážně koně, části postrojů a jezdecké figury. V závěru knihy jsou vyobrazeny způsoby turnajového boje. Součástí je též dřevořezová příloha většího formátu zobrazující koně. Titulní list nese borduru s rollwerky a medailony s vyobrazením jezdeckých postav, jak bájných (Perseus, Kentaur), tak reálných (Alexandr Veliký, Caesar).

Kalendáře byly jedním z nejvyhledávanějších tiskařských artiklů. Nechybí tedy ani ve fondu hradecké knihovny. Autorem exempláře *Calendarium Romanum magnum* (Oppenheim 1518) je německý matematik Johann Stoeffler (1452–1531). Kalendář je doprovázen bohatou ilustrační výzdobou. Zobrazena jsou například měsíční znamení, schémata fází měsíce či ilustrace zachycující polní práce. Na titulním listu je k vidění dřevořezový rámeček z listů s vyobrazením erbů habsburských dědičných zemí, celostránková dřevořezová ilustrace v témže rámci zobrazující mužské tělo a vliv planet na jeho jednotlivé části. V architektonické borduře se dvěma andílky (technikou dřevořezu bílé linie) se nachází začátek dedikační veršované skladby. Dále publikace v kalendářové části obsahuje zobrazení měsíčních znamení, čtvercové dřevořezy s ilustračními zobrazeními měst, obdélníkové dřevořezy zachycující polní práce v jednotlivých měsících, typograficky zhotovená schémata fází měsíce a na konci čtyři celostránkové dřevořezové ilustrace s červenočerně tištěnými typografickými popisy zobrazující schéma zvířetníku, chronologické nákresy a kvadranty.

⁶⁴ MONBALLYU, Jos – OPSOMMER, Rik. *Damhouder, Joos de* [online] [München.] : Historicum.net , 2006 [cit. 20.7.2016]. Dostupné z: <https://www.historicum.net/purl/jfzor/>.

⁶⁵ VOIT, Petr. *Encyklopedie..., I. díl*, 2008. s. 355, c.d. v pozn. 43.

Posledním, v hradeckém fondu solitérním, exemplářem z řad **okultní vědy** je dílo německého humanisty, učenice, teozofa, okultisty a právníka Heinricha Cornelia Agrippy von Nettesheim (1486?–1535)⁶⁶ *De occulta philosophia* (Kolín nad Rýnem 1533), který si klade za cíl očistit magii od démonických prvků. Kniha neobsahuje žádné návody, zůstává jen ve spekulativní rovině. Mohla být reálnou inspirací pro Goethova Fausta. Dílo je členěno do pěti knih a obsahuje celkem čtyři dopisy. Jde například o dopis Agrippův Janu Trithemiovi⁶⁷, ve kterém se zamýšlí nad změnou vnímání magie v průběhu doby, zastává se magie jako posvátné vědy a je rozmrzelý z toho, „...že se dosud nikdo tak vznešené a posvátné vědy nezastal a nepodal ji lidstvu v její pravé a původní ryzosti...“. Na základě rozmluv s Trithemiem, které se uskutečnily v klášteře ve Würzburgu, ho žádá, aby jeho text přísně posoudil. V následné odpovědi vyjadřuje Jan Trithemius nadšení a vyzdvihuje kvalitu zaslání díla. Nabádá ho k pokračování v práci. V textu se nachází dřevorezové ilustrace v podobě chiromantických schémat, tabulek, tajných značek a písem. Na titulní straně je portrét autora.⁶⁸

7.1.1 Tisky Alda Manuzia ve fondu hradecké knihovny

Významným fenoménem hradeckého fondu jsou tisky vzešlé z dílny slavného tiskaře Alda Manuzia, činného v letech 1494–1515. Tomuto významnému členu italské rodiny usazené v Benátkách zajistila věhlas téměř bezchybná korekce textů a vysoká míra ediční kritiky. Ve spolupráci s rytcem Franceskem Griffem⁶⁹ vytvořil nový druh doprava skloněné antikvy, známé jako polokurzíva. Drobnější sazba tohoto písma umožnila změnu formátu a následkem toho knihy cenově zpřístupnila. Vlivem úspory místa byla totiž snížena spotřeba papíru. Využívána byla pro sazbu levnější řady antických klasiků. Zásluhou Alda Manuzia a humanistů se toto písmo prosadilo v latinských textech. Manuziovo mezinárodní působení též podpořilo rozšíření antikvy do západní Evropy. Tvrzení o jediném vhodném písmu pro latinské texty, antikvě, bylo potvrzeno jejím využitím i v oblastech, kde pro národní jazyky zvítězila fraktura a švabach, tedy hlavně v německy mluvících zemích. Z Manuziova podniku vzešlo též řecké písmo, pro vydávání řeckých klasiků, ale využití špatné předlohy

⁶⁶ CERL Thesaurus [cit. 22.7.2016]. Dostupné z: <https://thesaurus.cerl.org/cgi-bin/record.pl?rid=cnp01316341>; dále *Filosofický slovník*. Olomouc : Nakladatelství Olomouc, 2002. 463 s. ISBN 80-7182-064-4.

⁶⁷ Johannes Trithemius (1462–1516), vlastním jménem Johannes Heidenberg von Tritthenheim, narozený v Tritthenheimu u Trevíru, byl německý teolog, bibliograf a literárně činný humanista. Byl opatem benediktinského kláštera ve Sponheimu, kde zřídil bohatou knihovnu. Později se stal opatem ve Würzburgu. JÖCHER, Christian Gottlieb. *Allgemeines Gelehrten-Lexikon*. 4. S-Z.. Leipzig : Gleditsch, 1751. sl.1326–1329.

⁶⁸ AGRIPPA VON NETTESHEIM, Heinrich Cornelius. *Okultní filosofie*. Praha : Trigon, 2004. 2 sv. ISBN 80-86159-56-6 ; ISBN 80-86159-57-4.

⁶⁹ Jako první využil antikvu jako tiskového písma Nicolas Jenson kolem roku 1500. Bylo to zásluhou rytce Francesca Griffa, který byl inspirován humanistickým písmem užívaným papežskou kanceláří. VOIT, Petr. *Encyklopedie...*, I. díl, 2008. s. 315, c.d. v pozn. 43.

bohužel nedovolilo srovnání s úhlednou antikvou. Působení této firmy se dá rozložit do několika časových celků. Logickým počátkem je doba činnosti zakladatele Alda Manuzia, jež spadá do rozmezí let 1494–1515. Na počátku tohoto úseku se Manuzio v impresech objevuje samostatně, „in domo Aldi“, „apud Aldum“, „in aedib[us] Aldi Romani“. Od roku 1508 přibývá jméno jeho společníka a zároveň tchána Andrease Torresana st. (též Andrea Asolano, Andrea de Asula, ca 1450–1529), v podobě „in aedibvs Aldi, et Andreae soceri“, „in aedib[us] Aldi, et Andreae Asulani soceri“. Ve fondu se nachází celkem 12 titulů z tohoto období. Přechodné období mezi Aldem a dědici trvalo od roku 1515–1529. Podoba impresa se nezměnila. Ve fondu je opět reprezentováno 12 svazky.

V letech 1529–1536 byly knihy označovány dědici a syny, „in aedibus haeredum Aldi Manutii & Andreae Asulani“, „apud Aldi filios“ atd. V hradeckém fondu jsou uloženy tři svazky z té doby. Tato podoba se v impresech objevovala až do roku 1559, přestože již od roku 1540 vedl podnik Paolo Manuzio. Závěrečným obdobím je činnost Alda Manuzia ml. Exempláře z posledních dvou období hradecká majorátní knihovna neuchovává. Ve fondu se nachází přibližně 30 tisků vzešlých z této dílny. V drtivé většině převažuje antická literatura. U zbývajících knih se jedná například o italský humanismus. Společným znakem všech Manuziů byl od roku 1502 signet, takzvaná „aldinská kotva“ s delfínem a popiskou „ALDVS“, často umístěná v oválném medailonu s florálním motivem a latinskou devizou „Festina lente“⁷⁰. Pro tisky vzešlé z této dílny se používá označení „aldinky“. (>5)

Z řecké literatury uchovává hradecký fond například spis zeměpisce a historika Pausania *Commentarii Graecium describentes* (řec. *Periéghésis tés Hellados*), který je věnovaný řeckým krajům (Atice a Megaře, Argolidě a okolí, Lakónii, Messénii, Élitě a Olympii, Achai, Arkádii, Boiótii, Fókidě a Delfám). V rámci opakovaných cest od hranic do hlavního města kraje a zpátky na hranice, jsou líčeny dějiny daného území. Směry cest jsou vedeny vždy tak, aby nebyla vynechána žádná část země. Popisovány jsou památky, mýty, kulty, historie a zajímavosti. Novější památky jsou v tomto díle opomíjeny. Předpokládá se, že inspirací byla skutečná cesta po Řecku, přičemž Pausanias čerpal i z jiných pramenů.⁷¹

Sofoklés je ve fondu reprezentován jedním svazkem s edicí několika děl tohoto dramatika a politika z Athén. V *Antigoné* neuposlechne hlavní hrdinka příkaz vládce Kreonta, pohrbí

⁷⁰ VOIT, Petr. *Encyklopedie...*, I. díl, 2008. s. 48, 558-559, c.d. v pozn. 43.; dále Aldo Manuzio tipografo 1494–1515: Firenze, Biblioteca Medicea Laurenziana, 17 giugno – 30 luglio 1994. Firenze : Octavo, 1994. 239 s. ISBN 88-8030-040-7.; BARBERI, Francesco. Paolo Manuzio e la stamperia del Popolo Romano (1561–1570): Con documenti inediti. Roma : Gela, 1986. 211 s.

⁷¹ *Slovník spisovatelů. Řecko : antická, byzantská a novořecká literatura*. Praha : Odeon, 1975. s. 472-473.

svého bratra a je za to zaživa pohřbena. Druhá část dramatu je věnována Kreontovi, který trpí za své činy. *Trachiniae* (čes. Trachiňanky) pojednávají o Heraklovi, který se vrací ke své manželce Deianeře. Ta, z obavy o jeho lásku, namočí manželův oděv do krve kentaura v naději, že nepřijde o jeho přízeň. Hérakles však umírá a nešťastná Deianeira páchá sebevraždu. *Oidipús tyrannos* (čes. Oidipus vladař nebo Oidipus vládce), který nevědomky zavraždil svého otce a oženil se se svou matkou je klasickou tragédií jedné centrální postavy, jejíž osud je předem určen. Oidipus je námětem i dalšího dramatu, a to *Oidipus na Kolóně* (řec. *Oidipús ho epi Kolónó*). Toto dílo bylo uvedeno až po autorově smrti. Ve svazku se dále nachází díla *Élektra* a *Filoktétés*.⁷²

Řecký rétor a filozof Themistius je znám svými parafrázemi Aristotelových spisů, které byly používány jako učební pomůcky. Do dnešní doby se zachovalo pět parafrází. Zabýval se textovou kritikou a také názory dalších filozofů na osobu Aristotela. Tento druh literatury měl později značný vliv na Aristotelovu oblíbenost. Ve fondu se objevuje parafráze spojená s Alexandrem z Afrodisiady, řeckým peripatetickým filozofem, jehož výklad je přísně aristotelský, tudíž zaměřený proti Platónovi.⁷³

Onomastikon Iulia Polluxe je dílo slovníkářského charakteru, které v deseti knihách uspořádaných na základě věcné souvislosti sdružuje antické výrazivo. Materiál byl čerpán z četby klasiků, ale i ze starších slovníků a dalších děl. Spekuluje se, zda se jedná o kompletní dílo, nebo zda je zachován jen pozdější výbor. Druhá možnost se jeví jako pravděpodobnější. V textu knihy se dochovaly četné komentáře a podtrhávání.⁷⁴

Římská literatura má své zastoupení například v životním díle řečníka a učitele rétoriky Quintiliana, *De institutione oratoria* (čes. O výchově řečnické či Základy rétoriky). Jedná se o nejobširnější dochovaný antický spis věnující se rétorice. Od raného dětství má vychovávat budoucího řečníka a poskytnout mu důkladné vzdělání. Důraz je kladen na mravní hodnoty, ale i na dokonalou přípravu. Obor je prý nutné ovládnout výcvikem, kterého lze dosáhnout četbou, psaním a mluveným přednesem. Obsahuje i doporučenou literaturu.⁷⁵

Dále například sbírka *Factorum ac dictorum memorabilium libri IX* (čes. Paměťhodné činy a výroky v devíti knihách) obsahuje devadesát pět tematických okruhů věnujících se nejrůznějšími oblastem lidského konání a myšlení. V jednotlivých kapitolách se probírá

⁷² *Slovník spisovatelů. Řecko...*, 1975. s. 550-553, c.d. v pozn. 71.

⁷³ tamtéž, s. 582-583

⁷⁴ tamtéž, s. 322-323

⁷⁵ *Slovník latinských spisovatelů*. Praha : Odeon, 1984. s. 513-515.

kupříkladu umírněnost, zdrženlivost, vděčnost, statečnost, krutost či rozmařilost. Následně jsou tyto činnosti a vlastnosti dokreslovány příklady z řeckých dějin. Základem jsou činy a výroky politiků, vojevůdců a v menší míře i filozofů. Tato, dá se říct příručka, měla sloužit pro rétory a spisovatele jako inspirace pro vlastní tvorbu. Všeobecně plnila funkci zábavné a poučné literatury. Před každou kapitolou se nachází moralizující úvaha, mnohdy obsahově povrchní. I když má práce mnoho nepřesností, je zdrojem mnoha jedinečných informací. Autorem je Valerius Maximus.⁷⁶

Dílo *Saturalia* má formu dialogů a odvozuje svůj název od významných řeckých svátků k počtě boha Saturna. Zároveň se jedná o první námět ve vážných rozmluvách, které jsou v této knize vedeny. Nejvyšší důraz je kladen na význam Vergiliova díla, jako na základ ušlechtilého a encyklopedického vzdělání. Práce byla psána pro Macrobiova syna Eustachia. Velkou oblibu zaznamenal tento spis za renesance. Citován je například Aulus Gellius. V textu jsou místy geometrické nákresy a místy rukopisné vpisky.⁷⁷

Aulus Gellius byl římským soudcem a autorem didaktické prózy. *Své Noctes Atticae* (čes. Atické noci) věnoval svým dětem. Jedná se o eseje pojednávající, často velmi poutavě, o různých otázkách z literatury, historie, filozofie, ale i práva. Aeliovy *Noctes* představují důležitý pramen pro poznání každodennosti osob jak řecké, tak i římské antiky.⁷⁸

Z italského humanismu jmenujme například latinského básníka Tita Vespasiana Strozziho, jenž je zastoupen sbírkou básní *Strozii poetae, pater et filius*, kterou sepsal společně se svým synem. Vydáno roku 1513. Dále *Cornucopiae seu linguae Latinae commentarii* (Roh hojnosti čili výklady o latinském jazyce), dílo italského humanisty Niccola Perotta (1430-1480), které vyšlo až po jeho smrti roku 1513.

7.2 17. století

V důsledku třicetileté války vzrostly výrobní náklady knihtisku, což se projevilo zejména při nákupu papíru. Stouply ceny knih, ale zároveň se vlivem nemocí a válečného stavu snížil počet čtenářů. Rozhodně se však nedá říci, že by knihtisk celkově stagnoval. Grafická úprava sice nezaznamenala výraznější změny, ale díky baroknímu vkusu orientovanému na vnitřní

⁷⁶ *Slovník latinských spisovatelů...*, 1984. s. 513-515, c.d. v pozn. 75.

⁷⁷ tamtéž, s. 401-402

⁷⁸ tamtéž, s. 268

prožitky čtenáře a exaltovanému vztahu k Bohu, v kombinaci se zálibou v alegorii, se obrazová kniha z edičních plánů zcela nevytratila.

Už konec 16. století zaznamenal tendence štěpící typografii na „vyšší“ a „nižší“. Tento proces byl v průběhu 17. století dovršen. „Vyšší“ typografie byla orientována nejen na obrazové knihy, na něž negativně dopadal úbytek grafiků věnujících se nově spíše volné tvorbě, ale též na rostoucí vliv vyznačovacího písma, jež mělo samo o sobě grafický účinek. Jako často jediná ilustrace v textu se etabloval frontispis. Oproti „vyšší“ typografii se ta „nižší“ musela spokojit s opotřebovaným materiálem po předcích. Vzhledem k postavení Lichnovských je pochopitelné, že se ve fondu nachází exempláře odpovídající významu tohoto rodu.⁷⁹

Z jazykového hlediska jsou stále nejzastoupenější tisky psané latinsky. Německy psané tisky se však objevují ve stále hojnějším počtu. Vyskytuje se navíc francouzština a italština.

Náboženství ve střední Evropě je v sedmnáctém století stále pod silným vlivem reformace. Zároveň se, zvláště v severských zemích, začíná prosazovat vliv kalvinismu, který byl v mnoha ohledech přijatelnější než striktní náboženská dogmata prosazovaná katolickou církví. Objevilo se ovšem i antagonistické hnutí protireformace, jež je ve fondu reprezentováno například dílem *Summa conciliorum et pontificium* (S.l. 1600) toledského arcibiskupa Bartolomé Carranzy (1503-1576). Také on jako mnoho jiných katolických autorů, kterých je ve fondu převaha, horoval pro vyhubení protestantismu.⁸⁰ Protiváhu v hradeckém fondu představuje italský historik, politik a kritik papežské moci Paolo Sarpi⁸¹ (1552–1623), autor díla *Historia del concilio tridentino* (Ženeva 1660)⁸². Tuto svou stěžejní práci publikoval nejprve pod pseudonymem Pietro Soave Polano v Anglii.⁸³ Druhým zástupcem italské náboženské produkce je Agostino Paoletti (1600–1671) s prací *Discursus praedicabiles, sive viridarium sacrarum concionum* (Kolín nad Rýnem 1664).

Na závěr je možné jmenovat rakouského augustiniánského kazatele, teologa a básníka Abrahama a Sancta Clara (1644–1709) s prací *Judas Der Ertz-Schelm* (Salzburg 1692–1702, 2 sv). Na frontispisu prvního dílu této sbírky spisů, kázání a básní se nachází ilustrace

⁷⁹ VOIT, Petr. *Knihotisk 17. a 18. století*. Praha : Ústav informačních studií a knihovnictví, 2008. s. 2-3.

⁸⁰ *Ottův slovník naučný*. 5 díl. C-Čechůvky. V Praze : J. Otto, 1892. s. 182.

⁸¹ Na přední předsádce tohoto exempláře se nachází rukopisný vpisek „Paolo Sarpi“ značící fakt, že čtenář znal pravou totožnost autora.

⁸² V originále *Storia del concilio tridentino* (Londýn 1619)

⁸³ *Ottův slovník naučný*. 22 díl. Rozkošný-Schloppe. V Praze : J. Otto, 1904. s. 648.

zobrazující oběšeného Jidáše v obklopení rozradostněných ďáblíků. Na druhém je Jidáš na nosítkách nesen za veliké radosti do pekla.

I ve fondu 17. století se objevují různé druhy **kronik**. Městskou variantu zastupuje pro příklad duchovní a od roku 1395 kanovník u sv. Tomáše ve Štrasburku Jakob Twinger von Königshofen (1346-1420), jenž ve fondu zanechal německou verzi své kroniky⁸⁴, s názvem *Die Alteste Teutsche so wol Allgemeine Als insonderheit Elsassische und Straszburgische Chronicke* (Strasburg, 1698). Její část, konkrétně období let 1382–1414, využil Hegel ve své *Strassburger Chroniken* (Lipsko 1870-71). Hradecký exemplář byl ilustrován štrasburským malířem a rytcem Johannem Adamem Seupelem (1662-1717).

Německé město Špýr, které se své kroniky dočkalo od spisovatele a historika Christoha Lehmana (1568-1638)⁸⁵. *Chronika der freyen Reichs-Stadt Speyer* (Frankfurt 1662) je svědectvím o každodennosti německého středověkého města. Končí smrtí císaře Fridricha III. roku 1493.

Slezsku se věnuje práce *New Vermehrete Schlesische Chronica vnnnd Landes Beschreibung* (Vratislav 1625) německého evangelického teologa, lékaře a historika Joachima Curaea (1532–1573) a německého pedagoga a historika Jakoba Schickfuße (1574–1637). Titulní list tohoto exempláře je vsazen do bohaté architektonické bordury. V horní části v tympanonu drží dva putti oválný medailon s portrétem Ferdinanda II. Po stranách stojí dvě ženské postavy. První z nich ve zbroji zakrývá oči korunovanému lvu a v druhé ruce drží iónský sloup. Druhá, držící kříž s kalichem a oděná v církevním šatu, má u nohou vyobrazenou slezskou orlici.

Významnou prací věnující se Moravě je dílo vlasteneckého kněze, kanovníka svatovítské kapituly v Praze a historika Tomáše Pešiny z Čechorodu (1629–1680). Dlouhodobě udržoval literární styky s Bohuslavem Balbínem a dalšími autory. Fond uchovává latinský překlad jeho životního díla *Moravopis*, pod názvem *Mars Moravicus* (Praha 1677). Jméno římského boha Marse není v názvu zcela náhodně, jelikož se velká část obsahu zabývá válečnými událostmi na moravském území. Chronologické líčení začíná osídlením germánskými kmeny, pokračuje

⁸⁴ Kroniku sepsal nejprve v latině a teprve poté v němčině. *Ottův slovník naučný. 14 díl. Kartel-Kraj*. V Praze : J. Otto, 1899. s. 703.

⁸⁵ GRAF, Klaus. Lehmann, Christoph. In: *Enzyklopädie des Märchens : Handwörterbuch zur historischen und vergleichenden Erzählforschung Bd. 8 Lief. 3/4*. Berlin : de Gruyter, 1996. s. 881-883.; dále RAU, Georg. *Christophorus Lehmann und seine Chronica der freien Reichsstadt Speier*. Speier : Kranzbrühler, 1859. 31 s.

příchodem slovanských kmenů, působením Cyrila a Metoděje, zabývá se též polskými a uherskými vlivy, husitstvím a vpády Tatarů a Turků. Končí porážkou Ludvíka Jagellonského u Moháče. Jedná se tedy o období do roku 1526. Pešinou bylo zpracováno též období 1526-1632, které ale tiskem nevyšlo.⁸⁶

Historii Slovinska popsal tamější polyhistor, topograf a mědirytec Janez Vajkard Valvasor (1641-1693). Podepsán je pod čtyřsvazkovou publikací *Die Ehre des Hertzogthums Crain* (Lublaň 1689)⁸⁷. Tato kronika Kraňska⁸⁸ představuje unikátní svědectví o životě ve Slovinsku na konci 17. století. Učenec Vajkard, jenž vlastnil impozantní knihovnu na svém zámku v Bogenšperku (Wagensberg), zamýšlel touto prací prezentovat svou vlast před cizinci, jelikož na svých cestách po Německu, Itálii a zvláště Francii usoudil, že není mezi lidmi známá.⁸⁹ Součástí je více než 500 grafik s vyobrazeními měst, hradů a klášterů, jejichž autorem je mimo jiné rytce i sám Valvasor. Ve fondu se nachází ještě jedna jeho práce, a to *Topographia archiducatus Carinthiae* (Norimberk 1688).

Specifickým příkladem je dílo *Gesta Dei per Francos sive orientalium expeditionum, et regni Francorum Hierosolimitani historia* (Hanau 1609), práce středověkého benediktinského mnicha Guilberta z Nogentu (1053-1124). V publikaci popsal vzpomínky křižáků na průběh křížové výpravy, i když se jí sám neúčastnil. Roku 1104 se stal opatem kláštera Nogent-sous-Coucy.⁹⁰

Právníckou literaturu zastupují převážně němečtí autoři. Johann Dauth (1544-1621) svou nejdůležitější prací *De testamentis tractatus methodicus* (Frankfurt nad Mohanem 1670) a württemberský konzistoriální rada Johann Philipp Datt (1654-1722) s rozsáhlým dílem *Volumen rerum germanicarum novum sive de pace imperii publica* (Ulm 1698). Rakouské právo má svého zástupce v Johannu Baptistovi Suttingerovi (1608-1662). Tento císařský rada, který se též podílel na právním řádu *Codex Ferdinandeus*, je autorem publikace *Observationes practicae* (Vídeň 1650).

⁸⁶ Před Moravopisem byl roku 1663 vydán kratší výtah pod názvem *Prodromus Moravographiae*. Dle Ottova slovníku píše Pešina v předmluvě, že vydává své dílo „v jazyku českém ku poctivosti národu a jazyka svého českého jako i moravského, jenž se od našeho nemnoho dělí, abych ukázal, že jsem upřímný citel své vlasti a pravý Čech a za svou vlasteneckou řeč se nestydím“. *Ottův slovník naučný*. 19 díl. P-Pohoř. V Praze : J. Otto, 1902. s. 593-595.

⁸⁷ V originále *Slava Vojvodine Kranjske* (Norimberk 1689)

⁸⁸ Historické označení země v severozápadní části Balkánského poloostrova, dnes převážná část na území Slovinska. *Ottův slovník naučný*. 15. díl. *Krajčij-Ligustrum*. V Praze : J. Otto, 1900. s. 2.; dále *Evropa v proměnách staletí*. Praha : Libri, 2001. 767 s. ISBN 80-7277-025-X.

⁸⁹ *Ottův slovník naučný*. 13 díl. *Jana-Kartas*. V Praze : J. Otto, 1898. s. 361-507.

⁹⁰ RUBENSTEIN, Jay. *Guilbert of Nogent : portrait of a medieval mind*. New York : Routledge, 2002. s. 1-12. ISBN 0-415-93970-4.

Z relativně velkého počtu **cestopisů** jmenujme především Adama Olearia (1599–1671), německého spisovatele, matematika, dvorního knihovníka a holštýnského dvorního radu na zámku Gottorf. V letech 1636–39 se účastnil expedice do Ruska a Persie, kterou nechal vypravit holštýnský vévoda. Ilustrovaná publikace vyšla pod názvem *Ausführliche Beschreibung Der kundbaren Reyse nach Muscow und Persien* (Schleswig 1663) a jsou v ní obsáhle popsány zmíněné země. Olearius je též překladatelem díla *Der persianische Rosenthal* (Hamburg 1696), perského básníka jménem Sa'dí (1210?–1292).⁹¹

Kategorie **beletrie** je v hradeckém fondu 17. století podpořena jen Menippskou satirou⁹², jejíž název je odvozen od jména kynického filozofa Menippa z Gadar (činný 3. stol. př.n.l.). Jedná se o žánr antické literatury. Formou je takzvané prosimetrum, tedy střídání prózy a veršů. Tématicky se věnuje výstředním a neobvyklým situacím, které pomocí nadsázky a slovních hříček paroduje. Ve fondu pod názvem *Satyre Menippe* (Paříž 1612).

Ve velice slabém zastoupení se objevuje **poezie**. Hradeckým zástupcem je satirický básník působící v Anglii, Francii a posléze v Římě John Barclay (1582-1621). Tento latinsky píšící spisovatel je autorem díla *Argenis* (Amsterdam 1642), jež je obrazem mravů u francouzského královského dvora.⁹³

Produkce **memoárů** je reprezentována například sbírkou dopisů *Raccolta di lettere* (Kolín nad Rýnem 1646) italského kardinála a historika Guida Bentivogliho (1577?–1644). Zemřel v Římě během konkláve, z níž měl vzejít jako nástupce papeže Urbana VIII.⁹⁴

Umělecké publikace jsou jednoznačně nejvýznamnější a nejzajímavější součástí hradeckého fondu 17. století. Jedná se o tituly celoevropského významu.

Kreslír, malír a rytec Joachim von Sandrart (1606-1688) byl jedním z předních umělců 17. století. Ve fondu se nachází dvě jeho významné obrazové práce. První z nich je široce koncipované dílo o výtvarném umění a umělcích, *Teutsche Academie* (Frankfurt nad Mohanem 1675, 2 sv.), které vzniklo podle vzoru Vasariho *Životopisů nejvýznamnějších*

⁹¹ O cestopisech v zámeckých knihovnách pojednává článek Luboše Antonína *Odraz objevitelských, vědeckých a loveckých výprav ve fondech zámeckých knihoven České republiky*. [online] Olomouc : Vědecká knihovna v Olomouci, [200?] [cit. 27.7.2016]. Dostupný z: <http://www.vkol.cz/cs/aktivita/konference-a-odborna-setkani/9--rocnik-odborne-konference/clanek/odraz-objevitelskych--vedeckych-a-loveckych-vyprav-ve-fondech-zameckych-knihoven-ceske-republiky/>

⁹² *Slovník latinských...*, 2004. s. 418, c.d. v pozn. 74.

⁹³ tamtéž, s. 132

⁹⁴ Ottův slovník naučný uvádí rok narození 1579. *Ottův slovník naučný. 3 díl. B-Bianchi*. V Praze : J. Otto, 1899. s. 771.

malířů, sochařů a architektů z roku 1568. Vedle teorie umění a popisu uměleckých sbírek té doby obsahuje práce především životopisy malířů, sochařů a architektů od starověku po současnost, doplněné bohatým cyklem portrétů rytých podle Sandrartových předloh. Pro historiky umění jsou zvláště cenné údaje obsažené v životopisech umělců, které Sandrart osobně znal. Mezi ně patřil mimo jiné i jeho přítel, malíř Karel Škréta (1610–1674), jehož portrét se v knize nachází. (>6) Spoluautory bohatého cyklu portrétů a ilustrací jsou významní portrétisté Philipp Kilian (1628–1693) a Bartholomäus Kilian st. (1630–1696).⁹⁵ K recepci antiky do německého barokního umění přispělo další dílo Joachima von Sandrarta, jež uchovává hradecký fond. Jedná se o *Iconologia deorum oder Abbildung der Götter* (Norimberk 1680). Třetím svazkem je publikace Ovidiových metamorfóz, *Metamorphosis* (Norimberk 1698). Hradecký fond uchovává další dvě publikace s tímto námětem. Ani jedna však nedosahuje kvalit Sandrartova díla, na kterém s ním spolupracoval další německý rytec a nakladatel Christian Engelbrecht (1672–1735).

Významný rytec a nakladatel Matthäus Merian (1593–1650) je ve fondu reprezentován dílem *Todten-Tanz* (Frankfurt nad Mohanem 1649). Jedná se o zpracování mytické představy o tom, jak personifikovaná Smrt přichází pro lidské bytosti a odvádí je ze života. (>7) Zdůrazněna je vždy rovnost. Smrt si v podobě kostlivce jde pro příslušníky všech stavů, od papeže po chudáka. Obsažen je cyklus mědirytových ilustrací znázorňujících tanec smrti a další vyobrazení spojená se smrtí. Vše je zasazeno do rámu z jednoduchých linek. Ilustrace z cyklu jsou vždy doprovázeny veršovaným či prozaickým komentářem. Titulní strana je vsazena do figurální bordury s tematikou smrti pokořující člověka. Na konci knihy se nachází mědirytový portrét muže, jenž se po otočení knihy změní v lebku.

Jmenované dílo o tanci smrti je součástí konvolutu, ve kterém se nachází i další významná práce 17. století. Jedná se o ikonologickou knihu *Iconologia oder Bilder-Sprach* (Frankfurt nad Mohanem 1669), jejímž autorem je italský estetik Cesare Ripa (1555?–1622).

V abecedním sledu jsou v knize představováni nejen konkrétní malíři, řečníci, kazatelé, básníci, ale i abstraktní pojmy jako ctnosti a neřesti, emoce a vášně, umění a vědy a další. Kniha se stala velkým inspiračním zdrojem barokní alegorie.

⁹⁵ VOIT, Petr. *Encyklopedie knihy. II. díl*. Praha : Libri, 2008. s. 772-774. ISBN 978-80-7277-390-9.

Histoire de tous les ordres militaires ou de chevalerie (Amsterdam 1699) je prací holandského malíře a rytce Adriaana Schoonebeeka (1661-1705). Umělec vypočetl šlechtice v boji na koni nebo jen stojící postavu dotyčného.

V návaznosti na jezdeckou literaturu v kapitole věnované 16. století, kde byl jmenován zakladatel **hippiky** Federico Grisone, je nutné zmínit tradici vysokých jezdeckých škol provozovaných ve Francii, kde našel Grisone pokračovatele v učiteli jezdeckví francouzského krále Ludvíka XIII. Anthoine de Pluvinel (1555–1620) zastával nenásilnou metodu výuky jízdy na koni a prezentoval ji v práci *L'Instruction du roy* (Amsterdam 1666). Jeho teorie říkala, že je nejprve nutné pochopit charakter zvířete a poté postupovat s trpělivostí, bez použití násilí. Tato metoda měla přispět ke zlepšení výkonnosti koně a prodloužení jeho života. Svým novátorským postupem se stal zakladatelem moderní drezúry.⁹⁶ Celostránková mědirytina nacházející se před titulním listem alegorickým způsobem zpodobňuje Pluvinelovu metodu. Nalevo stojící ženská postava vede s knihou na druhé ruce klidného koně, zatímco napravo stojící mužská postava vede koně rozrušeného, svírajíc v druhé ruce ozubenou palici. Nad první z figur se nachází nápis „SCIENTIA“, nad druhou „RUBOR“. Ve středu mědirytiny je umístěn název díla a jméno autora. Vše je zasazeno do architektonické bordury s erby v horní části. V dolní části je vyobrazeno sedlo a další jezdecké předměty.

Byť je literatura 17. století dochována v pouhém zlomku, zvláštní kategorie **Habsburkové** kvantitativně vyniká (vyjma cestopisů) nad všemi ostatními.

Vzhledem k postavení rodu Lichnovských a orientaci mnohých jeho příslušníků na rakouský panovnický dvůr zastoupení literatury týkající se Habsburků nepřekvapí. Jedná se většinou o velkoformátová foliová vydání reprezentativního charakteru. Jedním z nich je například *Spiegel der Ehren des höchstlößlichen kayser- und königlichen Erzhauses Oesterreich* (Norimberk 1668) německého obchodníka, sběratele umění, bibliofila a mecenáše Jakoba Johanna Fugerra (1516–1575). Autorem obrazového doprovodu je Philip Kilian (1628–1693). Jeho podpis se objevuje na celostránkové mědirytině s vyobrazením císaře Leopolda I. (1640-1705) ve florálním medailonu s obtočenou devizovou páskou a s nápisem „LEOPOLDUS AVSTR. PP AVG.“. V dolní části se nachází nápisová páska s panovníkovým životním heslem „CONSILIO ET INDUSTRIA“. Na další straně se nachází též celostránkový portrét Leopoldovy první manželky, císařovny Markéty Habsburské (1651–1673), též s osobním

⁹⁶ *Nouvelle biographie générale. Tome Quarantieme.* Paris : Didot, 1862. sl. 524.

heslem „CONTERMINA SIC FOVET ASTRA“. Dále jsou v textu vyobrazeny válečné výjevy, erby a na přílohách většího formátu portréty dalších Habsburků.

Osobnosti Leopolda I. se věnuje i italský voják, vědec a historiograf Galeazzo Gualdo Priorato (1606–1678) s třísvazkovou publikací *Historia di Leopoldo Cesare* (Vídeň 1670–1674). Ta popisuje jeho vojenské a politické úspěchy v letech 1656 a 1670. Na knize se podílelo kromě jedné generace vlámských malířů a rytců i nespočet německých a italských umělců. Jmenovitě Cornelis Meysens, Frans van der Steen, Jacob Toorenvliet, Gerard Bouttats, Adriaen van Bloemen, Jan de Herdt, Frans Geffels, Sebastian van Dryweghen z Nizozemí. A dále Moritz Lang, Johann Martin Lerch a Johann Holst a Italové Il Bianchi, Marco Boschini a Leonardus Hen.t Venetiis z Německa.⁹⁷ Oba díly obsahují především portréty evropských panovníků a významných aristokratů. Dále rytiny zobrazující veduty měst, různá bojiště, strategické plány na dobývání měst, mapy, námořní bitvy či vojenské tábory. Priorata ve fondu reprezentuje též práce *Vite et azioni de personaggi militari, e politici, descritte dal conte Gualdo Priorato* (Vídeň 1674). Kniha popisuje životy vybraných vojáků a politiků. Před každou kapitolou je otištěn portrét dané osoby v oválném osmiúhelníkovém medailonu a před začátkem kapitoly i její erb.

Z mnoha dalších na Habsburky orientovaných genealogií a životopisů jmenujme Friedricha Hortledera (1579-1640) a jeho dvousvazkovou práci *Der Römischen Kaiser und Königlichen Maiestete* (Gotha 1645). Jedná se o jednu z nejrozsáhlejších publikací hradecké knihovny. Před titulními stranami se nachází dvoustrany s celostránkovými mědirytinami.

Heraldika je zastoupena prací *Historia insignium illustrium seu operis heraldici pars specialis* (Frankfurt nad Mohanem 1680) s vyobrazeními erbů králů, vévodů, princů, hrabat a baronů v celé Evropě. Vše je doprovázeno vysvětlujícím textem. Úvodní mědirytina zobrazuje postavu se sluncem místo hlavy. V ruce drží podstavec s hořícím fénixem, zatímco u nohou má položeny zbraně, převážně kopí, a královské koruny. Nad figurou se vznáší putti držící plátno či nápisovou pásku s názvem díla a jménem autora, Phillippa Jakoba Spenera (1635-1705), německého luteránského teologa, heraldika a zakladatele pietismu.

Upomínkou na jedny z předchozích majitelů panství Hradec a reprezentantem **genealogie** je dílo *Phoenix redivivus inclytæ Bilino-Proskoviae prosapiae* (Vídeň 1683) rakouského jezuity

⁹⁷ KINDL, Miroslav. *Galeazzo Gualdo Priorato (1606 Vicenza – 1678 Vicenza)* [online] Olomouc : Muzeum umění, [201?]. [cit. 31.5.2016]. Dostupné z: <http://www.olmuart.cz/sbirky/knihy--41/galeazzo-gualdo-priorato--284/>.

a genealoga Dominica Francisca Calina de Marienberg (1630?–1683). Hraběcí rod Proskovských z Proskova sice budoval svou vlastní rodovou knihovnu, ale ta byla potomky převezena do Mikulova.⁹⁸ Ve fondu je tedy jedinou upomínkou na bývalé vlastníky tato publikace, zakoupená zcela jistě již Lichnovskými.

7.3 18. století

V 18. století, pod vlivem klasicistního purismu, se z tištěné knihy vytrácejí rubriky, kustody a postupně i signatury. Grafického účinku bylo dosahováno pouze prostřednictvím konstrukce sazby a písmového obrazu. V teoretické rovině by logickým důsledkem bylo zavrnutí dělení typografie na „vyšší“ a „nižší“, ale prakticky k tomu nikdy nedošlo. „Vyšší“ typografie naopak vygradovala až do podoby takzvaných autorských knih, kde je veškerá práce spojená s výrobou knihy v rukou jediné osoby.⁹⁹

Z jazykového hlediska je v hradeckém fondu sledovatelný prudký úbytek latiny ve prospěch němčiny a francouzštiny, která naopak zaznamenala prudký vzestup. Latinu dokonce předčila angličtina, i když velkou zásluhu na tom má rozsáhlá edice britského básnictví. Nově se též objevují exempláře v polštině a španělštině.

7.3.1 Náboženství

Jednou z nejzásadnějších změn, kterou 18. století přineslo v oblasti náboženství, bylo zesvětštění v důsledku racionalizace lidského myšlení. Církev ztratila své dominantní postavení a ve fondech zámeckých knihoven se snížil počet náboženských publikací ve prospěch vědeckých děl, krásné literatury a dalších žánrů. Tento obecný trend se ale v hradeckém fondu projevil jen v omezené míře, jelikož jeho hlavní rozšiřovatel Robert Lichnovský byl vysoce postaveným duchovním.

Z nejstarších německých autorů je zde zastoupen teolog a lavantský biskup Georgius Stobaeus (1532-1618) dílem *Epistolae ad diversos* (Trnava 1765). Publikace obsahuje frontispis s portrétem autora. Dále je přítomno dílo *Theologia moralis* (Modena 1763), jehož autorem je katolický teolog zabývající se morální teologií Anaklet Reiffenstuel (1641-1703).

⁹⁸ POKLUDA, Zdeněk. Pruskovtí z Pruskova. In: *Malovaný kraj : Národopisný a vlastivědný časopis Slovácka*. Břeclav : Moraviapress, 1997, 33, č. 1, (1997) s. 5.

⁹⁹ VOIT, Petr. *Knihotisk 17...*, 2008. s. 24, c.d. v pozn. 78.

Z oblasti církevního práva uchovává hradecký fond třísvazkovou publikaci s protipapežskou tematikou *De statu ecclesiae* (Bouillon 1765; Frankfurt nad Mohanem/Lipsko 1770–1772). Autorem je teolog a kanonista Johann Nikolaus von Hontheim (1701–1790), známý pod pseudonymem Justinus Febronius. Dílo věnoval papeži Klimentu XIII. Domáhá se v něm větší samostatnosti biskupů a dalších změn, čímž si vysloužil zařazení na index zakázaných knih. Na druhé straně se práce pro své protiřímské zaměření dočkala překladů do mnoha jazyků a vlídného přijetí na nejednom panovnickém dvoře. Febroniova kritika papežské moci vyústila až v založení směru febronianismus, jehož základním ideologickým dílem je právě spis *De statu ecclesiae*.¹⁰⁰

V hradecké knihovně lze dohledat i práce významných církevních představitelů, jako například *Grundsätze der Aesthetik* (Erfurt 1791) mohučského arcibiskupa a podporovatele věd a umění Karla Theodora von Dalberg (1744–1817).¹⁰¹ Dílo bylo věnováno jeho synovci Emmerichu von Dalberg.

Samozřejmě součástí fondu jsou i běžné náboženské příručky a katechismy. Například příručka katolického katechety Ildephonse Schwarze (1752–1794)¹⁰² *Handbuch der christlichen Religion* (Bamberg 1797). Zastoupeny jsou ale i práce autorů náležejících k reformovaným církvím. Příkladem je evangelický teolog Johann Friedrich Christoph Graeffe (1754–1816), narozený v Göttingenu a působící na místní univerzitě, kde vyučoval především katechezi, ale též filozofii.¹⁰³ Zámecký fond obsahuje jeho dílo *Vollständiges Lehrbuch der allgemeinen Katechetik nach Kantischen Grundsätzen* (Göttingen 1795–1799). Dále je zde luteránský teolog a autor díla *Praktisches Handbuch für Prediger* Johann Karl Friedrich Witting (1760–1824), který se rovněž věnoval studiu teologie v Göttingenu.¹⁰⁴ Třetím evangelickým autorem, působícím na téže univerzitě, je Johann Gottlob Marezoll (1761–1828), zastávající od roku 1789 místo univerzitního kazatele.¹⁰⁵ Součástí fondu je jeho náboženská kniha *Andachtsbuch für das weibliche Geschlecht vorzüglich für den aufgeklärten Theil desselben* (Lipsko 1788).

¹⁰⁰ *Ottův slovník naučný. 11 díl. Hédypathie-Hýždě.* V Praze : J. Otto, 1897. s. 545.; dále MEJER, Otto. *Febronius: Weihbischof Johann Nicolaus von Hontheim und sein Widerruf.* Freiburg i. B. : Akademische Verlagsbuchhandlung von J.C.B. Mohr, 1885. 326 s.

¹⁰¹ *Ottův slovník naučný. 6 díl. Čechy-Danseur.* V Praze : J. Otto, 1898. s. 874.; dále BEAULIEU MARCONNAY, Karl Freiherr von. *Karl von Dalberg und seine Zeit : Zur Biographie und Charakteristik des Fürsten Primas von Karl Freiherrn von Beaulieu Marconnay.* Weimar : H. Böhlau, 1879. 2 Bd.

¹⁰² MEUSEL, Johann Georg. *Lexikon der vom Jahr 1750 bis 1800 verstorbenen deutschen Schriftsteller. Bd. 12. [Sa-Sc].* Hildesheim : Olms, 1968. s. 620.

¹⁰³ *Allgemeine deutsche Biographie. Bd. 9. Geringwald-Gruber.* Leipzig : Duncker & Humblot, 1879. s. 571–572.

¹⁰⁴ *CERL Thesaurus* [cit. 28.7.2016]. Dostupné z: <https://thesaurus.cerl.org/cgi-bin/record.pl?rid=cnp01197275>.

¹⁰⁵ *Allgemeine deutsche Biographie. Bd. 12. Maaß -Kaiser Maximilian II.* Leipzig : Duncker & Humblot, 1884. s. 316.

Z rakouských autorů je ve fondu v hojné míře zastoupen augustiniánský kazatel, teolog a spisovatel Abraham a Sancta Clara (1644–1709), jehož dílo se objevuje již v kapitole o 17. století. V knihovně se vyskytují čtyři jeho spisy.

Wolfgang Hannibal von Schrattenbach (1660–1738) je pravděpodobně nejvýznamnějším Rakušanem, jehož dílo se nachází v hradeckém fondu. Tento kardinál, neapolský místokrál a milovník umění, zastával v letech 1711–1738 úřad olomouckého biskupa. Tedy předtím než byl jmenován vyslancem na papežském dvoře na Kvirinálu a následně kardinálem.¹⁰⁶ Dále zde nalezneme *Thesaurus anecdotorum novissimus* (Augsburg 1721, 2 sv.), což je sbírka traktátů benediktinského mnicha, knihovníka a historika Bernharda Peze (1683–1735)¹⁰⁷. Jsou zde i dva svazky kázání františkána Josefa Polykarpa Schilchera (1754–1814) a *Institutiones Historiae Ecclesiasticae N. T.*¹⁰⁸ (Víděň 1788) Matthiase Dannenmayera (1744–1805).

Českou náboženskou tradici reprezentuje teolog zabývající se morální teologií, jansenista a od roku 1779 rektor C. k. univerzity v Brně Wenceslaus Schanza (1746–1788). Je autorem díla *De theologia morali* (Brno 1780). Dále se ve fondu vyskytuje práce teologa a člena jezuitského řádu Františka Wolfa (*1729), který působil na univerzitě v Olomouci v letech 1770–1772 a 1774–1776., tedy v době její přeměny z jezuitské na C. k. univerzitu.¹⁰⁹ Fond uchovává jeho náboženský spis *Commentarium in sacram scripturam* (Olomouc 1764?–1767?).

Ze středověkých autorů, jejichž díla byla opětovně vydána v 18. století je v zámeckém fondu zastoupen francouzský dominikán a asketa Nicolaus de Hanapis (†1291) s dílem *Exempla biblica in materias morales distributa* (Augsburg 1734). Z pozdějších autorů následuje až na počátku sedmáctého století narozený katolický teolog Jean Cabassut (1604? 1685), zabývající se církevními dějinami, kanonickým právem a morální teologií.¹¹⁰ Ve fondu se nachází jeho dílo *Notitia ecclesiastica historiarum* (Benátky 1729). Dějinám církve se věnoval i kazatel a vychovatel Claude Fleury (1640–1723). Tento člen Académie française a

¹⁰⁶ ZUBER, Rudolf. *Osudy moravské církve v 18. století*. Praha : Ústřední církevní nakladatelství ; Olomouc : Maticе cyrilometodějská, 1987-2003. s. 75, 77. ISBN 80-7266-156-6.

¹⁰⁷ Wurzbach, Constantin von. *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich, enthaltend die Lebensskizzen der denkwürdigen Personen, welche 1750 bis 1850 im Kaiserstaate und in seinen Kronländern gelebt haben*. Tl. 22, Perggen-Podhradszky. Wien : Zamarski, 1870. s. 145.

¹⁰⁸ (= Novi Testamenti)

¹⁰⁹ POJSL, Miloslav. Děkani teologické fakulty v Olomouci. In: *Univerzita v Olomouci (1573-2009)*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2009, s. 156-159. ISBN 978-80-244-2227-5.

¹¹⁰ CERL *Thesaurus* [cit. 25.7.2016]. Dostupné z: <https://thesaurus.cerl.org/cgi-bin/record.pl?rid=cnp01352884>.

překladatel z latiny je autorem práce *Institutiones juris ecclesiastici* (Benátky 1753). Dvěma svazky je reprezentován dominikán a jansenista Noel Alexandre (1639–1724). Jde o *Commentarius litteralis et moralis in omnes epistolas Sancti Pauli apostoli* (Benátky 1788) a *Expositio litteralis et moralis S. Evangelii Jesu Christi secundum Matthaeum* (Benátky 1782).

Ve fondu se též nachází jedno z neznámějších děl francouzské mystiky 17. století. Jde o Pojednání o Boží lásce, *Tractatus amoris divini* (S.l. 1740) biskupa a teologa Františka Saleského (1567–1622). Tento světec považoval za nutné spojení křesťanské zbožnosti a každodenního života. Blahoslaven byl roku 1661 a roku 1665 byl svatořečen.¹¹¹

Z dalších jmenujme například katolického kněze a překladatele Isaaca Lemaistre de Sacy s prací *L'histoire du vieux et du nouveau testament* (Paříž 1732) nebo člena dominikánského řádu Charlese Ludovica Richarda (1711–1794)¹¹² a první díl jeho *Analysis conciliorum generalium, et particularium* (Augsburg 1778).¹¹³

Italskou teologii ve fondu reprezentuje například františkán a člen inkvizice Felice Potesta (1649–1702) s titulem *Examen ecclesiasticum* (Benátky 1706) nebo generální opat cisterciáckého řádu a od roku 1669 kardinál Giovanni Bona (1609–1674) s dílem *De Sacrificio Missae* (Benátky 1745).

Autorem pocházejícím ze Švýcarska je teolog a literární historik Leonhard Meister (1741–1811) s pojednáním *Über die Einbildungskraft* (Bern 1778).

7.3.2 Historie

Jedná se o jednu z nejrozsáhlejších kategorií ve fondu 18. století. Zvláště s přihlédnutím k literární činnosti Eduarda Lichnovského, jenž je autorem nedokončeného díla *Geschichte des Hauses Habsburg* (Víděň 1836–1844, 8 sv.), je tato skutečnost zcela předvídatelná. Kroniky, oblíbené v předchozích staletích, jsou již na ústupu. Ale i v 18. století reprezentuje tento žánr například dílo na rozhraní mezi kronikou a místopisnou publikací *Alt- und neues Österreich* (Víděň 1734–1736) topografa, historika a člena poustevnického řádku paulínů

¹¹¹ *Ottův slovník naučný*. 9 díl. *Falšování potravin a pochutin-Genrista..* V Praze : J. Otto, 1898. s. 636.; dále RAVIER, André. *Moudrý člověk a světec František Saleský*. Z francouzského originálu přeložila Jana Švancarová. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 1998. 263 s. ISBN 80-7192-364-8.

¹¹² *WorldCat Identities* [cit. 31.5.2016]. Dostupné z: <http://www.worldcat.org/identities/lccn-nr96019853/>

¹¹³ V originále *Analyses des conciles généraux et particuliers* (Paris 1772-1777).

Mathiase Fuhrmanna (1690–1773). Publikace kromě historických informací obsahuje chronologii a genealogii rakouských knížat.

Monumentálním dílem dějepisce a novinářství je mnohosvazková práce pruského důstojníka a redaktora několika časopisů Johanna Wilhelma von Archenholze (1743–1812). *Annalen der britischen Geschichte des Jahrs 1788–1796* (Vídeň/Tübingen 1789–1797) obsahují velice podrobný popis života v Británii. Rozepsány jsou politické události, kriminální případy, zvyky, literatura, ale i obchod a průmysl. Archenholz byl na svou dobu moderním novinářem, který svým čtenářům poskytoval věcné a objektivní informace, beze snahy je ovlivňovat svým osobním názorem.¹¹⁴

V poměrně vysoké míře jsou ve fondu zastoupeny dějiny států, měst, ale i jednotlivých územních celků. Z německojazyčné oblasti jde o šlechtickou historii Bavorska *Bayerischer Löw* (Mnichov 1762) Johanna Martina Maximiliana Einzinger von Einzing (1725–1798). Kniha obsahuje četná vyobrazených erbů. Tento notář působící v Mnichově se zabýval též psaním filozofických a politických pojednání.¹¹⁵ Historii Bavorska se také věnoval Lorenz von Westenrieder (1748–1829). Bývá považován za jednoho z nejvýznamnějších bavorských spisovatelů 18. a počátku 19. století.¹¹⁶ Fond uchovává jeho *Geschichte von Baiern* (Mnichov 1786) s mědirytovou ilustrací rozzuřeného lva. Následují dějiny norimberského purkrabství *Versuch einer Geschichte der Burggrafen zu Nürnberg* (Frankfurt a Lipsko 1751–1758, 3 sv.) Samuela Wilhelma Oettera (1720–1792)¹¹⁷, věnujícího se navíc heraldice a numismatice. Dalším zástupcem historiografické produkce německojazyčné oblasti je čtyřsvazkové dílo *Geschichte der Deutschen* (Curych 1788–1790) spisovatele a překladatele Johanna Kapara Riesbecka (1754–1786). Čtvrtým dílem zaměřeným na Německo je *Gründliche und ausführliche Historie der Grafschaft Gleichen* (Frankfurt nad Mohanem 1732) Caspara Sagittaria (1643–1694), v němž je důkladně a podrobně popsána historie tohoto hrabství v ernestinském vévodství.¹¹⁸ V neposlední řadě uchovává hradecký fond práci Christiana Gottlieba Heinricha (1748–1810), docenta filozofie v Lipsku a profesora historie v Jeně, který

¹¹⁴ *Meyers Konversations-Lexikon*. Leipzig/Wien : Verlag des Bibliographischen Instituts, 1885–1892, s. 771. ; dále RIEGER, Ute. *Johann Wilhelm von Archenholz als „Zeitbürger“*. Berlin : Duncker & Humblot, 1994. 210 s. ISBN 3-428-07964-7. ; RUOF, Friedrich. *Johann Wilhelm von Archenholz*. Berlin : Ebering, 1915. 26 s.

¹¹⁵ BAADER, Clemens Alois. *Das gelehrte Baiern oder Lexikon aller Schriftsteller, welche Baiern im achtzehnten Jahrhundert erzeugte oder ernährte. Bd. I. Nürnberg* : J.E. Seidel, 1804. I. 289.

¹¹⁶ *Allgemeine deutsche biographie. Bd. 42. Werenfels-Wilhelm d. Jüngere, Herzog zu Braunschweig und Lüneburg*. Leipzig : Duncker & Humblot, 1897. s. 173–181.

¹¹⁷ BAADER, Clemens Alois. *Lexikon verstorbener Baierscher Schriftsteller des 18. und 19. Jahrhunderts. Band I, Teil II. M-Z. Augsburg und Leipzig* : [S.n.], 1824. s. 103–109.

¹¹⁸ Též se užívá označení „saská“. Jsou takto označována vévodství na území dnešního Durynska a Horních Franků. Pojmenování se váže k Arnoštu (Ernstu) Saskému (1441–1486).

se zaměřoval na historii evropských zemí, zejména na historii Německa.¹¹⁹ V zámeckém fondu tuto skutečnost dokládá jeho dílo *Teutsche Reichsgeschichte* (Lipsko 1787-1797, 7 sv.).

Autorem práce *Geschichte des Ursprungs, Fortgangs und Verfalls der Wissenschaften in Griechenland und Rom* (Lemgo 1781–1782, 2 sv.) je historik a filozof Christoph Meiners (1747–1810). Tento profesor filozofie na univerzitě v Göttingenu se nechvalně proslavil zejména jako jeden z prvních propagátorů vědeckého rasismu. Věřil v rasovou hierarchii, podloženou antropologickými poznatky té doby a vyzdvihující „krásnou bílou rasu“ nad „ošklivou rasou černou“.¹²⁰ V hradeckém fondu lze dohledat i další jeho dílo věnující se úpadku morálky, vědy a jazyka Římanů v prvních staletích po narození Krista, *Geschichte des Verfalls der Sitten, der Wissenschaften und Sprache der Römer in den ersten Jahrhunderten nach Christi Geburt* (Víděň/Lipsko 1791).

Monumentálním dílem a ukázkou důkladného studia pramenů je práce historika Conrada Mannerta (1756-1834) *Geographie der Griechen und Römer* (Norimberk/Lipsko 1799–1825, 15 sv.).¹²¹

Třemi svazky je ve fondu reprezentován Karl Ludwig von Woltmann (1770–1817). V Göttingenu vystudovaný právník a historik je autorem dějin Francie a Velké Británie, *Geschichte Frankreichs* (Berlín 1797) a *Geschichte von Großbritannien* (Berlín 1799). Nezabýval se jen historiemi jednotlivých států, což dokazuje v díle *Geschichte der europäischen Staaten* (Berlín 1799, 2 sv.).¹²²

Exotičtější lokalitu si pro svou historickou práci vybral Johann Paul Reinhard (1722–1779). Tento filozof, historik a knihovník, který působil v Erlangenu, zpracoval v publikaci *Geschichte des Königreichs Cypren* (Erlangen 1768, 2 sv.) dějiny Kypru. Publikace obsahuje rytiny.

Dějiny náboženské organizace, konkrétně dějinami římskokatolické církve za papeže Pia VI., se zabýval historik, novinář a osvícenec Peter Philipp Wolf (1769–1808) Několikasvazkové *Geschichte der römischkatholischen Kirche* (Lipsko 1793–1796) sepsal

¹¹⁹ HAMBERGER, Georg Christoph - MEUSEL, Johann Georg. *Das gelehrte Teutschland. Bd. 3. H-J.* Lemgo : Meyerschen Buchhandlung, 1797 s. 167.

¹²⁰ MEINERS, Christoph. *Grundriß der Geschichte der Menschheit.* Göttingen : [s.n], 1785. 254 s.; Allgemeine deutsche biographie. Bd. 21. Kurfürst Maximilian I.-Mirus. Leipzig : Duncker & Humblot, 1885. s. 224-226.

¹²¹ *Ottův slovník naučný. 16 díl. Lih-Media.* V Praze : J. Otto, 1900. s. 779.

¹²² Od roku 1813 pobýval v Praze, kde i zemřel. Nepřekvapí tedy, že z jeho pera pochází též publikace *Geschichte Böhmens* (Praha 1815). *Ottův slovník naučný. 27 díl. Vůz-Zyzkowski.* V Praze : J. Otto, 1908. s. 295.

mezi lety 1793–1802. Zároveň se roku 1795 přestěhoval do Lipska, centra knižního obchodu, kde založil za podpory švýcarského osvícence Paula Usteriho (1768–1831) vlastní nakladatelství.¹²³

Knihovník, geograf a polyhistor Matthias Christian Sprengel (1746-1803) se zabýval dějinami Anglie a jejích kolonií. Přednášel v Americe a roku 1779 byl jmenován profesorem historie a statistiky na univerzitě v Halle. Zabíral se problematikou obchodu s otroky.¹²⁴ V hradeckém fondu se nachází jeho *Geschichte der Revolution von Nord-Amerika* (Speyer 1785). Dějiny Severní Ameriky, její ústavy a revoluce, *Die Staatsverfassung der Vereinigten Staaten von Nordamerika und historische Beiträge und Belege zu der Geschichte ihrer Revolution* (Berlín 1795), jsou tématem práce pedagoga a filologa Günthera Carla Friedricha Seidela (1764–1800). Dalším autorem, který se věnoval dějinám revoluce je Ludwig Timotheus von Spittler (1752–1810). V zámeckém fondu se nachází jeho dějiny dánské revoluce, *Geschichte der dänischen Revolution im Jahr 1660* (Berlín 1796).

Rakousko je reprezentováno čtyřmi historiky. Prvním je publicista a historik Franz Ferdinand von Schrötter (1736-1780) s dílem *Versuch einer österreichischen Staats-Geschichte* (Vídeň 1771). Zabýval se veřejným právem a právní historií. Patřil k předním znalcům státního práva na dvoře Marie Terezie. Stal se jejím dvorním sekretářem a později i radou.¹²⁵ Johannes Baptista Piker (činný 1748) a Johann Josef Khevenhüller-Metsch (1706–1776), který též zastával vysoké postavení u dvora¹²⁶, jsou spoluautory práce *Synopsis historiae Germaniae* (Vídeň 1752?). Posledním zástupcem rakouského dějepisectví je piaristický duchovní Adrian Rauch (1731-1802)¹²⁷ a jeho *Österreichische Geschichte* (Vídeň 1779–1781, 2 sv.).

Zajímavý a netypický příspěvek představuje ve fondu dílo české provenience *Historischer Versuch über das Landeswappen von Mähren* (Olomouc 1792). Práce historika a právníka Josefa Vratislava Monseho (1733-1793), profesora právnické fakulty v Olomouci a v Brně. Věnoval se v něm nejstarším dějinám moravského zemského znaku v období středověku.

¹²³ *Allgemeine deutsche biographie. Bd. 42...*, 1897. s. 781-785, c.d. v pozn. 115.

¹²⁴ *Allgemeine deutsche biographie. Bd. 35. Spalatin-Steinmar.* Leipzig : Duncker & Humblot, 1893. s. 299-300.; dále Hänsch, Bruno Felix. Matthias Christian Sprengel : ein geographischer Publizist. In: *Mitteilungen des Vereins für Erdkunde zu Halle a. S.* Halle : Verlag Tausch & Grosse, 1903. 64 s.

¹²⁵ *Allgemeine deutsche biographie. Bd. 32. Karl v. Schmidt – G. E. Schulze.* Leipzig : Duncker & Humblot, 1891. s. 577-579.

¹²⁶ Tento politik a diplomat byl známý svým deníkem, který si vedl více než třicet let. *Allgemeine deutsche biographie. Bd. 15. Kähler-Kirchseisen.* Leipzig : Duncker & Humblot, 1882. s. 706.; Wolf, Adam. *Aus dem Hofleben Maria Theresia's : nach dem Memoiren des fürsten Joseph Khevenhüller.* Wien : Druck und Verlag von Carl Gerold's Sohn, 1859. 395 s.

¹²⁷ *Provenio* [cit. 6.6.2016]. Dostupné z: <http://opac.nm.cz/authorities/55567>.

Histoire philosophique et politique des établissements et du commerce des européens dans les deux Indes (Ženeva 1780) je mnohosvazkovou publikací duchovního, historika a filozofa doby osvícenství Guillaumea-Thomase Raynala (1713–1796). Nejde o zcela autorské dílo, téměř třetina práce je připisována Denisovi Diderotovi (1713–1784) a objevují se v něm příspěvky dalších autorů, jako například barona d’Holbach (1723-1789), jedné z hlavních postav francouzského osvícenství. I když je dílu vytýkán nedostatek exaktních informací, dočkalo se mnoha edic a bylo přeloženo do hlavních evropských jazyků. Kniha se velmi obšírně zabývá dějinami a současností obchodních vztahů Evropy a Dálného východu. Závěr je tvořen pojednáním o budoucnosti Evropy jako celku.¹²⁸ Ve fondu se nachází rozšířené vydání z roku 1780.

Diplomat a jazykovědec François Séraphin Regnier-Desmarais (1632–1713) je reprezentován zajímavým svědectvím popsaným v díle *Histoire des démeslez de la cour de France avec la cour de Rome* (Paříž 1707). Roku 1662 doprovázel francouzského velvyslance Charlese III de Créquye na cestě do Říma, kde měl být vyšetřen incident, při kterém byl zmíněný velvyslanec uražen prorakousky orientovaným papežem Alexandrem VII. a napaden jeho korsickou gardou.¹²⁹ Jako připomínka této události byl v Římě před korsickými kasárnami vztyčen jehlan, který je v publikaci vyobrazen s následujícím textem: *In execra[ti]o[n]em damnati facinoris contra excell. Ducem Crequeium Oratorem Regis Christianissimi A. Militibus Corsis XIII. Kal. Sep A.M.DC.LXII patradi Corsica Natio inhabilis et incapax Ad Sedie Ap[osto]lica in serviendum ex Decreto jussu S[erenissi]mi D.N. Alexandri Pont. Max. Editio. In execu[ti]o[n]em co[n]cordiae Pisis initae Ad perpetuam rei memoriam Declarata est Anno M.DC.LXIII.*

Dějiny Řádu maltézských rytířů se zabýval historik René de Vertot (1655–1735) v pětisvazkové *Histoire des chevaliers hospitaliers de Saint Jean de Jerusalem* (Amsterdam 1766). Ve fondu se nachází rovněž historie mírových smluv od vestfálského míru *Abrégé de l’histoire des traités de paix entre les puissances de l’Europe depuis la paix de Westphalie* (Basilej 1796–1797, 4 sv.) politika a historika Christopha-Guillaumea Kocha (1737–1813). Nalezneme zde i spis *Histoire des premiers peuples libres qui ont habité la France* (Paříž

¹²⁸ BANCAREL, Gilles. *L’Histoire des deux Indes ou la découverte de la mondialisation* [online] [cit. 17.7.2016]. Dostupné z: https://www.uni-potsdam.de/romanistik/hin/hin22/inh_bancarel.htm; *Sur les pas de l’abbé Raynal : exposition présentée à l’occasion du XIIe Congrès International des Lumières (Montpellier - Juillet 2007)*. Montpellier : Académie des Sciences et Lettres de Montpellier, 2006.; Roku 1779 byla kniha ve Francii zakázána a veřejně pálena. Ottův slovník naučný. 21. díl. R(Ř)-Rozkoš. V Praze : J. Otto, 1904. s. 336.

¹²⁹ *Nouvelle biographie générale. Tome Quarante et Unieme*. Paris : Didot, 1862. sl. 413-427..; dále RENDINA, Claudio. *Příběhy papežů : dějiny a tajemství : životopisy 265 římských papežů*. Praha : Volvox Globator, 2005. 714 s.

1798, 3 sv.) Jeana-Charlese Laveauxe (1749–1827), knihkupce, lexikografa a žurnalisty působícího ve Francii, Německu a Švýcarsku.

Velká Británie má ve fondu zástupce například v Oliveru Goldsmithovi (1730–1774), prozaiku irského původu. Kvůli nepříznivým životním podmínkám byl nějaký čas nucen pracovat jako námezdní literát. Psal životopisy, knihy o živé přírodě a též je autorem dějin několika států.¹³⁰ Hradecký fond uchovává v německém překladu práci *Geschichte der Griechen von den frühesten Zeiten bis auf den Tod Alexanders des Großen* (Lipsko 1777, 2 sv.).

O úpadku a pádu Říše římské, *Geschichte der Abnahme und des Falls des Römischen Reichs* (Magdeburg/Vídeň 1788-1792, 15 sv.), pojednává německý překlad světoznámého díla *The Decline and fall of the Roman empire* (Londýn 1776-1789, 6 sv.) britského historika Edwarda Gibbona (1737-1794). Na začátku se soustředí na historii západořímské říše od Trajána až po její zánik. Na konci je popsáno dobytí Cařihradu Turky. U nás byl Gibbonem ovlivněn například František Palacký.¹³¹

William Russell (1741-1793) je ve fondu reprezentován prací *The History of modern Europe* (Londýn 1789, 5 sv.). Tento skotský historik a spisovatel zvolil formu dopisů šlechtice svému synovi. První dva díly vyšly anonymně. Roku 1784 vyšly tři další díly již se jménem autora. Kompletní celek o pěti dílech vyšel poprvé roku 1786. Dílo se zabývá vzestupem moderních království Evropy v době před vestfálským mírem.¹³² Řadu britských historiků uzavírá skotský autor John Gillies (1747-1836) a jeho *The history of ancient Greece, its colonies, and conquests* (Basilej 1790, 5 sv.).

Polsko je zastoupeno generálem a politikem Józefem Zajączkem (1752-1826) a jeho prací *Histoire de la révolution de Pologne en 1794* (Paříž 1797). Ze švýcarských autorů lze jmenovat lékaře a chemika, ale též příležitostného historika Christopha Girtannera (1760–1800), který se zabýval především historií epochy po francouzské revoluci.¹³³ Ve fondu je jeho vícesvazkové dílo *Historische Nachrichten und politische Betrachtungen über die französische Revolution* (Berlín 1792–1797).

¹³⁰ *Slovník spisovatelů : Anglická literatura, africké literatury v angličtině, australská literatura, indická literatura v angličtině, irská literatura, kanadská literatura v angličtině, karibská literatura v angličtině, novozélandská literatura, skotská literatura, waleská literatura.* Praha : Libri, 1996. s. 305-306. ISBN 80-85983-04-4.

¹³¹ *Slovník spisovatelů : Anglická literatura...*, 1996. s. 299, c.d. v pozn. 129.

¹³² *Dictionary of National Biography. Vol. 49. Robinson-Russell.* London : Smith, Elder & Co., 1897, s. 487-488.

¹³³ *Allgemeine deutsche biographie. Bd. 9. Geringwald-Gruber.* Leipzig : Duncker & Humblot, 1879. s.189-191.

Ve fondu se též nachází nemalý počet publikací týkajících se Velké francouzské revoluce. Především ve francouzském a německém jazyce.

7.3.3 Filozofie

Nový směr filozofického myšlení, který je patrný již v sedmnáctém století v dílech Descarta, Hobbese či Locka, má ve století osmnáctém pokračovatele ve filozofii osvícenství. Hnutí, které prostoupilo celým osmnáctým stoletím, bylo reakcí na barokní okázalou zbožnost. Je postavené na racionalismu a humanismu.¹³⁴

Z německé osvícenské filozofie se v zámeckém fondu nacházejí čtyři spisy Immanuela Kanta (1724–1804), jednoho z nejvýznamnějších evropských myslitelů a jednoho z posledních osvícenců. První prací jsou *Prolegomena zu einer jeden künftigen Metaphysik* (Riga 1783). Jedná se o populárnější vyložení díla Kritika čistého rozumu. *Grundlegung zur Metaphysik der Sitten* (Riga 1785) je kratším výkladem teorií popsaných v Kantově spisu Kritika praktického rozumu¹³⁵. *Dále Zum ewigen Frieden* (Königsberg 1795). Kantem je započato období německé klasické filozofie.

Dalším hojněji zastoupeným německým filozofem je Johann Gottfried von Herder (1744–1803). Tento teoretik a estetik hnutí *Sturm und Drang* si v počátcích své filozofické dráhy položil několik otázek z různých oblastí vědy, výchovy a umění a po celý život se jimi zabýval.¹³⁶ Hradecký fond uchovává jeho spisy *Terpsichore* (Lübeck 1795, 3 sv.), *Vom Geist der ebräischen Poesie* (Lipsko 1787, 2 sv.) a *Zerstreute Blätter* (Gotha 1785-1797, 6 sv.).

Morální filozofií se zabývá pruský státník a reformátor píšící francouzsky Jean Henri Samuel Formey (1711-1797) ve dvousvazkové práci *Principes de morale* (Leiden 1765). Dalším zástupcem této filozofické kategorie je Justus Christian Hennings (1731–1815) s dvousvazkovým dílem *Von den Ahndungen und Visionen* (Lipsko 1777, 1783).

¹³⁴ BUHR, Manfred. *Der Anspruch der Vernunft : die klassische bürgerliche deutsche Philosophie als theoretische Quelle des Marxismus. Teil I.* Berlin : Akademie-Verlag, 1968. s. 19.; Formování novověké filozofie. Praha : Svoboda, 1989. s. 134. ISBN 80-205-0025-1.

¹³⁵ Zde byla vyložena teorie mravního jednání založená na kategorickém imperativu. *Slovník spisovatelů německého jazyka a spisovatelů lužickosrbských.* Praha : Odeon, 1987. s. 383-384.

¹³⁶ *Slovník spisovatelů německého jazyka...*, 1987. s. 324-326, c.d. v pozn. 134.

Dominantním žánrem v hradeckém fondu francouzské filozofie je esej. Za vznikem této literární formy stojí humanista a skeptik Michel de Montaigne (1533-1592). Fond uchovává jeho rozsáhlou sbírku esejí, *Essais de Montaigne* (Ženeva 1780, 10 sv.) Celé dílo je členěno na tři knihy obsahující padesát sedm, třicet sedm a třináct esejí. Sbírkou je koncipována způsobem, který dovoluje nalistovat jakoukoliv esej bez narušení čtivosti. Názvy mohou být zavádějící, jelikož pouze přibližně naznačují nosné téma daného textu. Pozornost je věnována vlivu emocí a stavu těla i mysli při samotné činnosti psaní. Často zní otázka „co vím?“, jež značí pochybnosti a snahu po zkoumání vlastní osobnosti. Celkové vyznění této rozsáhlé práce není zcela jednoznačné. Společnými rysy esejí jsou skepticismus, důvěra v přirozenost, sokratovská etika sebepoznání a aristokratický výchovný ideál stojící na uměřenosti.¹³⁷ Ve fondu se též nachází překlad Montagnova díla *Gedanken und Meinungen über allerley Gegenstände* (Berlin 1793-1799, 6 sv.). Z francouzských esejistů dále jmenovitě Charles-Louis Lesur (1770–1749), Charles-Athanase Walckenaer (1771–1852) a Joseph Droz (1773–1850).

V hradeckém knižním fondu se poměrně často vyskytuje tematika práv člověka. Za Francii tuto problematiku zastupuje François-Louis comte d'Escherny (1733–1815) se svou knihou *La philosophie de la politique ou principes généraux* (Paříž 1797).

Na toto téma narážíme i ve filozofii britské. *The rights of man* (Londýn 1792) je práce revolucionáře a filozofa Thomase Paina (1737–1809). V této obhajobě francouzské revoluce a reform se vyslovuje pro sociální dávky, renty pro chudé, zřizování státních chudobinců a progresivní zdanění. Paine obhajuje například tezi, že každý soukromý vlastník by měl platit „bezzemkům“ za užívání půdy, která by za jistých okolností měla zůstat společným majetkem lidstva.¹³⁸ Téma lidských práv se v hradeckém fondu objevuje v několika dalších kategoriích.

Nejvýznamnějším zástupcem britské filozofie je v hradeckém fondu bezesporu Angličan John Locke (1632–1704). Knižovna uchovává dvě jeho práce. *Two treatises of government* (Londýn 1772) říká, že pravomoc každé vlády spočívá ve společenské smlouvě mezi občany jako takovými a vládou. Na jejím základě vzniká zákonodárná moc, kterou mohou občané změnit či zcela zrušit, pokud je narušena jejich důvěra. Druhým dílem je *An essay concerning human understanding* (Edinburg 1765). Tímto pojednáním dal Locke základ empirismu, jenž

¹³⁷ *Nouvelle biographie générale. Tome Trente-Sixieme.* Paris : Didot, 1862. sl. 55-71.; *Ottův slovník naučný. 17 díl. Median-Navarrete.* V Praze : J. Otto, 1900. s. 568-569.

¹³⁸ *Ottův slovník naučný...*, 19, 1902. s. 31, c.d. v pozn. 58.; dále HITCHENS, Christopher. *Thomas Paine a jeho Práva člověka : biografie.* Praha : Beta, 2007. 208 s. ISBN 978-80-7306-307-8.

odvozuje poznání z prožité zkušenosti, pozorování předmětů či duševních pochodů.¹³⁹ S dvousvazkovou prací *Discours sur l'histoire et sur la politique en général* (Paříž 1796),¹⁴⁰ reprezentuje Anglii též utilitářský duchovní, zároveň přírodovědec a stoupenec osvícenství Joseph Priestley (1733–1804). Je jedním ze zakladatelů utilitářského hnutí, které zdůrazňovalo jednotu Boží a odmítalo učení o prvotním a dědičném hříchu a věčném potrestání. Utilitarismus odešel šířit i do Spojených států.¹⁴¹ Jediným představitelem Nizozemska je filozof a filolog Cornélius De Pauw (1739–1799) s prací *Recherches philosophiques sur les Grecs* (Berlin 1787, 1788, 2 sv.).

7.3.4 Politika a ekonomie

Politika a ekonomie se jako vědní disciplíny v této době zatím ještě zdaleka nevyprofilovaly tak, jako tomu bylo později ve století devatenáctém. I z tohoto důvodu je tato kategorie nepřilíš rozsáhlá, jelikož v 18. století ještě nevznikaly čistě politické nebo ekonomické práce. Tehdy vznikající spisy se spíše pohybovaly na rozhraní politiky, práva a filozofie.

Z hradeckého fondu je v této kategorii zastoupeno dílo *Vom Entstehen und Untergange der Polnischen Konstitution* (Lipsko? 1793, 2 sv.). Za kolektiv autorů této publikace jmenujme například polského osvícenského pedagoga, spisovatele a římskokatolického kněze Huga Kołłątaja (1750–1812), významného levicově zaměřeného aktivistu. Obhajoval prorepublikánské ústavní a sociální reformy a byl spoluautorem ústavy ze dne 3. května 1791.¹⁴² Dalším spoluautorem byl kupříkladu Franciszek Ksawery Dmochowski (1762–1808), polský básník, překladatel, literární kritik a publicista.

Spíše než politická díla uchovává hradecký fond ve větším počtu práce s tématem politické ekonomie. *Recherche des principes de l'économie politique* (Paříž 1789–1790)¹⁴³ je pětisvazkovým dílem britského ekonoma Jamese Steuarta (1712–1780). Jde o první titul z anglicky psané literatury, ve kterém byl v názvu použit termín „politická ekonomie“.¹⁴⁴

¹³⁹ *Slovník spisovatelů : Anglická literatura...*, 1996. s. 431-432, c.d. v pozn. 129.

¹⁴⁰ V originále *Lectures on history and general policy* (Dublín 1788)

¹⁴¹ *Slovník spisovatelů : Anglická literatura...*, 1996. s. 553-554, c.d. v pozn. 129.

¹⁴² Tato ústava regulovala právní řád Polsko-litevské unie. Usuzuje se, že se jedná o první moderní psanou ústavu v Evropě, hned za americkou z roku 1787. *Ottův slovník naučný...*, 14, 1899. s. 573-574, c.d. v pozn. 56.; dále BLAUSTEIN, Albert P. *Constitutions of the World*. Littletown : Rothman, 1993. 86 s. ISBN 0-8377-0362-X.

¹⁴³ V originále *An Inquiry into the Principles of Political Economy* (Londýn 1767)

¹⁴⁴ *The New Palgrave Dictionary of Economics*. Basingstoke : Palgrave Macmillan, 2008.

Jedná se o jednoho z posledních představitelů merkantilistické školy, přestože je často řazen k osvícenství.

Historisch-statistisches Gemälde des russischen Reichs am Ende des achtzehnten Jahrhunderts (Riga/Lipsko 1797–1803, 8 sv.) je osmisvazkové dílo německo-ruského ekonoma Heinricha Friedricha von Storch (1766–1835). Poutavou součástí profesní kariéry tohoto autora bylo vyučování dcer cara Pavla I. Alexandry a Heleny (Jeleny)¹⁴⁵ a jejich příprava na budoucí sňatky. Storch je připravoval především na národní poměry panující v zemích jejich budoucích manželů.¹⁴⁶

Francii reprezentuje známý politik a ekonom Jacques Necker (1732–1804), který působil jako ministr financí na dvoře krále Ludvíka XVI. Oblast jeho působení se odráží i v titulu *Complete rendu au roi* (Paříž 1781). Na konci knihy se nachází dvě kolorované mapy, Mapa solných daní („CARTE DES GABELLES“) a Mapa smluv („CARTE DES TRAITES“).

Na pomezí ekonomie a filozofie stojí skotský morální filozof a průkopník politické ekonomie Adam Smith (1723–1790). Jedna z klíčových postav skotského osvícenství je ve fondu zastoupena dvěma stěžejními pracemi. Tou první je francouzský překlad anglického originálu *Theory of moral sentiments* (Edinburgh 1759), ve fondu pod názvem *Théorie des sentiments moraux* (Paříž 1798, 2 sv.)¹⁴⁷, která vychází ze skutečnosti přirozené sympatie a věnuje se složitým mravním vztahům. Smith zde klade důraz na lítost, soucit, emoce a schopnost empatie. Nauku o ekonomické teorii postavil na zájmu každého jednotlivce o sebe sama. Druhou prací je jeho životní dílo *An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations* (Londýn 1786, 3 sv.), často zkracováno jen na *Bohatství národů*. V této trojsvazkové práci je rozvíjena teorie spontánního řádu, v němž jsou svoboda, konkurence a dělba práce nezbytnými předpoklady bohatství všech členů společnosti.¹⁴⁸

¹⁴⁵ Obě mladé velkokněžny bohužel dlouho z nabytých znalostí netěžily. Starší Alexandra zemřela na poporodní horečky v sedmnácti letech. Jen o rok starší zemřela na tuberkulózu i druhorozená Jelena. HAMANNOVÁ, Brigitte. *Habsburkové : životopisná encyklopedie*. Praha : Brána, 1996. s. 45-46. ISBN 80-7243-109-9.; dále PČELOV, Jevgenij Vladimirovič. *Romanovy : Istorija dinastii*. Moskva : OLMA-PRESS, 2001. 488 s. ISBN 5-224-01678-9.; DANILOVA, Al'bina Vital'jevna. *Pjat' princess : dočeri imperatora Pavla I : biografičeskije chroniki*. Moskva : Izograf, 2001. 461 s. ISBN 5-87113-107-7.

¹⁴⁶ MCGREV, Roderick E. Dilemmas of Development: Baron Heinrich Friedrich Storch (1766–1835) on the Growth of Imperial Russia. In: *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*. Stuttgart : Steiner, 1976., s. 31-71.

¹⁴⁷ V originále *Theory of Moral Sentiments* (London 1759)

¹⁴⁸ *Ottův slovník naučný*. 23. díl. *Schlossar-Strowolski*. V Praze : J. Otto, 1905. s. 517-520.; dále JOHANISOVÁ, Nad'a. *Ekologická ekonomie : vybrané kapitoly*. Brno : Masarykova univerzita, 2014. 88 s. ISBN 978-80-210-7116-2.; PAVLÍK, Ján. Adam Smith a teorie spontánního řádu. In: Smith, Adam. *Pojednání o podstatě a původu bohatství národů*. Praha : Liberální institut, 2001. 986 s. ISBN 80-86389-15-4.; SOJKA, Milan. *Dějiny ekonomických teorií*. Praha : Havlíček Brain Team, 2010. 541 s. ISBN 978-80-87109-21-2.

7.3.5 Právo

V historii právní vědy docházelo v průběhu 16.-19. století ke snahám odstranit středověké uspořádání, ve smyslu zrušení omezení a výsad, absolutistických forem vlád či odstranění náboženského útlaku. Cílem bylo nastolení rovnosti, což se později projevilo při zřizování konstitučních režimů. Vedle fenoménu římského práva, jehož vliv provází vývoj právní vědy od středověku až po současnost, hrají důležitou roli též ideje přirozeného práva. V osmnáctém století sehrálo klíčovou roli osvícenství a racionalizace lidského myšlení. Zcela logicky bylo tedy přirozené právo považováno za ideální ve smyslu nezávislosti na státní moci a vyplývající z rozumové podstaty člověka. Na bázi přirozeného práva vznikaly takové dokumenty, jako například americké Prohlášení nezávislosti z roku 1776 nebo francouzská Deklarace práv člověka a občana z roku 1789. Současně to však nebránilo pokusům využít přirozeného práva pro ospravedlnění naprosto protichůdných feudálních absolutistických režimů.¹⁴⁹

Kníže Karel Alois Lichnovský studoval v letech 1776-1782 práva na univerzitě v Göttingenu a tato skutečnost se projevuje i v hradeckém fondu právnické literatury. Zdejší univerzita byla založen roku 1735 Jiřím II.

Z německým autorů, se kterými se mladý kníže mohl potkat, jmenujme pro příklad Johanna Stephana Püttera (1725–1807), který je ve fondu zastoupen třemi právnickými publikacemi. Jedná se o *Primae lineae juris privati principum speciatim Germaniae* (Göttingen 1779), *Nova Epitome Processus Imperii* (Göttingen 1777) a *Über Mißheirathen Teutscher Fürsten und Grafen* (Göttingen 1796). Věnuje se v něm morganatickým sňatkům. Profesorem práv byl na místní univerzitě jmenován roku 1753 a vydržel na této pozici, i přes jiná zaměstnání, až do své smrti roku 1807. Lze tedy předpokládat, že kníže mohl být jeho žákem. Pütter byl odborníkem na říšské právo a vyhledáván byl zejména jako obhájce šlechtických kruhů. Díky němu se z Göttingenu stalo vyhlášené místo pro studium státního a ústavního práva.¹⁵⁰ I k této skutečnosti bylo možná přihlédnuto při volbě studijního prostředí budoucího druhého knížete Lichnovského.

¹⁴⁹ VOJÁČEK, Ladislav. *Nástin právních dějin*. Brno : Masarykova univerzita, 2011. s. 73, 114, 137-138. ISBN 978-80-210-5462-2.

¹⁵⁰ *Ottův slovník naučný*. 20. díl. Pohora-Q.v. V Praze : J. Otto, 1903. s. 1025.; *Deutsche Biographie* [cit. 12.6.2016]. Dostupné z: <http://www.deutsche-biographie.de/sfz75338.html>.

Spolužákem mohl být Karlu Aloisovi Georg F. de Martens (1756–1821). Habilitován byl roku 1782. Ve stejném roce končil studia i Lichnovský. Martens na univerzitě setrval a o dva roky později se stal řádným profesorem přirozeného a mezinárodního práva. Ve své práci *Recueil des principaux traités d'alliance, de paix, de trêve, de neutralité, de commerce, de limites, d'échange* (Göttingen 1791-1801)¹⁵¹ se jako první zasloužil o vyvinutí systému pozitivního mezinárodního práva¹⁵² pomocí empirické výzkumné metody.¹⁵³

Profesorem práv v Göttingenu, se kterým se kníže též mohl střetnout, byl i Johann Heinrich Christian von Selchow (1732–1795). Ve fondu ho reprezentuje dílo *Elementa iuris publici Germanici in usum auditorii adornata* (Göttingen 1769).

Zakladatel politických věd Johann Jakob Schmauss (1690–1757) působil nejen v Göttingenu, ale i na univerzitě v Lipsku, kde se Karel Alois též věnoval studiu práv. Stejně jako Pütter byl i Schmauss oblíben mezi aristokraty.¹⁵⁴ Na rozdíl od předchozích jmenovaných se ale Schmauss s Lichnovským v době jeho studií setkat nemohli. Ve fondu se nachází práce *Corpus juris gentium academicum* (Lipsko 1730, 2 sv.).

V Göttingenu pravděpodobně nepůsobil historik, teolog a specialista na církevní právo Stephan Alexander Würdtwein (1722-1796). Tento světicí biskup ve Wormsu je podepsán pod dílem *Subsidia diplomatica ad selecta juris ecclesiastici Germaniae* (Heidelberg 1772 1778, 12 sv.)

Na závěr je třeba jmenovat třemi svazky zastoupeného Justa Henninga Böhmra (1674–1749). Hradecký fond uchovává publikace s názvem *Introductio in ius digestorum* (Halle 1773, 2 sv.) *Institutiones iuris canonici* (Halle 1741) a interfoliovaný svazek (obsahující četné rukopisné poznámky knížete) *Principia iuris feudalis* (Göttingen 1775).

Dílem italského kriminologa, filozofa a odpůrce trestu smrti Cesareho Beccarii (1738–1794) je práce *Des délits et des peines* (Paříž 1796)¹⁵⁵. Pojednání bylo vydáno nejprve anonymně a to roku 1764 v Monaku. Rozděleno je do čtyřiceti dvou kapitol a více než uceleným

¹⁵¹ Ve fondu též SUPPLÉMENT AU RECUEIL... (Göttingen 1802-108, 4 sv.)

¹⁵² „Jedná se o soubor určitých dohod (smluv, konvencí, deklarací, protokolů), které státy mezi sebou uzavřely a jimiž jsou na základě svého souhlasu vázány“. SMOLÍK, Josef. *Úvod do studia mezinárodních vztahů*. Praha : Grada, 2014. s. 16. ISBN 978-80-247-5131-3.

¹⁵³ *Ottův slovník naučný...*, 16. s. 910, c.d. v pozn. 120.; dále FIGGE, Robert. *Georg Friedrich von Martens : sein Leben und seine Werke : ein Beitrag zur Geschichte der Völkerrechtswissenschaft*. Gleiwitz : Hill, 1914. 89 s.; HABENICHT, Walter. *Georg Friedrich von Martens : Professor des Natur- und Völkerrechts in Göttingen*. Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 1934. 105 s.

¹⁵⁴ *Allgemeine deutsche biographie*. Bd. 31. Scheller-Karl Schmidt. Leipzig : Duncker & Humblot, 1890. s. 628-631.

¹⁵⁵ V originále *Dei delitti e delle pene* (S.l. 1764)

právní dílem je politicko-kriminální studii, jež kritizuje soudobý právní stav. Beccaria se drží přirozeného práva a říká, že stát i právo závisí na společenské smlouvě. Částečnou obětí svobody byly dle spisu utvořeny zákony, aby bylo možné zbývající svobodu bezpečně užívat. Již Montesquieu upozorňoval na vady tohoto díla, jež zvláště v ryze právnických částech nevládne dostatkem přesnosti a důslednosti. I přes zjevné vady dosáhlo dílo nesmírného úspěchu a bylo přeloženo do mnoha jazyků. Beccaria díky němu získal cenu ekonomické společnosti v Bernu, dočkal se pozvání od Kateřiny II. do Ruska a zvláště pro něj byla též vytvořena speciální učitelská pozice v Miláně.¹⁵⁶

V případě francouzské právní produkce je možno zmínit Jacquese-Vincenta Delacroixe (1743-1832), jenž je ve fondu podepsán pod knihou *Constitutions des principaux États de l'Europe, et des États-Unis de l'Amérique* (Paříž 1793-1801, 6 sv.). Autorem komentářů k britskému právu, *Commentaries on the laws of England* (Londýn 1787, 4 sv.), je William Blackstone (1723-1780). Švýcarsko zastupuje filozof a zakladatel mezinárodního práva a politické filozofie Emer de Vattel (1714-1766). Jeho nejznámější prací je *Le droit des gens* (Neuchâtel 1774, 3 sv.). Vattelův přínos spočívá de facto v překladu práce Christiana Wolffa z latiny a v přidání vlastních myšlenek. Ovlivněn je dále Leibnizem a Hugem Grotiem. Tematicky je dílo zaměřeno na práva a povinnosti občanů a států. Hendrik Zoesius (1571–1627) je představitelem nizozemského práva. Fond uchovává jeho publikace *Commentarius in jus canonicum* (Kolín nad Rýnem 1725) a *Commentarius ad digestorum seu pandectarum juris civilis* (Kolín nad Rýnem 1716).

7.3.6 Přírodní vědy a hospodářství

Základ moderní vědy byl v sedmnáctém století položen na významných filozofických pracích (Descartes, Bacon), které daly impuls k rozvoji moderních věd a vzniku nových vědeckých společností, časopisů a též například botanických zahrad. Ve století osmnáctém byl již využíván racionalistický přístup a k novým poznatkům byly využívány experimentální postupy. Specializace oborů rozvíjející se již od raného novověku postoupila o další krok, aby se mohla ve století devatenáctém rozvinout naplno.¹⁵⁷

¹⁵⁶ *Ottův slovník naučný...*, 3, 1899. s. 565, c.d. v pozn. 93.

¹⁵⁷ KAŠPÁRKOVÁ, Svatava. *Historický vývoj přírodovědného poznání (od starověku do konce 19. století)* [online]. Fakulta humanitních studií UTB, Zlín, [20??] [cit. 9.7.2016]. Dostupné z: http://www.science.upol.cz/clanky/vyvoj_poznani.pdf.

Z oblasti přírodních věd uchovává hradecký fond ilustrovanou publikaci *Traité des jardins* (Paříž 1775–1785, 3 sv.) spisovatele a duchovního Louise Reného Laberriays (1722–1807). V této knize se zaměřoval především na ovocné stromy. Publikace je rozdělena na čtyři části věnující se popisu a kultuře ovocných stromů, zelenině, květinám a nakonec stromům a okrasným keřům.¹⁵⁸ *Voyage au jarmin des plantes* (Paříž 1798) je dílem francouzského antropologa, pedagoga, spisovatele a básníka Louise-Françoise Jauffreta (1770–1850). Jeho význam spočívá především ve snaze popularizovat vědu pro mládež.¹⁵⁹ August Batsch (1761–1802), německý botanik a mykolog, je zastoupen prací *Botanik für Frauenzimmer und Pflanzenliebhaber, welche keine Gelehrten sind* (Výmar 1798). Působil na univerzitě v Jeně, kde roku 1793 založil společnost pro přírodní vědy a podílel se i na založení botanické zahrady.¹⁶⁰ Na konci knihy se nacházejí čtyři přílohy většího formátu s velice pečlivě kolorovanými mědirytinami zobrazujícími rostliny a jejich části.

Zoolog a entomolog August Johann Rösel von Rosenhof (1705-1759) je díky důkladnému studiu vývoje a chování larev a housenek považován za průkopníka moderní entomologie. Jakožto malíř miniatur a rytec byl schopen svou práci podpořit i vlastními kresbami.¹⁶¹ Hradecký fond uchovává ilustrovanou čtyřsvazkovou publikaci s názvem *Insekten-Belustigung* (Norimberk 1761-1786) s kolorovanými mědirytinami signovanými autorem. V publikaci se též nachází mědirytový portrét tohoto vědce. K uvedené práci se vztahuje i dřívější vydání, pod kterým je podepsán Röselův zeť Christian Friedrich Carl Kleemann (1735-1789), malíř, entomolog a vydavatel.

Velice zajímavým počinem je práce německého mědirytce a obchodníka s uměním Johanna Michaela Seligmanna (1720–1762) *Sammlung verschiedener ausländischer und seltener Vögel* (Norimberk 1749-1776), která ve čtyřech svazcích německého překladu kompiluje díla britských ornitologů Georga Edwardse a Marka Catesbyho.¹⁶² Celou práci doplňuje cyklus vlastnoručně rytých kolorovaných mědirytin, vytvořených dle předloh z původních knih. (>8)

¹⁵⁸ *Biographie universelle ancienne et moderne*. 23. *Lam-Leh*. Hrsg. Louis Gabriel Michaud. Graz : Akad. Druck- und Verlanst., 1968. s. 455-456.

¹⁵⁹ *Nouvelle biographie générale*. Tome Vingt-Sixieme. Paris : Didot, 1858. sl. 413-414.

¹⁶⁰ *CERL Thesaurus* [cit. 24.7.2016]. Dostupné z: <https://thesaurus.cerl.org/cgi-bin/record.pl?rid=cnp00953485;> POLIANSKI, Igor J. Natursystem, Systemästhetik und das Überleben der Physikotheologie. Eine Jenaer Botanikgeschichte um 1800. In: *Kunst – Die andere Natur*. Göttingen : [s.n.], 2004. s. 125-172.

¹⁶¹ *Allgemeine deutsche biographie*. Bd. 29. v. Rodde-v. Ruesch. Leipzig : Duncker & Humblot, 1889. s. 188-189.

¹⁶² CATESBY, Mark - EDWARDS, George. *The natural history of Carolina, Florida, and the Bahama Islands*. London : C. Marsh, 1754.

Indická fauna je tématem díla přírodovědce a luteránského pastora Johanna Reinholda Forstera (1729–1798) *Indische Zoologie* (Halle 1781). Vedle stručného všeobecného pojednání o Indii se důkladně věnuje systematickým popisům vzácných a neznámých zvířat Indie. Známy je též svou účastí na druhé plavbě Jamese Cooka do Tichomoří.¹⁶³ Publikace obsahuje ručně kolorované mědirytiny Petera Mazella (činný 1761–1797) s vyobrazeními zvířectva.

Vzhledem k historii rodu Lichnovských nepřekvapí výskyt literatury týkající se chovu ovcí. Christian Friedrich Germershausen (1725–1810), spisovatel a autor knih o zemědělství, je autorem práce *Das Ganze der Schafzucht* (Lipsko 1789–1790, 2 sv.). Johann Heinrich Finck (1744–1789) je podepsán pod prací *Verschiedene Schriften und Beantwortungen, betreffend die Schaafzucht in Deutschland* (Halle 1799). Dále například *Historiae Amphibiorum* (Jena 1799) klasického filologa a přírodovědce Johanna Gottloba Schneidera (1750–1822) věnující se obojživelníkům. Na závěr je zde spis věnovaný včelám, *Zweite bekrönte Preisschrift über die Bienen* (Drážďany 1786), od hospodáře, zemědělce a spisovatele Johanna Riema (1730–1807).

Hradec nad Moravicí byl stejně jako jiné zámecké objekty centrem velkého hospodářského panství. Nezbytnou součástí fondu je tedy také zemědělská a hospodářská literatura. Za pozornost stojí práce francouzského botanika a chemika, který se zabýval melioracemi a zemědělstvím, Henriho-Louise Duhamela Du Monceau (1700–1782). Zastoupen je dílem *Traité de la culture des terres* (Paříž 1753–1755, 4 sv.).

7.3.7 Cestopis a místopis

Cestopisná literatura¹⁶⁴ sloužila především k seznámení se s různými kulturami a civilizacemi. Příslušníci šlechtických rodů velice často cestovali nejen po Evropě, tudíž je silné zastoupení cestopisů zcela na místě. Z příslušníků rodu Lichnovských je možné zmínit cestovatelská léta knížete Felixe Lichnovského, jehož tiskem vydané vzpomínky na Španělsko a Portugalsko jsou součástí hradeckého fondu 19. století.

¹⁶³ *Allgemeine deutsche biographie. Bd. 7. Ficquelmont-Friedrich Wilhelm II. von Sachsen-Altenburg.* Leipzig : Duncker & Humblot, 1878. s. 166-172.

¹⁶⁴ Více o cestopisech v zámeckých knihovnách: ANTONÍN, Luboš. Odras objevitelských, vědeckých a loveckých výprav ve fondech zámeckých knihoven České republiky. [online]. In: *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska. 9. ročník odborné konference (11.-12. října 2000)*. Vědecká knihovna v Olomouci, 2012 [cit. 9.7.2016]. Dostupné z: <http://www.vkol.cz/cs/aktivity/konference-a-odborna-setkani/9--rocnik-odborne-konference/clanek/odraz-objevitelskych--vedeckych-a-loveckych-vyprav-ve-fondech-zameckych-knihoven-ceske-republiky/>.

Evropou se z německých autorů zabýval Johann Jacob Volkmann (1732–1803) s jeho cestou po Anglii, *Neueste Reisen durch England* (Lipsko 1781–1782, 4 sv.) a Eberhard August Wilhelm von Zimmermann (1743–1815) s prací *Allgemeiner Blick auf Italien* (Výmar 1797). Dále jsou zastoupeny dva cestopisy Christiana Matthiase Sprengela (1746–1803). *Briefe über Portugal nebst einem Anhang über Brasilien* (Lipsko 1782) a *Geschichte von Grossbritannien und Irland* (Lipsko 1782). Africe a konkrétně Egyptu se podrobně věnoval pedagog a spisovatel Johann Adam Bergk (1769–1834) v díle *Aegypten in historischer, geographischer, physikalischer, wissenschaftlicher, artistischer, naturgeschichtlicher, merkantilischer, religiöser, sittlicher und politischer Hinsicht* (Berlín/Lipsko 1799). Stavem Severní Ameriky se zabýval pruský vojenský stratég, válečný teoretik a publicista Adam Heinrich Dietrich von Bülow (1757–1807) v práci *Der Freistaat von Nordamerika in seinem neuesten Zustand* (Berlin 1797). Exotickou karibskou lokalitu vybral pro svůj cestopis kapitán a průzkumník Alexandre-Stanislas, baron de Wimpffen (1748–1819). Hradecký fond uchovává jeho *Voyage a Saint-Domingue*¹⁶⁵ (Paříž 1797)

Nizozemsko zastupují čtyři cestovatelé. Prvním z nich je voják britsko-holandského původu John Gabriel Stedman (1744–1797). Ve fondu se nachází dílo *Voyage a Surinam et dans l'intérieur de la Guiane* (Paříž 1799, 3 sv.). Roku 1772 odcestoval Stedman do Surinamu, kde se podílel na potlačení povstání otroků. Během pobytu si vedl deník, jehož rukopis po návratu do Londýna roku 1791 předložil nakladatelství Josepha Johnsona (1738–1809)¹⁶⁶. Rukopis však nebyl v publikovatelném stavu, tudíž byl Johnsonem na přepsání rukopisu najat takzvaný „ghostwriter“ William Thomson. Bohužel však jeho pro-otrocké zaujetí zapříčinilo, že některé pasáže po úpravě vyzněly oproti originálu zcela opačně. Stedman se samozřejmě proti těmto zásahům ohradil a odmítl akceptovat vydání bez nové revize textu. Kniha tedy poprvé vyšla až roku 1796 v Londýně pod názvem *Narrative, of a five years' expedition*. Dle Stedmanových původních návrhů, které se však bohužel nedochovaly, vytvořil William Blake (1757–1827) pozoruhodný cyklus rytin znázorňujících zvěrstva, jejichž byl Stedman

¹⁶⁵ Bývalá francouzská kolonie v Karibiku, dnes Haiti.

¹⁶⁶ Londýnský nakladatel zabývající se otázkou lidských práv. Za podporu liberálních autorů byl veřejně odsuzován. BRAITHWAITE, Helen. *Romanticism, publishing and dissent : Joseph Johnson and the cause of liberty*. Basingstoke : Palgrave Macmillan, 2003. 243 s. ISBN 0-333-98394-7.; TYSON, Gerald P. *Joseph Johnson : a liberal publisher*. Iowa City : University of Iowa Press, 1979. 276 s. ISBN 0-87745-088-9.

svědkem.¹⁶⁷ Ve fondu se však bohužel nachází jen exemplář bez zmíněného ilustračního doprovodu.

Od dalšího z nizozemských autorů se dochovala například práce *Voyage de l'ambassade de la Compagnie des Indes orientales hollandaises vers l'empereur de la Chine en 1794 et 1795* (Paříž 1798, 2 sv.), která dokumentuje účast autora, holandsko-amerického obchodníka André Everarda van Braam Houckgeesta (1739-1801), na diplomatické misi nizozemské Východoindické společnosti k čínskému císařskému dvoru roku 1795.¹⁶⁸ Posledním zástupcem Nizozemska je cestovatel Johan Splinter Stavorinus (1739–1788)¹⁶⁹ s publikací *Voyage par le Cap de Bonne-Espérance a Batavia, a Bantam et au Bengale* (Paříž 1798). Z nizozemštiny knihu přeložil H. J. Jansen.

Švýcarsko je reprezentováno dvěma spisovateli. Vincenz Bernhard Tscherner (1728–1778) je ve fondu zastoupen knihou *Historische, geographische und physikalische Beschreibung des Schweizerlandes* (Bern 1782–1783, 3 sv.). Jedná se o německý překlad francouzského originálu. Druhým je Leonhard Meister (1741–1811) s prací *Kleine Reisen durch einige Schweizer-Cantone* (Basilej 1782).

Německá místopisná literatura je ve fondu reprezentována Friedrichem Wilhelmem Weiskernem (1710–1768) a jeho publikací *Beschreibung der k. k. Haupt und Residenzstadt Wien* (Víděň 1770), jež je třetím dílem práce *Topographie von Niederösterreich* (Víděň 1769–1770, 2 sv.).

Za rakouské autory jmenujme již zmíněného Mathiase Fuhrmanna (1690-1773), jenž se dlouhodobě zabýval historií a místopisem Víděň. Jeho práce *Historische Beschreibung und kurz gefaste Nachricht von der Römisch. Kaiserl. und Königlichen Residenz-Stadt Wien und ihren Vorstädten* (Víděň 1766–1770, 3 sv.) obsahuje vyobrazení kostelů, klášterů a jiných církevních budov. Dále je zde politik, historik a numismatik Rudolf Coronini (1731–1791), který je autorem spisů o svém rodném městě Görz¹⁷⁰, *Tentamen genealogico-chronologicum promovendae seriei comitum et rerum Goritae* (Víděň 1752). Publikace obsahuje několik

¹⁶⁷ John Gabriel Stedman's *Narrative of a Five Years Expedition Against the Revolted Negroes of Surinam. Newly Transcribed from the Original 1790 Manuscript, Edited, and with an Introduction and Notes*. Price, Richard - Price, Sally. [online] [cit. 22.7.2016]. Dostupné z: <https://books.google.com/>.

¹⁶⁸ DUYVENDAK, Jan J. L. *The last Dutch embassy to the Chinese court*. Leiden : Brill, 1938. s. 1-137.

¹⁶⁹ CERL *Thesaurus* [cit. 9.6.2016]. Dostupné z: <https://thesaurus.cerl.org/record/cnp00960697>.

¹⁷⁰ Gorizia v Itálii.

příloh převážně s genealogiemi. Dále se zde nachází mapa města (Görz), pečeti nebo vyobrazení rytíře se lvem a erby.

Moravskému místopisu se věnoval topograf, historiograf a genealog František Josef Schwoy (1742-1806). V letech 1793-94 vydal po dlouholeté práci třísvazkové dílo *Topographie vom Markgrafthum Mähren* (Vídeň 1793-1794)¹⁷¹. První díl obsahuje všeobecný úvod, výčet tištěných i psaných spisů, jež pro svou práci použil, a dále popis kraje olomouckého. Ve druhém díle popisuje kraj brněnský a hradištský, ve třetím kraj přerovský, znojemský a jihlavský. Čtvrtý dodatečný díl bohužel vytištěn nebyl, jelikož nesehnal nakladatele.

Francouzskými zástupci jsou Charles de Brosses (1709–1777) s cestou po Británii, *État de la Grande-Bretagne* (Londýn 1799) a Jean Pierre Papon (1734–1803) s popisem cesty po Provence, *Reise durch die Provence* (Lipsko 1783). Z Anglie pochází zoolog a spisovatel Thomas Pennant (1726–1798), jehož do němčiny přeložený popis Londýna uchovává hradecký fond pod názvem *Beschreibung von London* (Norimberk 1791). Do místopisné literatury spadá též James Dellaway (1763–1834) se svým popisem Konstantinopole.

Italskému místopisu se věnoval Francesco Scipione Maffei (1675–1755), jehož hlavním zájmem byla archeologie jeho rodného města Verona. V díle *Compendo della Verona illustrata* (Verona 1795, 2 sv.) se kromě historie města věnuje též literární historii a popisu místních pamětihodností. V publikaci se nachází nesignovaný frontispis s portrétem autora a dále ilustrace zobrazující pamětihodnosti, městské stavby a plány města.

7.3.8 Beletrie

Ačkoliv se ve fondu objevují i zástupci jiných národních literatur (Švédsko, Indie), hrají stěžejní roli publikace německých, francouzských a britských spisovatelů.

V Německu se v 18. století formovaly základy novější národní literatury. Prosazuje se racionalismus a příklon k individualitě. Na druhou stranu se do této doby klade působení hnutí *Sturm und Drang*, tradičně překládané jako Bouře a vzdor. Na rozdíl

¹⁷¹ Dle Ottova slovníku vydal práci pod záminkou opravy textu a bez Schwoyova vědomí nejprve tehdejší prelát žďárského kláštera Otto Steinbach. Vyšla roku 1786 v Praze pod názvem *Topographische Schilderung von Mähren. Ottův slovník naučný...*, 3, 1899. s. 101-102, c.d. v pozn. 93.

od racionalistického přístupu se jeho představitelé vyslovovali pro návrat k emocionalitě. Ve fondu je hnutí reprezentováno například Herderem či Goethem.¹⁷²

Za Německo je ve fondu jednoznačně nejhojněji¹⁷³ zastoupen romanopisec, hispanista a překladatel Friedrich Bouterwek (1766–1828). Jmenujme pro příklad díla *Zehn Phantasien* (Berlín 1792), *Aphorismen* (Göttingen 1793), *Fünf kosmopolitische Briefe* (Berlín 1794), *Polydora* (Hannover 1795) či *Menöceus oder die Rettung von Thebe* (Hannover 1788). Co do počtu svazků se mu může rovnat snad jen August Gottlieb Meißner (1753–1807). Známý je jako autor zábavných historických románů, jež ve fondu reprezentuje dílo *Johann von Schwaben* (Lipsko 1780), ale zejména jako zakladatel nového detektivního žánru. Inspiračním zdrojem byl Meißnerovi například soudobý bulvár či skutečně existující dobové psychologické posudky na konkrétní případy. Ve svém vícesvazkovém díle *Skizzen* (Lipsko 1778–1796) zúročil své nabyté zkušenosti ve více než padesáti kriminálních příbězích. S pachatelem seznamuje čtenáře ještě před začátkem trestního řízení, což dovoluje utvoření vlastního nezaujatého čtenářského úsudku. Svůj popis neomezuje jen na prosté převyprávění příběhu, věnuje se též sociálním a psychologickým motivům, které ke zločinu vedly. V tomto způsobu práce a ve využití námětů ze skutečných případů spočívá Meißnerův význam. Ve své době byly *Skizzen* velice úspěšné a i pro současného čtenáře mohou být velice zajímavým prostředkem k nahlédnutí na dobové realie.¹⁷⁴ Dále se ve fondu nachází jeho práce *Erzählungen und Dialogen* (Lipsko 1789, 3 sv.)¹⁷⁵

August Wilhelm Iffland (1759–1814), dramatik a spisovatel, opustil studium teologie, aby se mohl stát hercem. Roku 1811 se stal ředitelem královských divadel. Zámecký fond obsahuje zásadní dílo tohoto teatrologa, drama *Verbrechen aus Ehrsucht* (Mannheim 1784). Osobitý styl patří k devizám spisovatele Jeana Paula (1763-1825). Díky takzvanému „jeanpaulovskému“ stylu ho nelze zařadit k žádnému myšlenkovému a literárnímu proudu.¹⁷⁶ Jednoho z prozaiků Goethovy éry zastupuje ve fondu kniha *Kampaner Thal* (Erfurt 1797). Z rozsáhlého díla německého romantického básníka Ludwiga Tiecka (1773–1853)¹⁷⁷

¹⁷² *Slovník spisovatelů německého jazyka...*, 1987. s. 17-22, c.d. v pozn. 134.

¹⁷³ Pokud nepočítáme sebrané spisy.

¹⁷⁴ Meißner se roku 1785 stal profesorem estetiky na pražské univerzitě, kde byl jedním z jeho žáků například i Václav Matěj Kramerius (1759-1808). JÖRDENS, Karl Heinrich. *Lexikon deutscher Dichter und Prosaisten. Bd. 3.* Leipzig : In der Weidmannischen Buchhandlung, 1808. s. 473-504; dále KRAUS, Arnošt Vilém. *August Gottlieb Meissner.* Praha : Athenaeum, 1889. 21 s.

¹⁷⁵ Ve fondu se nachází jen první a třetí díl.

¹⁷⁶ Vlastním jménem Johann Paul Friedrich Richter. *Slovník spisovatelů německého jazyka...*, 1987. s. 324-326, c.d. v pozn. 134.

¹⁷⁷ Tieck jako první přeložil do němčiny Cervantesova Dona Quijota. Tamtéž, s. 666-667

uchovává hradecká knihovna pouze hru *Prinz Zerbino* (Lipsko 1799) s podtitulem *oder die Reise nach dem guten Geschmack, gewissermaßen eine Fortsetzung des gestiefelten Katers*.

Oblíbeným žánrem byly na Hradci i životopisy nejruznějších osobností. Život spisovatelky a vězněné dcery dánského krále Leonory Christiny von Ulfeld zaznamenal knihkupec a překladatel Christian Gottlob Mengel (†1769) v publikaci *Leben Eleonorae Christinae Gräfin von Ulfeld* (Kodaň 1754). Richard z Cornwallu (1209–1272) byl tématem životopisu právníka a historika Georga Christiana Gebauera (1690–1773) s názvem *Leben und denkwürdige Thaten Herrn Richards* (Lipsko 1744). Dále je zde například Ewald Friedrich von Hertzberg (1725–1795) a jeho práce *Mémoire historique sur la dernière année de la vie de Frédéric II, roi de Prusse* (Berlín 1787), věnovaná pruskému králi Fridrichu II. Též Johann Pezzl (1756–1838) s dílem *Charakteristik Josephs II.* (Vídeň 1790). Dochovala se i kniha *Lebens-Beschreibung Herrn Goetzens von Berlichingen* (Norimberk 1775) německého právníka Wilhelma Friedricha von Pistorius (1702–1778), jenž sepsal životopis Götze von Berlichingen. Zajímavostí je, že tento spis byl předlohou pro stejnojmennou Goethovu tragédi z roku 1773.

Součástí fondu je též autobiografie Johanna Stephana Püttera (1725–1807), který byl již zmíněn u právnické literatury.

Specifikum francouzské literatury je, zvláště v druhé polovině 18. století, v silném napojení na politické dění, jehož projevem byla kritika náboženství a absolutismu. Myšlení bylo zcela pod vlivem osvícenství a víry v pokrok. Podobně jako v Německu ve hnutí *Sturm und Drang* se i ve Francii projevil dva odlišné směry a to racionalismus a sentimentalismus.¹⁷⁸

Za Francií pravděpodobně nepřekvapí zastoupení dvou velikánů francouzského dramatu z období klasicismu, Pierra Corneille (1606–1684) a Jeana Racina (1639–1699). I přes generační rozdíl bývají tyto dva autoři velice často dávání do vzájemné souvislosti. Přesto u nich lze vysledovat jistou rozdílnost, danou politickým obdobím, ve kterém tvořili. Zatímco Corneille psal historicko-politické tragédie, jelikož tvořil v době Frondy¹⁷⁹, nechává se Racin, tvořící v období politického uklidnění a později v době upevnění absolutismu, více ovládat

¹⁷⁸ *Slovník francouzsky píšících spisovatelů : Francie, Belgie, Lucembursko, Švýcarsko, Kanada, Maghreb a severní Afrika, "Černá" Afrika, Libanon, Oblast Indického a Tichého oceánu.* Praha : Libri, 2002. s. 22-23. ISBN 80-7277-130-2.

¹⁷⁹ *Nouvelle biographie générale. Tome Onzieme.* Paris : Didot, 1855. sl. 848-867.

emocemi.¹⁸⁰ Ve fondu se bohužel nenacházejí stěžejní díla obou spisovatelů. Corneille je zastoupen dílem *Chef d'oeuvres dramatiques* (Paříž 1783, 4 sv.), Racine poemou *La religion* (Londýn 1785, 2 sv.).

Nedokončena zůstala práce prozaika a dramatika Paula Scarrona (1610-1660), jenž ve svém díle *La roman comique* (Londýn 1785, 3 sv.) skloubil komický a romaneskní žánr. Tento bohém vedoucí nevázaný život (přestože byl i kanovníkem) představil ve Francii burlesku dle italských a španělských vzorů. Náměty pro svůj román čerpal v životních osudech členů kočovné herecké společnosti. Román je protknut mnoha dějovými odbočkami a úvahami.¹⁸¹

Doznívající klasicismus je přítomen i v díle dramatika Alaina-Reného Lesage (1668–1747), navazujícího na tradici francouzského a španělského pikareskního románu. Nejinak je tomu i v případě dvou děl uchovaných v hradeckém fondu. Satira *Histoire de Gil Blas de Santillane* (Paříž 1795, 4 sv.) se vysmívá tehdejší francouzské společnosti.¹⁸² Obsahuje mědirytiny korespondující s dějem. *Le diable boiteux* (Dijon 1797), Lesageův proslulý *Kulhavý ďábel*, zase čerpá z povídky Luise Véléze de Guevary. Lesage je považován za tvůrce novodobého francouzského románu.

Význam básníka a dramatika Jeana François de La Harpe (1739–1803) tkví především v jeho literární kritice a historii. Tohoto revolucionáře, který po svém uvěznění začal šířit konzervativní myšlenky katolického royalismu¹⁸³, představuje ve fondu práce *Du fanatisme dans la langue révolutionnaire* (Paříž 1797).

Jakobín a člen konventu Marie-Joseph de Chénier (1764–1811), představitel neoklasické tragédie a oficiální básník z počátků revoluce, je zastoupen tragedií *Timoleon* (Paříž 1793).¹⁸⁴

Závěrem si zaslouží pozornost odpůrce osvícenců a filozofů Jacques Cazotte (1720–1792), jenž se stal zakladatelem francouzské fantastické literatury. Zájem o alegorii, esoteriku a psychologii se projevil v díle *Correspondance mystique* (Paříž 1798). V pseudoorientálních povídkách alegoricky zesměšňuje a ironizuje soudobou společnost.¹⁸⁵

¹⁸⁰ *Nouvelle biographie générale. Tome Quarante et Unieme.* Paris : Didot, 1862. sl. 413-427.

¹⁸¹ *Nouvelle biographie générale. Tome Quarante-Troisieme.* Paris : Didot, 1867. sl. 469-476.

¹⁸² *Nouvelle biographie générale. Tome Trentieme.* Paris : Didot, 1859. sl. 901-911.

¹⁸³ *Nouvelle biographie générale. Tome Vingt-Huitieme.* Paris : Didot, 1859. sl. 875-884.

¹⁸⁴ *Nouvelle biographie générale. Tome Dixieme.* Paris : Didot, 1855. sl. 201-209.

¹⁸⁵ *Nouvelle biographie générale. Tome Neuvieme.* Paris : Didot, 1854. sl. 323-328.

Životopisná díla reprezentuje například život ruského cara Petra III. od knihkupce, lexikografa a historika Jeana-Charlese Laveauxe (1749–1827). Dílo stojí na pomezí mezi beletrií a historiografií. Své paměti zanechal ve fondu šlechtic a důstojník, člen francouzské akademie Louis Hector Villars (1653–1734), generál a politik Charles-François Dumouriez (1739–1823) či generál hrabě Adam-Philippe de Custine (1740–1793). Krom pamětí vojáků se ve fondu nachází i vzpomínky herečky Marie Françoise Dumesnil (1713–1803), jež jsou reakcí na paměti její sokyně Mademoiselle Clairon (1723–1803).

Od francouzského literárního osvícenství se to britské odlišovalo méně militantním rázem. V 18. století dosáhla britská literatura celosvětové proslulosti.¹⁸⁶ Tato skutečnost se projevila i v hradecké knihovně akvizicí velice rozsáhlé edice britské klasické četby.

Ze Skotských autorů jmenujme například Tobiase George Smolletta (1721–1771), zastoupeného dvěma romány. V románu *The Adventures of Roderick Random* (Londýn 1755, 2 sv.) je mladý muž vyděděn svým dědečkem a odchází do světa prožívat různá dobrodružství (londýnské podsvětí, plavba na válečné lodi ve Francii). Jde o jeho první román, ve kterém využil i vlastní zkušenosti. Jedná se tedy z části o román autobiografický. Je psán s ohledem na pikareskní tradici, ale navíc je práce obohacena o nové typy postav. Druhým románem je *The Adventures of Peregrine Pickle* (Londýn 1786). Vypráví příběh darebáka užívajícího si v Anglii i na kontinentě. Ve svých dílech pracuje s volným spojováním různých životních etap hlavní postavy, což opět poukazuje na tradici pikareskního románu. Jedná se o jednoho z prvních tvůrců dobrodružného realistického románu.¹⁸⁷

Druhým skotským autorem beletrie je Henry Mackenzie (1745–1831). Knihovna uchovává jeho nejznámější sentimentální novelu *The Man of Feeling* (Londýn 1775), v níž je hrdinova citovost a velkomyslnost příčinou neúspěchu v lásce a předčasné smrti.¹⁸⁸

Původem z Irska je duchovní, básník a sběratel lidové slovesnosti Thomas Percy (1729–1811). Při návštěvě u přítele našel rukopis z poloviny 17. století, obsahující staré balady. Percy texty upravil, přidal k nim vlastní písně a vše vydal pod názvem *Reliques of Ancient English Poetry* (Londýn/Frankfurt 1790-1791, 3 sv.). Jednalo se o velice úspěšnou a hojně

¹⁸⁶ *Slovník spisovatelů : Anglická literatura...*, 1996. s. 21-22, c.d. v pozn. 129.

¹⁸⁷ *tamtéž*, s. 628-629

¹⁸⁸ *Slovník spisovatelů : Anglická literatura...*, 1996. s. 447-448, c.d. v pozn. 129.

vydávanou sbírku, která vzbudila zájem o sběratelství a byla inspirací pro romantické básníky.¹⁸⁹

Irský původ má i duchovní a spisovatel Laurence Sterne (1713–1768). V zámeckém fondu není zastoupen svým nejznámějším experimentálním dílem o Tristramu Shandym, nýbrž knihou *Lettres d'Yorick a Eliza* (Lausanne 1784).

Anglie má svého zástupce například v Jamesovi Harringtonovi (1611–1677). Rádce Karla I., pozdější republikán a zakladatel politického Rota Clubu je reprezentován publikací *Aphorismes politiques* (Paříž 1795).¹⁹⁰

V hradeckém fondu lze též vysledovat zájem o gotický román, jenž se objevil právě v druhé polovině 18. století. Za zakladatele tohoto žánru je považován anglický prozaik Horace Walpole (1717–1797)¹⁹¹ se svým románem *The castle of Otranto* (Londýn 1786). Jde o tajuplný příběh o krutém baronu Manfredovi, který se odehrává na strašidelném hradě v Itálii.

Tvorbě gotických románů se možná až překvapivě často věnují ženy. Jednou z nejznámějších zástupkyň tohoto žánru je například Anne Ward Radcliffová (1764–1823). V jejích románech se vyskytují strašidelná podzemní kobky, nadpřirozené úkazy a atmosféra bývá podtržena děsivou přírodní scenérií. Nedostatky jí bývají vyčítány v kresbě charakterů. Poutavost příběhů naopak stojí na působivém líčení přírody.¹⁹² Ve fondu ji reprezentuje román *L'Italien, ou, le confessionnal des pénitens noirs* (Paříž 1798, 3 sv.). Další představitelkou gotického románu je Anne Fullerová (†1790), která svůj román *Alan Fitz-Osborne* (Londýn 1787, 2 sv.) vydala údajně nejprve anonymně.¹⁹³

Knih *The Life of Lorenzo de' Medici* (Londýn 1797) je ukázkou anglické životopisné produkce. Autorem je historik William Roscoe (1753-1831). Z dalších autorů nalezneme Roberta Watsona (1730-1781) a jeho životopis španělského krále Filipa III., jemuž se dostalo pochvaly od Horace Walpola.

¹⁸⁹ tamtéž, s. 628-629

¹⁹⁰ tamtéž, s. 327.

¹⁹¹ tamtéž, s. 691

¹⁹² tamtéž, s. 557.

¹⁹³ VERDONCK, Michelle. *Female gothic poetry in Scotland and Northern England of the 1800s*. [Gent] : Universiteit Gent, 2015. s. 4.

Ze vzpomínkových publikací se v hradeckém fondu jeví jako nejzajímavější paměti Edwarda Gibbona (1737–1794), autora slavné práce o úpadku a pádu Římské říše. V knihovně se nachází jejich francouzský překlad s názvem *The Mémoires de Gibbon* (Paříž 1797).¹⁹⁴

7.3.9 Poezie

Andreas Gryphius (1616–1664), barokní lyrik a dramatik, jeden z nejvýznamnějších spisovatelů 17. století, je v hradecké knihovně zastoupen prací *Poetische Wälder* (Breslau 1718). Jeho poezie je plná temné vážnosti a patosu. Inspiračním zdrojem mu byla třicetiletá válka. Zpočátku psal latinsky, ale úspěšným se stal až díky německy psaným sonetům, ódám a epigramům.¹⁹⁵ Dalším lyrikem nacházejícím se v hradeckém fondu je například Karl Wilhelm Ramler (1725–1798).

Za prvního klasika moderní německé literatury je považován Friedrich Gottlieb Klopstock (1724–1803). Brojil proti prosazování racionálního a utilitárního postoje k poezii a naopak vyzdvihoval hloubku vnitřního prožitku. Díky tomuto přístupu na něj navázalo hnutí *Sturm und Drang*.¹⁹⁶ Ve fondu se nachází soubor jeho děl, *Werke* (Lipsko 1798–1817, 12 sv.)

Rakušané Johann Baptist von Alxinger (1755–1797) a Joseph Franz Ratschky (1757–1810) reprezentují svými básnickými sbírkami Rakousko.

Ze starší francouzské básnické produkce uchovává hradecký fond sbírku *Les traits de l'histoire universelle, sacrée et profane* (Paříž 1761–1762, 6 sv.) Jeana Lemaira de Belges (1473?–1524), básníka a kronikáře belgického původu. *Essais en vers et en prose* (Paříž 1796) je práce básníka a ženijního důstojníka rýnské armády Clauda-Josepha Rougeta de Lisle (1760–1836)¹⁹⁷

„Hudibras Butler“, to je přezdívka anglického básníka Samuela Butlera (1612–1680), již si vysloužil svým nejznámějším dílem *Hudibras* (Königsberg 1797), satirickým eposem,

¹⁹⁴ V originále *Memoirs of my life and writings* (S.l. 1796)

¹⁹⁵ JÖCHER, Christian Gottlieb. *Allgemeines Gelehrten-Lexikon*. 2. D-L. Leipzig : Gleditsch, 1750. sl. 1224–1225.; *Slovník spisovatelů německého jazyka...*, 1987. s. 285, c.d. v pozn. 134.; dále *Nástin dějin evropského umění: výtvarné umění, literatura, divadlo, hudba*. Praha : Fortuna, 2008. 2 sv. ISBN 978-80-7168-996-6.

¹⁹⁶ *Slovník spisovatelů německého jazyka...*, 1987. s. 409–410, c.d. v pozn. 134.

¹⁹⁷ Jedná se o autora revoluční písně Marseillaisy, francouzské hymny. *Nouvelle biographie générale. Tome Quarante-Deuxieme*. Paris : Didot, 1863. sl. 713–716.

námětově čerpajícím z Dona Quijota. Hlavním hrdinou je groteskní a pokrytecký presbyteriánský rytíř, Sir Hudibras, v doprovodu sluhy Ralpa.¹⁹⁸

Autorem biograficko-kritické publikace *The Works of the English Poets* (Göttingen 1784) je esejista, literární kritik, moralista a lexikograf Samuel Johnson (1709–1784), vůdčí představitel anglického klasicismu. Ve své práci předložil padesát dva životopisů anglických básníků 17. a 18. století. Jedná se o hlavní literárně kritické dílo 18. století.¹⁹⁹

Přátelství s již zmíněným Horacem Walpolem pojilo básníka Thomase Graye (1716–1771). Práce tohoto autora nebyla nikterak rozsáhlá, ale znamenala přechod od klasicistní k preromantické poetice. Svě texty prý publikoval velice neochotně.²⁰⁰ Ve fondu se nachází jeho *Poésies* (Paříž 1798).

Dále je třeba zmínit Alexandera Popea (1688–1744), vrcholného představitele klasicistního básnictví a satiry.²⁰¹ V neposlední řadě se zde objevuje romantický básník a mecenáš umění Samuel Rogerse (1763-1855), jenž proslul množstvím meditativních básní a básnických povídek.²⁰² Hradecký fond uchovává jeho práci *The Pleasures of Memory* (Londýn 1796).

V knihovní sbírce se též nachází enormní počet svazků pocházející z řady edinburského nakladatelství Apollo Press, „The Poetical Works of...“. Zahrnuto je zde téměř padesát britských básníků a jejich sebraných spisů. Objevují se zde jména již zmíněná a dále se vyskytují například práce Geoffreya Chaucera, Johna Donna, Jonathana Swifta, Samuela Gartha, Elijaha Fentona, Johna Dyera, Williama Somervilla, Isaaca Wattse, Charlese Churchilla a dalších.

7.3.10 Umění

Tituly, jež lze v hradeckém fondu 18. století řadit k umění, se možná až překvapivě vyskytují především v podobě teoretických publikací. Mnohdy, jak doba žádala, zcela bez ilustrací. Je tomu tak například v úvahách o malířství, *Betrachtungen über die Mahlerey* (Lipsko 1762), německého sběratele umění, kunsthistorika a rytce Christiana Ludwiga von Hagedorna

¹⁹⁸ *Slovník spisovatelů : Anglická literatura....*, 1996. s. 159, c.d. v pozn. 129.

¹⁹⁹ tamtéž, s. 374-375

²⁰⁰ tamtéž, s. 311-313

²⁰¹ tamtéž, s. 546-548

²⁰² tamtéž, 572-573

(1712–1780), jenž byl zakladatelem a ředitelem drážďanské akademie.²⁰³ Dále nacházíme například Friedricha Wilhelma Basilia von Ramdohr (1757–1822) a jeho knihu *Über Malerei und Bildhauerarbeit in Rom für Liebhaber des Schönen in der Kunst* (Lipsko 1787, 3 sv.) či teoretické publikace věnované německému malíři Antonu Raphaelu Mengsovi (1728–1779).

Obrazovou složku naopak obsahuje práce francouzského kreslíře a dřevorytce Jeana-Michela Papillona (1798–1776) s názvem *Traité historique et pratique de la gravure en bois, trois volumes illustrés* (Paříž 1766, 2 sv.). Vyobrazením náčiní a pracovních postupů při dřevorytecké práci se dá řadit i k příručkám.

Opět teoretická, ale již s rozmanitou mědiryteckou obrazovou složkou, je kniha *Grosses Mahler-Buch*. (Norimberk 1728–1730, 2 sv.) holandského malíře a teoretika Gérarda de Lairese (1640-1711). Tento autor publikací o umění se zabýval převážně mytologickými motivy. V pozdějším věku si vytvořil okruh příznivců, kterému předkládal své myšlenky, a ty byly roku 1707 vydány jeho synem pod názvem *Het groot schilderboek* (Amsterdam 1707). Hradecký exemplář je německým překladem tohoto díla, které mělo vliv na umění osmnáctého století.²⁰⁴

Na závěr je třeba zmínit italského malíře a kritika Giovanni Maria Ciocchiho (1658–1725). V titulu *La pittura in Parnaso* (Firenze 1725) popisuje své představy o umění. Dílo bylo vydáno posmrtně.²⁰⁵

7.3.11 Příručková literatura

Velice silné zastoupení příručkového materiálu je možné připsat Robertu Lichnovskému, jenž sám působil jako knihovník. Jakožto sběratel již zmíněných „aldinek“ zcela jistě těchto příruček využíval. V akvizici historických lexikonů a slovníků je možné spatřovat zájem Robertova literárně činného otce Eduarda.

Průsečík mezi zájmy těchto dvou příslušníků rodu Lichnovských lze nalézt v publikaci *Anleitungen zu den vornehmsten historischen Wissenschaften* (Berlín/Štětín 1782–1787,

²⁰³ WAETZOLDT, Wilhelm. *Deutsche Kunsthistoriker. Bd. 1.* Leipzig : Seemann, 1921. s. 94-103.

²⁰⁴ *Ottův slovník naučný. 15 díl. Krajčij-Ligustrum.* V Praze : J. Otto, 1900. s. 568.

²⁰⁵ GOTTARDO, Garollo. *Dizionario biografico universale.* I. Milano : Hoepli, 1907. s. 535.

2 sv.), která se věnuje pomocným vědám historických. Neocenitelným zdrojem byla jistě Eduardovi jakožto autoru dějin Habsburků. Pro Roberta byla stěžejní zase část věnovaná numismatice. Záliba v této pomocné vědě u něj vyústila až v soukromou sbírku, kterou osobně zkatalogizoval a uchoval ve fondu pod názvem *Verzeichniss meiner gesammelten Gold- und Silbermünzen neuester Zeit. 1862*. Bohužel se však nachází pouze v rukopisné podobě.²⁰⁶

Specifikem hradeckého příručkového fondu je především literatura týkající se prvotisků a knihovnické literatury. Nejznámější příručkou je pravděpodobně *Annales typographici ab artis inventae origine ad annum MD* (Norimberk 1793–1803, 11 sv.) německého literárního historika a bibliografa Georga Wolfganga Franze Panzera (1729–1805).

Typografickým památkám 15. století z knihovny augustiniánského kláštera Neustift (nedaleko Brixenu) se věnuje publikace *Verzeichniß typographischer Denkmäler aus dem fünfzehnten Jahrhundert, welche sich in der Bibliothek des regulirten Korherrenstiftes des heil. Augustin zu Neustift in Tyrol befinden* (Brixen 1789).

Tiskům 15. století se věnuje též kniha *Druckstücke aus dem XV. Jahrhunderte welche sich in der Bibliothek des regulirten Chorstiftes Beuerberg befinden* (Augsburg 1794) německého teologa a knihovníka Paula Hupfauera (1747–1808).²⁰⁷ Kniha je rozdělena na tři části. V první části je použito abecední řazení, v druhé je postupováno dle místa tisku („Augsburg“, „Basel“, „Cöln“, „Leipzig“, „Venedig“ atd.) a třetí část je věnována defektům. Publikaci doprovází dvacet dřív dřevorezů.

Dále je zde například katalog knihovny německého politika a sběratele umění hraběte Heinricha von Brühla (1700–1763), který pocházel z původně durynského rodu. Jeho knihovnu v počtu 62 000 svazků zakoupila roku 1768 Saská zemská a státní knihovna v Drážďanech. Soupis byl vydán pod názvem *Catalogus bibliothecae Bruhlianae* (Drážďany 1750–1756, 4 sv.).²⁰⁸

Rodina Lichnovských vždy tíhla ke vědě a umění, proto nepřekvapí akvizice pomocných příruček a lexikonů. Lze je rozdělit na životopisné a tematické. Z tematických jmenujme

²⁰⁶ Čáda, František. Rukopisné svazky v zámecké knihovně v Hradci u Opavy. In: *Slezský sborník*, roč. 53, 1955, s. 283–292.

²⁰⁷ CERL Thesaurus [cit. 22.7.2016]. Dostupné z: <https://thesaurus.cerl.org/cgi-bin/record.pl?rid=cnp01083937>.

²⁰⁸ AURICH, Frank - KOCOUREK, Jana - KÖHLER, Norman. *Provenienzmerkmale aus dem Bestand der Sächsischen Landesbibliothek - Staats- und Universitätsbibliothek Dresden*. [online]. Dresden : SLUB, 2006. [cit. 24.7.2016]. Dostupné z: http://www.qucosa.de/fileadmin/data/qucosa/documents/2745/SLUB_Provenienzmerkmale.pdf.

Allgemeines Lexicon der Künste und Wissenschaften (Lipsko 1721) německého pedagoga, lexikografa a stálého tajemníka pruské akademie věd Johanna Theodora Jablonského (1654²⁰⁹–1731). Životopisné reprezentuje například Gottlob Benedikt von Schirach (1743–1804) s biografiemi významných Němců, *Biographie der Deutschen* (Halle 1770–1774, 6 sv.). Dále Johann Rudolf Füssli, švýcarský malíř a umělecký historik působící v Curychu, a jeho *Allgemeines Künstler-Lexicon* (Curych 1767–1777)²¹⁰. Druhým švýcarských autorem je historik a teolog Jakob Christoph Iselin (1681–1737). Jeho rozsáhlé dílo *Neu-vermehrtes historisch- und geographisches allgemeines Lexicon* (Basilej 1729, 4 sv.) pojednává o životech, skutcích a jiných zvláštlostech patriarchů, proroků, apoštolů, církevních otců, papežů a dalších. Dílo *Abecedario pittorico* (Bologna 1704) italského karmelitána a historika umění Antonia Pellegrina Orlandiho (1660–1727) obsahuje na čtyři tisíce biografií slavných malířů, sochařů a architektů.

V knihovně významného šlechtického rodu nemohly chybět ani genealogické příručky panovnických a šlechtických rodů Evropy. Nejvýznamnějším a dodnes hojně využívaným je takzvaný „Gothajský almanach“. Dále je třeba zmínit publikaci *A New Baronetage*²¹¹ *of England* (Londýn 1769, 3 sv.).

Z kategorie příruček je v hradeckém fondu dále zastoupen slovník synonym *Nouveaux synonymes français* (Paříž 1796), publikace věnující pozornost frontispisům *The Cabinet of Genius : containing frontispieces and characters adapted to the most popular poems, &c. with the poems &c at large* (Londýn 1787, 2 sv.), slovník zabývající se přírodními divy *Dictionnaire des merveilles de la nature* (Paříž 1771, 2. sv.) nebo monogramatická příručka *Anzeige und Auslegung der Monogrammatum* (Lipsko 1747) německého filologa a archeologa Johanna Friedricha Christa (1700–1756). Oblíbené byly též literární příručky, konverzační lexikony a jazykové slovníky.

Na úplný závěr je třeba jmenovat knihu *Specimen bibliothecae Germaniae Avstriacae sive notitia scriptorum rerum Avstriacarum* (Víděň 1779), jejímž autorem je rakouský bibliograf působící ve dvorské kanceláři ve Vídni Johann Nicolaus von Vogel (1696–1770). Tímto

²⁰⁹ Ottův slovník naučný uvádí rok narození 1665. *Ottův slovník naučný. 12 díl. Ch-Sv. Jan.* V Praze : J. Otto, 1897. s. 981.

²¹⁰ Ve fondu byl nalezen první a třetí dodatek.

²¹¹ Baronet je označení pro příslušníka nejnižšího stupně dědičné rytířské šlechty. Založeno bylo roku 1611 Jakubem I. *Ottův slovník naučný. 3, 1899. s. 356, c.d. v pozn. 93.*

titulem je možno plynule navázat na zvláštní samostatnou kategorii, která věnuje pozornost rakouskému panovnickému domu Habsburků.

7.3.12 Habsburkové

Bohatě zastoupená literatura věnující se dynastii Habsburků pokračuje i ve století osmnáctém. Stejně jako v předchozím století koresponduje frekvence konkrétních titulů s faktem, že Lichnovští zastávali významné posty u císařského dvora. Zajímavostí jistě je, že literatura týkající se Pruska se ve fondu v takové míře neobjevuje a je patrná až ve století devatenáctém. Vysvětlením je dvojí orientace čtyř synů Eduarda Lichnovského. Zatímco Felix a Karel Maria byli orientováni na Prusko, Robert a nejmladší Otheino inklinovali k Rakousku. Jelikož hlavním rozmnožitelem fondu majorátní knihovny byl Robert Lichnovský, je vysvětlení nasnadě. Stopy po starším z bratrů Karlovi jsou patrné právě až ve století devatenáctém. Z toho důvodu lze usuzovat, že o zpětnou akvizici se Karel nezajímal.

Reformní snahy toskánského velkovévody a rakouského arcivévody Leopolda II. (1797–1870) popsal italský historik, ekonom a premiér toskánského velkovévodství v letech 1789–1790 Francesco Maria Gianni (1728–1821) V práci *Die Staatsverwaltung von Toskana unter der Regierung seiner königlichen Majestät Leopold II.* (Lipsko 1795, 2 sv.)²¹² se projevila jeho zkušenost coby hlavního spolupracovníka při realizaci liberálních reforem.

De Rudolpho Suevico (St. Blasien 1785) je název životopisu Martina Gerberta (1720–1793). Práce líčí život Rudolfa Švábského. Autor byl německým teologem a muzikologem. Působil jako opat v klášteře svatého Blažeje. Jako člen šlechtické rodiny Gerbertů z Hornavy a říšský kníže byl oddaný Habsburkům. Přesto z povahy svého církevního působení nemohl souhlasit s církevní politikou Josefa II. Dále je zde čtyřsvazkový životopis *Rudolf von Habsburg* (Vídeň 1792) spisovatele a literárního historika Friedricha Christiana Schlenkerta (1757–1826).

V genealogickém díle *Collectanea genealogico-historica, ex archivo inclitorum Austriae inferioris statuum* (Vídeň 1705) rakouského historika a politika Johanna Wilhelma von Wurmbrand (1670–1750) je pozornost věnována rakouským šlechtickým domům jako

²¹² V originále *Governo della Toscana sotto il regno di sua maestà il re Leopoldo II.* (Firenze 1790); GIANNI, Francesco Maria. [online]. In: *Dizionario biografico degli italiani*. [S.l. : s.n.], 2000. Dostupné z: http://www.treccani.it/enciclopedia/francesco-maria-gianni_%28Dizionario-Biografico%29/.

například „Harrach, Com[ites]“, „Küenburg, Com[ites]“ a též „Wurmbrand, Com[ites]“, z jehož větve Wurmbrand-Stuppach pocházel autor této publikace.

Genealogii habsburského rodu je věnována též rozsáhlá publikace *Genealogia diplomatica augustae gentis habsburgicae* (Vídeň 1737, 3 sv.). Autorem je německý benediktinský historik a diplomat Herrgott Marquart (1694–1762). První díl obsahuje řadu velkých mědirytových příloh, některé jsou též kolorovány. Zobrazují hrady, tvrze, veduty měst, či medailony.

V neposlední řadě uchovává hradecký fond též zákony a nařízení pro oblast celé říše včetně českých zemí. Kupříkladu soubor platných předpisů a nařízení vydaných panovníkem Františkem I. (1768–1835)²¹³ v době jeho panování, *Sr. k. k. Majestät Franz des Zweiten politische Gesetze und Verordnungen für die österreichischen, böhmischen und galizischen Erbländer* (Vídeň 1793–1808).²¹⁴

7.4 Stručný souhrn obsahové analýzy

Vývoj obsahové skladby hradecké knihovny probíhal zcela v souladu s obecným vývojem v zámeckých knihovnách, a to pozvolna. Byť chronologická struktura vydání knih neodpovídá běžné zámecké knihovně. Tuto odchylku však zapříčinil požár, který v knihovně propukl roku 1796.

Mezi jednotlivými stoletími neexistovala jednoznačná dělící čára, která by znamenala zásadní změny v obsahové skladbě knihoven. Dominantní postavení náboženské literatury a literatury historiografické, která v jednom díle spojuje poznatky nejen z historie, ale též politiky a geografie, postupně ztrácelo na významu. Díky tomu nalézáme ve století osmnáctém již rozmanitou škálu kategorií, z níž je na místě jmenovat například nově silně zastoupenou krásnou literaturu. V předchozích stoletích její funkci plnil například cestopis, který se v hradecké knihovně těšil enormní oblibě. Dá se říci, že zájem o něj se odrážel od životního stylu mnohých po dobrodružství toužících šlechticů-cestovatelů. V rodině Lichnovských byl takovým dobrodruhem nejstarší syn Eduarda Lichnovského Felix, který své zážitky ze

²¹³ František I. je považován za zakladatele rodinné fideikomisní knihovny Habsburků. HAMANNOVÁ, Brigitte. *Habsburkové...*, 1996. s. 128, c.d. v pozn. 144.

²¹⁴ KOLDA, Vlastimil. Právní příručky ve fondech státního okresního archivu České Budějovice : zákoníky, sbírky předpisů a jiné právní příručky používané městskou správou v Českých Budějovicích v 16. až 18. století. In: *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska : sborník z 15. odborné konference, Olomouc, 22.-23. listopadu 2006*. V Olomouci : Vědecká knihovna, 2007. s. 181-186. ISBN 978-80-7053-272-0.

Španělska, *Erinnerungen aus den Jahren 1837, 1838 und 1839* (Frankfurt nad Mohanem 1841), a Portugalska, *Erinnerungen aus dem Jahre 1842* (Mohuč 1843), vydal dokonce knižně.

S rodem Lichnovských je silně spojena kategorie právnické literatury. Profese právníka v rodině často přecházela z otce na nejstaršího syna a z toho důvodu lze předpokládat, že právnická literatura měla vždy v zámecké knihovně své místo. V důsledku požáru se do popředí dostává až s ohledem na Karla Aloise, který několik svých právnických knih opatřil vlastnoručním podpisem. Stejně tak kategorii historie je možné spojit s konkrétními představiteli rodu Lichnovských. Byl jím v první řadě již zmíněný Eduard Lichnovský. Ten studoval po vzoru svého otce práva, ale jeho celoživotním zájmem byla historie. Pro své životní dílo, které představují nedokončené dějiny domu Habsburků, zcela jistě využil a pravděpodobně též inicioval nákup mnohých genealogických příruček a kronik spojených s tímto panovnickým domem. V oblasti historiografie je též patrný zájem o literaturu týkající se Velké francouzské revoluce. Zájem o ni lze též připisat Eduardu Lichnovskému a dle Kolářové též jeho otci Karlu Aloisovi. Zajímavostí je kontrast mezi volnomyšlenkářským a do historie zahleděným Eduardem a jeho synem Felixem, který byl zastáncem militantního konzervatismu.

Na skladbě hradeckého fondu se samozřejmě odrazily nejrůznější historické události. V náboženství se například projevil silný vliv reformace a protireformace. Objevují se tisky protestantských spisovatelů kritizujících katolickou církev. Lze jmenovat italského historika, politika a kritika papežské moci Paola Sarpiho (1552–1623), autora díla *Historia del concilio tridentino* (Ženeva 1660), kritizujícího papežskou moc. Dále jde o tisky s tematikou luterské reformace či samotných děl Martina Luthera, jejichž pořízení ale spadá až do prvního desetiletí 19. století. Akvizice těchto titulů může svědčit o snaze seznámit se s názorem obou stran, aby mohlo dojít k utvoření vlastního nezájatého postoje.

Lichnovští byli přibližně do konce 17. století protestanti. Až za Františka Bernarda Lichnovského (1664–1747), který si chtěl konverzí zajistit nerušenou kariéru, se trvale obrátili na katolickou víru. V době narození Roberta Lichnovského však byli již více jak sto třicet let katolického vyznání. V hradeckém fondu tedy pochopitelně převládá literatura katolická.

Objektivní přístup k akvizici titulů, jejichž autoři mnohdy zastávali názory protichůdných náboženských, vědeckých či společenských směrů a proudů, je obecné představě o funkci zámeckých knihoven ostatně velice blízký. Po absolvování základní výchovy v rodině, která se mladým šlechticům dostávala prostřednictvím vychovatelů a též po absolvování některé z evropských univerzit, byla knihovna jakousi další institucí, která již dospělým vzdělaným lidem poskytovala, zvláště v případě desítky let budovaného fondu, celoživotní pramen pro vzdělávání. Nutnost orientovat se ve světových událostech byla dána též předurčením šlechtických potomků k vysokým úřadům a funkcím ve stání, vojenské i duchovní sféře. Všeobecný přehled ve všech vědách pro ně byl tedy absolutní nutností.

7.5 Sturčné porovnání hradecké knihovny s obdobnými zámeckými knihovnami

Knihovna knížat Lichnovských, čítající 16 441 svazků, se řadí ke knihovnám co do velikosti středním. Na území Slezska je hradecká knihovna jednou ze dvou interiérových knihoven, které přežily do dnešních dnů. Je tomu tak proto, že hradecký zámek byl po druhé světové válce vybrán jako takzvaný svozový. Jiné zámecké knihovny Slezska a severní Moravy takové štěstí neměly. V té době totiž působil Slezský studijní ústav, který zcela nepochopitelně zlikvidoval ne jeden historicky cenný knižní fond daného regionu. Jsou zaznamenány též zprávy o tom, že ústav vždy určitou část knihovního fondu nabídl do pražského antikvariátního střediska, odkud si nejlepší exempláře vybrali němečtí antikváři Sauer & Auverman, Perlstein a další.

Charakter knihovního fondu v Hradci nad Moravicí je na místě ve stručnosti porovnat s jinými zámeckými knihovnami na území České republiky. Pro příklad je možné zmínit knihovnu v Lipníku nad Bečvou. Nejstarší část místní knihovny pochází z majetku rodu Proskovských z Proskova, což byli mimo jiné jedni z předchozích majitelů hradeckého panství. Podobnost lze spatřovat v akvizici publikací, které sledovaly vývoj Velké francouzské revoluce. Specializací hradecké knihovny je sbírka tisků vzešlých z dílny italského tiskaře Alda Manuzia. Podobně je například v tovačovském knižním fondu, jež budoval rod Petřvaldských z Petřvaldu, evidována cenná sbírka esoterické, hermeneutické a alchymistické literatury. Poběžovický fond hrabat Coudenhove-Kalergi je zase obohacen o četná judaika a též o netypický soubor knih věnovaných letectví. Dále je možné zmínit zálibu Roberta Lichnovského v numismatice, která je patrná též v křimické knihovně hrabat z Wrthby, kde se zachoval určitý počet knih věnujících se této pomocné vědě historické.

Západočeská knihovna rodu Lažanských z Bukové v Manětíně zase sdílí s tou hradeckou podobný osud, co se týče staršího knižního fondu. V Manětíně též vypukl požár, který roku 1712 zcela zničil tamější knižní sbírku. Stejně jako v případě Lichnovských byli Lažanští nuceni budovat svou knihovnu téměř od základů.²¹⁵

²¹⁵ *Národní muzeum Praha : průvodce, Knihovna Národního muzea.* Praha : Národní muzeum, 1999. s. 57, 60, 69. ISBN 80-7036-058-5.

8 Provenienční analýza fondu zámecké knihovny Hradec nad Moravicí

Nestandardní schéma zámecké knihovny v Hradci nad Moravicí se neodráží jen v kvantitativním poměru zastoupení tisků v jednotlivých stoletích, ale též v provenienčních stopách po konkrétních majitelích panství. Ve srovnání například s fondem mladovožické knihovny rodu Küenburgů, kde svou provenienční stopu zanechal až enormní počet jednotlivých členů rodu, se hradecké zastoupení jeví jako lehce podprůměrné. Na místě je zde spekulace, zda je tento stav způsoben již zmiňovaným požárem či jen nedostatečným zájmem o osobní identifikaci s titulem. V provenienčních stopách se můžeme setkat se jménem Karla Aloise, Eduarda, Felixe a Roberta Lichnovských. Vždy se tedy jedná o hlavní rodové představitele, knížete a jeho syna. Širší příbuzenstvo, do kterého je zde nutné zařadit i mladší sourozence (s výjimkou Roberta, mladšího bratra Felixe Lichnovského), se v provenienci 16.–18. století nevyskytuje. Z ženských jmen se objevuje jen podpis Eleonory Zichy de Vaszonykeö (1793–1873), manželky Eduarda Lichnovského, a především Marie Kristiny Thunn-Hohenstein (1765–1841), manželky Karla Aloise Lichnovského.

Ve století osmnáctém se vedle konkrétních jmen objevují ještě iniciály („EL“), či pouhé rodové jméno „Lichnowsky“. Často je doplněno jen písmeno „f“ - fürst. Jelikož takto označené svazky postrádají dataci, není možné je s jistotou přiřadit ke konkrétnímu členu rodu. Lze tak učinit pouze v případě, že se shoda písma jeví jako dostatečně průkazná. Na jednom z exemplářů se dále nachází krasopisný podpis „La Princesse de Lichnowsky“. Určit majitelku však v tomto případě není možné ani na základě spekulace.

Poměrně hojná, zvláště v 16. a 18. století, je cizí provenience předchozích majitelů knih. Jedná se v převážné míře o jednotlivce z řad duchovenstva, ale samozřejmě též šlechty a vzdělaného měšťanstva. Vpisky se objevují převážně v podobě pouhého jména či roku a příjmení vlastníka, což bohužel ve většině případů neumožňuje bližší identifikaci. Mimořádně často se provenience v této podobě objevuje u aldinských tisků.

Podobný problém nastává v situacích, kdy je patrné, že kniha patřila církevní instituci. Mnohdy se podaří identifikovat jen druh řádu a je nutné se omezit na informaci, že se jedná o blíže neurčitelný klášter například ve Vídni či Uhrách.

Velice častá je též informace o ceně titulu. K té se v ojedinělých případech přidává jmenování antikváře či knihkupce, u kterého byla kniha pořízena. Příkladem je vpisek „3 fl Klang“ značící nákup u vídeňského knihkupce Ignaze Klanga.

Většina exemplářů se staršími přípisy se vlivem požáru dostala do fondu až díky pozdější cílené akvizici. Podíl na nákupu těchto svazků má zcela jistě ještě Karel Alois, v menším počtu jeho syn Eduard, vnuk Felix a v nepřehlédnutelné míře hlavně Robert Lichnovský. Zde je nutné připomenout, že předložená práce se zaměřuje na šestnácté až osmnácté století. Aktivní působení Roberta Lichnovského je ale možné zasadit nejdříve do čtyřicátých let devatenáctého století. V součtu přípisů však převažuje Robert Lichnovský s více než desítkou jmenovitě označených titulů. Oproti tomu vlastnické vpisky jeho předchůdců čítají dohromady o něco menší počet. Otazník zůstává nad svazky datovanými před požárem, ale zde se nabízí prosté vysvětlení, že se v té době mohly nacházet mimo budovu.

8.1 Osobní provenience Lichnovských

Vlastnické označení Jana Karla (1722–1788), prvního kníže Lichnovského (1721–1788), se ve fondu s největší pravděpodobností nevyskytuje. Do doby působení prvního knížete lze ale zasadit vůbec první zmínku o rodové knihovně. Zmiňuje ji pozůstalostní inventář ze dne 6. srpna 1789 – „knihovna – 1443 zl. 28 kr.“.

Nejstarší rodové vlastnické označení ve fondu zanechal až jeho syn **Karel Alois Lichnovský** (1761–1814) Jedná se o zápis „Charles Comte Lichnowsky Viennae. 1755“ na publikaci *Complete rendu au roi* (Paříž 1781) francouzského ministra financí na dvoře Ludvíka XVI. Jacquese Neckera (1732–1804). Následuje zápis v podobě „Carolus Comes Lichnowsky. Gottingae. 1780. Mense Octob[ris]“ z dob právnických studií v Göttingenu. Takto poznamenána je kniha Justa Henninga Böhmera (1674–1749) s názvem *Introductio in ius digestorum* (Halle 1773, 2 sv.). (>9) Z téže doby pochází i další vpisek „Graf Karl Lichnowsky. Göttingen. 1781“, který se nachází na právnickém díle Johanna Stephana Püttera (1725–1807) *Grundriß der Staatsveränderungen des Teutschen Reichs* (Göttingen 1776). Dále se jedná o podpis „Charles Comte Lichnowsky. Vienna 1785“ na prvním svazku Voltairova díla *Essai sur les moeurs et l'esprit des nations* (S.l. 1775, 6 sv.). Na stejném svazku se nachází též vlastnoruční vpisek jeho syna Eduarda, v podobě „Edouard. prince Lichnowsky Grätz 1809“. (>10) V prvním případě se Karel Alois označuje jako hrabě ze dvou důvodů. Zaprvé, Lichnovští dosáhli knížecího titulu až roku 1773 a zadruhé, roku 1755, z něhož pochází daný vpisek, byl stále naživu panující kníže Jan Karel, otec Karla Aloise.

V případě druhého vpisku je situace jiná. Eduard si zde přisvojil titul, který mu v té době nenáležel, jelikož byl stále naživu jeho otec, Karel Alois. Eduard Lichnovský byl na jednu stranu člověk užívající si hýřivého života za cenu ztráty kontroly nad vlastním panstvím, na straně druhé byl historik, který důkladně studoval řadu pramenů, aby se na popud přítele Metternicha pokusil sepsat habsburské dějiny. Vpisek s celým svým jménem prokazatelně zanechal na tomto jediném exempláři.

Eduard Lichnovský (1789–1845) sice studoval po vzoru svého otce práva v Göttingenu a Lipsku, evidentně však k této profesi zaujetí nezískal. Nejčastěji se jeho podpis vyskytuje v podobě počátečního písmene a rodového jména. Zcela bez datace je tomu tak v díle diplomata a historika Herrgotta Marquarda (1694–1762) *Nummotheca principum Austriae* (Freiburg im Breisgau 1752). Na tomto rozsáhlém foliu se Eduard podepsal jako „Ed. Lichnowsky“. V podobě „E. Lichnowsky“ byl nalezen podpis na dvou titulech. Prvním z nich je slovník synonym *Nouveaux synonymes français* (Paříž 1796), druhým je historická práce *Handbuch der teutschen Reichsgeschichte* (Lipsko 1800) německého historika Heinricha Gottloba Christoha (1748-1810). Na cestopisu *Reise durch die Provence* (Lipsko 1783) Jeana Pierra Papon (1734-1803) se ke jménu přidává zkratka značící hraběcí hodnost a též přesná datace a místo „C. E. Lichnowsky Leipsic 10 Fevrier“. Datum zápisu, „Lichnowsky 1811 30 Juny“, se dále objevuje na jedné z mnoha habsburských genealogií *Der Römischen Kaiser und Königlichen Maiestete[n]* (Gotha 1645) Friedricha Hortledera (1579-1640). V tomto titulu se dále nalézají starší zápisy se jménem předchozího vlastníka. Na závěr jmenujme zápis „Lichnowsky 1807“ na práci *Notices générales des graveurs divisés par nations, et des peintres randés par écoles* (Drážďany/Lipsko 1787) německého filologa a literárního historika Michaela Hubera (1727–1804). Jedinou právní publikací, na které Eduard zanechal svůj podpis, je dílo *Praxis rerum criminalium* (Antverpy 1555) belgického právníka Josta de Damhoudera (1507-1500). Vedle zápisu „Lichnowsky 1811“ se v horní části titulního listu nachází též starší zápis „15 En dieu mon esperance 57“.

Felix Lichnovský (1814-1848) své jméno zanechal na šesti exemplářích z hradeckého knižního fondu. Ve třech případech se objevuje v podobě celého jména „Felix Lichnowsky“. Prvním takto označeným titulem je první díl entomologické publikace *Insekten-Belustigung* (Norimberk 1761–1786) Augusta Johanna Rösela von Rosenhof. U druhého exempláře je jméno částečně přelepeno nejnovějším typem rodového exlibris. Nad tímto vpiskem se nachází starší rukopisné exlibris předchozího vlastníka. Jde o práci *Hiob* (Erlangen 1781)

německého evangelického teologa a školského reformátora Wilhelma Friedricha Hufnagela (1754–1830). Posledním ze tří tisků, na kterém se objevuje Felixovo jméno v plném znění, je práce na téma vestfálského míru *Négociations secrètes touchant la paix de Munster et D'Osnabrug* (La Haye 1725–1726, 4 sv.). Druhá varianta Felixova podpisu se omezuje na počáteční označení knížecí hodnosti, iniciálu „F“ a rodové jméno. Tato druhá verze podpisu se vyskytuje na titulu *Éléments d'histoire universelle* (Londýn 1768) Edouarda Wautiera d'Halluvina (1838–1882), k němuž se na titulním listu přidává osobní modré razítko jeho bratra Roberta. U titulu *L'histoire du vieux et du Nouveau Testament* (Paříž 1732) francouzského katolického kněze a překladatele Isaaca Lemaistre de Sacy (1613–1684) se připojuje ještě dřívější věnování „*A été donné par Mr Aymon à son Eline Jelinek. Vienne*“. V jednom případě lze nalézt zápis v podobě „F Lichnowsky“ a to v přírodovědné publikaci, která se zabývá obojživelníky, *Historiae Amphibiorum* (Jena 1799) klasického filologa a přírodovědce Johanna Gottloba Schneidera (1750-1822). (>11)

V osobě **Roberta Lichnovského** (1822–1879) je třeba spatřovat člověka, který se zásadním způsobem zasloužil o rozkvět a budování rodové majorátní knihovny. Kromě aldinek, které prokazatelně shromažďoval, se jeho rukopisné exlibris objevuje na více než desítku titulů. Knihovna se v jeho rukách nacházela v letech 1850–1857 a za tu dobu ji stihl uspořádat, zkatalogizovat a zavést hned několik rukopisných katalogů. Povinnosti u papežského stolce ho však roku 1857 donutily prodat hradecké panství bratru Karlovi. S osobou Karla Lichnovského se rodový majetek ocitl opět v rukou jediného člena rodu Lichnovských.

Roberta Lichnovského čekala v životě úspěšná církevní kariéra. Po studiích na Vídeňském Tereziánu a studiích teologie a práv v Olomouci se roku 1848 stal kanovníkem olomoucké kapituly a od roku 1868 i jejím nejvyšším představitelem, děkanem. Svou kariéru zakončil na papežském dvoře na postu tajného komořího.²¹⁶

Na Rytířskou akademii císařovny Marie Terezie ve Vídni docházel Robert Lichnovský v letech 1936–1939. Z posledního roku studia se ve fondu zachoval jeho nejstarší přípis v podobě „Lichnowsky Olmütz 1839“. Takto označil exemplář *Diarium sanctorum* (Viedeň 1731), jehož autorem je francouzský jezuita Jean Etienne Grosez (1642-1718). Z roku 1939 pochází i dopis Robertova staršího bratra Felixe jejich otci Eduardovi, ve kterém stojí:

²¹⁶ KNAPÍKOVÁ, Jaromíra. Děkan olomoucké metropolitní kapituly Robert hrabě Lichnovský. In: *Střední Morava*. Olomouc, roč. 7., č. 12, 2001. s. 4-16.

„...psala ti už matka, že se Robert rozhodl stát knězem? Do olomouckého semináře odejde už 1. listopadu...“. Datován je 9. září 1939.²¹⁷

Z dob olomouckých studií, kdy Robert v letech 1840-1841 navštěvoval přednášky z biblické archeologie, církevních dějin, dogmatiky a práv, se ve fondu zachoval exemplář *Conclavi de pontefici Romani* (S.l. 1668) s přípisem „Robertus-Maria Comes Lichnowsky Olmütz 1840“. Hned vedle se nachází přeškrtnané jméno předchozího majitele, bohužel nečitelné, a též Robertovo osobní modré razítko, překryté jedním z razítek rodových. (>12)

Další dva příspěvky jsou označeny rokem 1843. První se v podobě „C[omes] Rob[er]^{tus} Maria Lichnowsky [?] 8^{ve} 8^{bris} 1843“ nachází v titulu *Archi-episcopi Strigonienses compendio dati* (Trnava 1768) Nicolause Schmittha (1707–1767). V téměř identické podobě C[o]^m[es] Rob[er]^{tus} Maria Lichnowsky [?] 8^{ve}-8^{bris} 1843“ jej můžeme najít v publikaci *Potestas clavium fori externi circa censuras ecclesiasticas* (Salzburg 1731) německého teologa a církevního právníka Benedicta Schmiera (1682-1744) a Petra Nepomucena Riederera (činný 1721–1731).²¹⁸

Nejvíce exemplářů se však pojí k Robertovu pobytu v Uhrách, odkud pocházela jeho matka Eleonora. V letech 1842–1843 zdokonaloval své znalosti v biskupském teologickém semináři v Rábu a v letech 1845–1846 též ve Stoličném Bělehradu.²¹⁹ Zde byl Robert, na základě informace z propouštěcího listu biskupa Ladislava, svobodného pána Barkóczyho, vysvěcen roku 1846 na kněze. Svou primici sloužil 24. května 1746 v kostele sv. Petra a Pavla v Hradci nad Moravicí. Na varhany mu tehdy hrál Ferenc Liszt (1811–1886), blízký přítel jeho staršího bratra Felixe. Předtím však Robert působil jako knihovník v místní seminární knihovně. V dopisech, které psal svému vrstevníkovi, rajhradskému benediktinovi Bédovi Dudíkovi, popisuje tuto svou zkušenost následujícími slovy: „*Biskup mi předal seminární knihovnu ke katalogizaci. On i kanovníci jsou ke mně opravdu přátelští. Pracuji pilně, i když jsem knihovník autodidakt. Doprovázel jsem svého biskupa na kanonických vizitacích v srpnu a září a od října připravuji katalog knihovny.*“ Úspěšné dokončení abecedního a chronologického seznamu dokládá dopis z 12. ledna 1846. Svou práci sice přirovnává k té

²¹⁷ KNAPÍKOVÁ, Jaromíra. *Děkan olomoucké...*, 2001. s. 6, c. d. v pozn. 216.

²¹⁸ *WorldCat Identities* [cit. 26.7.2016]. Dostupné z: <https://www.worldcat.org/identities/np-riederer,%20peter%20nepomuk/>

²¹⁹ Maďarsky Székesfehérvár, německy Stuhlweissenburg, latinsky Alba regalis. Starobylé město v Uhrách. Korunovační město uherských králů počínaje Štěpánem I. a konče Ferdinandem I. Biskupský seminář zde byl založen Marií Terezií roku 1777. Z důvodu tureckého ohrožení se později stal sídelním městem Prešpurk. NÉMETH, Gyula. *Hungary: a complete guide*. Budapest : Corvina, 1988. s. 120-124. ISBN 963 13 3740 5.

Herkulově v Augiášových chlévech, přesto se mu podařilo po časově náročné práci zaevidovat přibližně pět tisíc svazků.²²⁰

Dle provenienčních přípisů (>13), které Robert zanechal v několika exemplářích hradecké knihovny, je patrné, že po dokončení katalogu roku 1845 proběhla aukce duplicitních knih. Licitace se zúčastnil i Robert Lichnovský a získal do fondu například následující tituly: *Bullarium* (Řím 1729) a *Orationes consistoriales* (Řím 1722) papeže Klementa XI., *Synopsis historiae Germaniae* (Viedeň 1752) rakouského právníka Johanna Baptisty Pikera (činný 1748) a Josepha von Khevenhüller-Metsch (1706–1776). Druhý jmenovaný autor je s rodem Lichnovských spjat příbuzenským vztahem. Jde o pradědečka Robertovy matky Eleonory. Dále jde o tituly *De antiqua ecclesiae disciplina dissertationes historicae* (Benátky 1770, 2 sv.) Louise-Elliese du Pina (1657–1719), *Notitia ecclesiastica* (Benátky 1729) Jeana Cabassuta (1604?-1685) a *Collectio brevium atque instructionum* (S.l. 1797). U exempláře *Orationes* se navíc objevuje starší provenience prapůvodního vlastníka. Jde o blíže neurčený klášter v Uhrách. Vedle Robertova vpisku informujícího o způsobu akvizice se též často vyskytuje starší přípis v podobě „*Bibl[iothecae]. Seminarii Albae*“, „*Bibliothecae V. Seminarii Albensis*“ nebo „*Seminarii Albae regalae*“, jenž značí teologický seminář ve Stoličném Bělehradu (= Alba Regia). Ojedinele se objevuje jen tento starší zápis. Například u titulu *Dictionarium historicum, criticum, chronologicum, goeographicum, et literale sacrae scripturae* (Benátky 1766).

Z roku 1847 pochází Robertův vpisek v podobě „*RMLichnowsky Raab 1847*“. Vyskytuje se na titulech *Rituale romanum Pauli Quinti pontificis maximi* (Benátky 1757) a *Examen ecclesiasticum* (Benátky 1760) Felice Potesty (1649–1702). V tomto maďarském městě působil v letech 1842–1843 v biskupském teologickém semináři. Zápis tedy časově neodpovídá. Není však vyloučeno, že se do města vrátil a při té příležitosti jmenovanou knihu pořídil. V Rábu (maďarsky Győr) totiž pobývala rodina jeho babičky Eleonory Zichy-Vászonykeö. Otec Eleonory, Karel Zichy-Vászonykeö (1753-1826), zde působil jako vrchní župan rábského komitétu, než se stal rakouským státním ministrem.²²¹

Jak již vyplynulo z obsahové analýzy, knihovnický samouk Robert čerpal mnohé informace z četných příruček, jež hradecký fond uchovává. Dokladem jejich využívání jsou Robertovy rukopisné výpisky na předsádkách několika titulů. Nejčastěji se jedná o výpisky z díla *Manuel*

²²⁰ KNAPÍKOVÁ, Jaromíra. *Děkan olomoucké...*, 2001. s. 6, c.d. v pozn. 216.

²²¹ KOLÁŘOVÁ, Eva. *Hradec nad Moravicí...*, 2013. s. 26, c.d. v pozn. 4.

du libraires et de l'amateur de livres francouzského bibliografa Jacques-Charlese Bruneta (1780–1867), které je sice mladšího data, ale pouze potvrzuje aktivní využití příručkového fondu. I u těchto titulů se mnohdy nachází informace o akvizici ze seminární knihovny, včetně staršího přípisu. Takto poznamenané jsou pro příklad knihy *Institutiones catholicae in modum catecheseos* (Benátky 1765, 2 sv.) Francisca-Amata Pougeta, *Thesaurus ecclesiasticus* (Amsterdam 1728) Johanna Kaspara Suicera (1620–1684) a *Prolegomena, et dissertationes in omnes, et singulos sacrae scripturae libros* (Benátky 1755) Johanna Dominica Mansiho (1692–1769).

Jako jediný příslušník rodu Lichnovských užíval Robert vlastního osobního razítka, které je provedeno v modré barvě a je na něm vyobrazen jeho osobní církevní znak. Po obvodu tohoto oválného razítka se nachází text „ROBERTUS MARIA LICHNOWSKI. C. I. W.“. (>14)

V hradeckém fondu se dochovaly rukopisné vpisky pouze tří žen. Jedná se o již zmíněný zápis „La Princesse de Lichnowsky“, který však nelze blíže určit. Předpokládat lze snad jen tolik, že se může jednat o jednu z knížecích dcer, což by samo o sobě nebylo bez zajímavosti. Písmo působí dětsky úhledně, nelze tudíž předpokládat, že by patřilo kterékoliv z knížecích manželek. Druhou ženou, která zanechala svůj vpisek, je manželka druhého knížete Lichnovského, Karla Aloise (1761-1714), **Marie Kristina Thun-Hohenstein** (1765–1841). V jediném případě se podepsala „Marie Lichnowsky“ do prvního svazku povídky Olivera Golsmithe (1730–1774) *The Vicar of Wakefield* (Londýn 1792). Její rodové jméno zasahuje do předchozího přeškrtnutého vpisku. Na titulní straně se též nachází osobní modré razítko jejího vnuka Roberta. Díky, tentokrát poměrně jednoznačné, shodě písma, lze zbylé svazky označené jen složeným rodovým jménem „Lichnowsky Thun“ přiřadit k téže osobě. Takto se podpis zachoval na gotických románech *The Castle of Otranto* (Londýn 1786) Horace Walpola (1717–1797) a *The Old English Baron* (Londýn 1787) Clary Reeve (1729–1807). Tento žánr byl na Hradci vůbec dosti oblíben. Dále se podpis nachází v historickém příběhu Anne Fullerové (†1790) *Alan Fitz-Osborne* (Londýn 1787), sentimentální novele *The Man of Feeling* (Londýn 1775), a indickém dramatu *Sacotalá* (Londýn 1792), jehož autorem je básník Kálidása (činný 4.–5. stol.).

Podpis **Eleonory Zichy de Vaszonykeö** (1793–1873), v podobě „Comtesse Eleonore de Zichy“ (>15), se na rozdíl od podpisu Marie Kristiny nachází jen ve sbírce poezie švýcarského lékaře a tvůrce moderní fyziologie Albrechta von Hallera (1708–1777) *Versuch Schweizerischer Gedichten* (Göttingen 1749).

8.2 Rodová provenience Lichnovských

8.2.1 Tištěná rodová majorátní exlibris

Až na výjimečné případy jsou všechny knihy, které náleží do rodové majorátní knihovny, označeny dvěma druhy tištěného exlibris a to tak, že původem starší je přelepeno tím novějším. Na předních příděštích, kde jsou rodová exlibris umístěna, je tedy viditelné jen to nejnovější. Ze starého, které bylo provedeno ve větším rozměru, je vidět jen část. Aby bylo možné starší exlibris popsat, bylo nutné u dvou titulů využít zásahu restaurátorky, která obě exlibris sňala a umožnila tak popis staršího z nich.

Na starším mědirytovém exlibris je vyobrazen velký znak knížat Lichnovských se štítem s helmy a klenoty. Položený je na knížecím plášti, který je držen dvěma lvy. V nápisové pásce se nachází rodové heslo „NON NOBIS DOMINE NON NOBIS“. Pod znakem se nachází text „Fürstlich Lichnowsky´sche Majorats Bibliothek zu SCHLOSS GRÄTZ“. Datováno je do 60. let 19. století. Pravděpodobně bylo tedy pořízeno Robertem Lichnovským. (>16)

Mladší exlibris je provedeno technikou dřevořezu a je na něm zobrazený novogoticky stylizovaný znak Lichnovských se dvěma stonky vinné révy. Dále se na něm nachází helm s klenotem a přikryvadly a text „Aus der Buecherei des Schloßes Grätz“. Pochází z konce 19. století. (>17)

8.2.2 Rodová majorátní razítka

Vedle tištěných exlibris se na exemplářích vyskytují tři druhy razítek. První z nich má podobu drobného stylizovaného znaku Lichnovských se stonky vinné révy a knížecí korunou. (>18)

Na druhém je vyobrazen monogram Lichnovských, složený z propletených, zrcadlově obrácených písmen L. Doplněný je hraběcí korunou s pěti listy. (>19)

Třetí kulaté razítko obsahuje též dvě propletená, zrcadlově obrácená písmena L. Tentokrát se nachází pod knížecí korunou. Na razítku je text „MAJORATS BIBLIOTHEK“. (>20)

8.3 Šlechtické rody spřízněné s Lichnovskými

8.3.1 Rukopisná provenience

Na exempláři knihy *Repertorium zur Karte von Deutschland* (Berlín 1793) se zachoval zápis o věnování knihy feldmaršálem Lobkovicem „Dieses Buch habe ich von meinen Großonkel dem Feldmarschall Fürsten Lobkowitz. Kapitainen der deutschen Garde Geschenk bekommen.“ Následuje časový údaj „21 April 1800, který je napsán jen tužkou. Pokud je však tento údaj pravdivý, je autorem zápisu tehdy jedenáctiletý Eduard Lichnovský (1789–1845). Josef František Maxmilián Lobkovic (1772–1816) byl s rodem Lichnovských v příbuzenském svazku prostřednictvím matky Eduarda Lichnovského Kristiny Thun-Hohenstein (1765–1841). Byl bratrancem její matky Marie Wilhelminy von Ulfeld (1744–1800). Pod podpisem se dále nachází, též tužkou, různé varianty podpisu „Lichnowsky“. Mladý Eduard si tak pravděpodobně zkoušel svůj podpis nanečisto. (>21)

Přímým příbuzenským vztahem byla s Lichnovskými spojena hraběnka Leopoldina von Waldburg zu Zeil und Trauchburg (1811–1886). Byla babičkou kněžny Mechtildy Lichnovské (1879–1958) z otcovy strany. Její jméno se dochovalo v podobě „Leopoldine Comtesse d’Arco née Comtesse de Waldburg-Zeil-Trauchburg“ tedy z doby po jejím sňatku s hrabětem Maximilianem von und zu Arco-Zinneberg (1811–1885).²²² Podpis se nachází v titulu *Le magasin des pauvres, artisans, domestiques, et gens de la campagne* (Lyon 1780) francouzské spisovatelky Jeanne-Marie Leprince de Beaumont (1711–1780). Nad vpiskem se nachází ještě jeden starší zápis, „Marie Anne B de Wunster“, který se prozatím identifikovat nepodařilo. (>22)

S Rederny pojí Lichnovské svazek Marie Karoliny (1861–1933), dcery Karla Lichnovského a jeho manželky Marie, rozené princezny Croÿ, která za manžela pojala Wilhelma von Redern (1842–1909). Vpisek „Le Comte Gustav Roedern“ se objevuje ve spisu *Histoire philosophique et politique des établissements et du commerce des européens dans les deux Indes* (Ženeva 1780), který se zabývá obchodními vztahy Evropy a Dálného východu. Minimálně v přímé návaznosti z otce na syna se ale jméno Gustav v této linii Redernů nevyskytuje. Nic tedy nenasvědčuje tomu, že se kniha mohla do hradecké knihovny dostat prostřednictvím Marie Karoliny Lichnovské. Avšak tuto verzi nelze zcela zavrhnout. Inventář

²²² *Gothaischer genealogischer Kalender*. Gotha : Perthes, 1821. s. 113-115.; *Gothaisches genealogisches Taschenbuch auf das Jahr 1839*. Gotha : Perthes, 1838. s. 61.; *Gothaisches genealogisches Taschenbuch auf das Jahr 1897*. Gotha : Perthes, 1896. s. 37.

chuchelenského majetku, který nechal sepsat Karel Lichnovský, zmiňuje, že v knížecím salónu se, mimo jiné předměty, nachází i „...*fotografie hraběnky Redernové na měkkém dřevě s kovovým rámem*...“. Pravděpodobně je tedy myšlena jeho sestra, Marie z Redernu, která je o pár stránek dále zmíněna v souvislosti se závětí svého otce Karla, kterou nechal sepsat roku 1899.²²³

8.3.2 Supralibros

Zlacené heraldické supralibros nechal na své desky razit hraběcí rod Sinzendorf. Původně bavorský a posléze hornorakouský rod se počátkem 16. století rozdělil na dvě hlavní linie s názvem Erstbrunn a Friedau.²²⁴ Roku 1803 byli povýšeni do knížecího stavu a, stejně jako Lichnovští, zastávali vysoké posty za vlády Leopolda I. nebo Josefa II. Na rozdíl od Lichnovských jejich rod vymřel po meči roku 1822. Velice často je tento rod zaměňován s rodem Zinzendorfů z Pottendorfu. Jde ale o dva různé rody, které pojí jen sňatek Rudolfa ze Sinzendoru (1636–1677) s Evou Zuzanou z Zinzendorfu (1636–1709).²²⁵ Z tohoto svazku vzešla mimo jiné dcera Marie Maxmiliána von Sinzendorf (1675–1718) provdaná za hraběte Johanna Karla Martina Christophu von Nostitz-Rokinitz (1673–1740). Dcera posledně jmenovaných, Marie Johanna Barbora von Nostitz-Rokinitz (1713–1779), byla manželkou Karla Josefa Leopolda Lichnovského (1702–1739), za jehož otce Františka Bernarda (1664–1747) se rod trvale obrátil ke katolictví. Starším bratrem Karla Josefa Leopolda byl František Leopold Bernard (1690–1742), jenž svým svazkem s Annou Barborou Kajetánou Werdenbergovou rozšířil rodové jméno o jméno těchto po meči vymřelých hrabat.

8.3.3 Smuteční oznámení

Netradiční provenienční stopu představují v hradeckém fondu dvě dochovaná smuteční oznámení. První z nich se vztahuje k úmrtí Seliny Meade (1797–1872) provdané za Karla Johanna Nepomuka Gabriela Clam-Martinice (1792–1840). Její matka Marie Karolína Thun-Hohenstein (1769–1800) byla sestrou Kristiny Thun-Hohenstein (1765–1841), manželky Karla Aloise, druhého knížete Lichnovského (1761–1814). Kristina Thun-Hohenstein byla tedy Selininou tetou. Tyto příbuzenské vazby byly nastíněny již v souvislosti s vpiskem týkajícím se Josefa Františka Maxmiliána Lobkovice (1772–1816). Sestry Marie Karolína

²²³ ŠTĚPÁN, Václav. *Dějiny obce Chuchelné...*, 2009. s. 124, 138, c.d. v pozn. 6.

²²⁴ MAŠEK, Petr. *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti. Díl II., N-Ž*. Praha : Argo, 2008. s. 278. ISBN 978-80-257-0294-9.; dále MAŠEK, Petr: Knižní sbírky na zámku Kynžvart. In: *Sborník Západočeského muzea v Plzni. Historie XII. Plzeň : Západočeské muzeum, 1994. 112 s. ISBN 80-85125-67-6.*

²²⁵ Disertační práce: ARNEGGGER, Katharina. *Das Geschlecht der Sinzendorf*. Wien : [s.n.], 2000. 208 l.

a Kristina byly sestřenicemi zmíněného generálmajora rakouské armády. V oznámení je mimo jiné výňatek ze Selininy poslední vůle.

Druhé smuteční oznámení informuje pozůstalé o úmrtí Johanny Wilhelminy Augusty von Salm en Salm-Salm (1796–1868), matky Marie Croy-Dülmen (1837–1915), manželky Karla Lichnovského (1819–1901). V parte se píše, že zmiňovaná zesnula tiše a odevzdaně v Düsseldorfu odpoledne 22. listopadu. Následuje odstavec, který stručně informuje o jejím životě. Narodila se roku 1796 v Anholtu a žila 44 let ve šťastném manželství, ze kterého vzešlo celkem sedm dětí, které se dožily dospělého věku. Byla též babičkou deseti vnoučat, mezi které patřil i v té době osmiletý Karel Max, budoucí šestý kníže Lichnovský (1860–1928) a dále jeho mladší sestry Marie Karolina provdaná Redernová (1861–1933) a Margareta Eleonora provdaná za hraběte Brzezic-Lanckoronski (1863–1954). V oznámení je vcelku nejednoznačně uvedeno jméno zesnulé. V přesném znění: „Prinzessin Philipp von Croy, geb. Johanna Prinzessin zu Salm-Salm, Wild- und Rhein-Gräfin.“. Přičemž Filip Croy-Dülmen (1801-1871) byl manželem zemřelé Johanny Wilhelminy. (>23)

8.4 Šlechtické (a panovnické) rody bez zjištěné příbuzenské vazby na Lichnovské

8.4.1 Rukopisná provenience

Hrabě Alfons Oriola (1811–1863) pocházel ze starého portugalského rodu. Působil v diplomatických službách na nejrůznějších místech Evropy. Roku 1848 zastával například post pruského komořího a legačního rady v Turíně.²²⁶ V témže roce zemřel kníže Felix Lichnovský, jenž celý život více či méně úspěšně usiloval o službu v pruské diplomacii. Přesná podoba vpisku zní „Alphonso Henrico Comiti de Oriolla in memoriam Parasceves, Hildesii 17ma aprilis MDCCCXXXX celebratae, a Fridr. Guil. Koch, Protonotario apostolico et Prof. jur. can. in Seminario Episcopali Hildesimensi.“ Jak je patrné, kniha mu byla darována apoštolským pronotářem a profesorem kanonického práva v Hildesheimu. Věnovaným svazkem bylo *Officium Hebdomadae Sanctae* (Víděň 1761).

Jednou z nejzajímavějších provenienčních stop je vlastnoruční podpis arcivévodkyně Marie Terezie Habsbursko-Lotrinské (1762-1770), dcery císaře Josefa II. a jeho první manželky Isabely Parmské, vnučky císařovny Marie Terezie. Podpis „Archiduchese Therese“ se nachází

²²⁶ *Gothaisches genealogisches Taschenbuch auf das Jahr 1863*. Gotha : Perthes, 1862. s. 614.

v náboženském díle *Officia quorundam festorum ac SS. Patronorum secundum ritum. Breviarii Romani* (Vídeň 1762). Arcivévodkyně zemřela jako sedmiletá na zápal plic.²²⁷ V době jejího krátkého života působil na císařském dvoře Jan Karel Lichnovský, od roku 1757 na pozici tajného rady. Současně byla jeho manželka Marie Karolina z Althanu (1741–1803) oblíbenkyní Marie Terezie a též nositelkou řádu Hvězdového kříže, což byl nejvyšší rakouský řád udělovaný ženám.²²⁸ Knihu tedy mohl blíže neurčitelným způsobem získat Jan Karel v době, kdy se ještě těšil císařovnině přízni. Možná je i hypotéza, že knihu získala Marie Karolina. Mohl tedy knihu získat předtím, než z nedočkavosti a touze po titulu začal vyjednávat s pruským dvorem, kde mu byl Bedřichem II. roku 1773 udělen kýžený knížecí titul. Na exempláři se nachází též vpisek „labelle“. Jedná se pravděpodobně o chybný zápis jména „Isabelle“. (>24)

O slezském působení původně tyrolského rodu Fragstein²²⁹ jsou zmínky již ve 13. století. Od 14. století používal tento rod zdvojené jméno Fragstein-Niemsdorff a v téže době došlo k rozdělení na rakouskou a polskou větev. Pro Lichnovské je zajímavá linie Larisch, u které později došlo též ke zdvojení na podobu Larisch-Mönnich. Ferdinand Leopold von Fragstein und Niemsdorff, jehož podpis se v hradecké knihovně dochoval, je tedy předkem budoucích majitelů nedalekého zámku Raduň. V knize zanechal rozsáhlý vpisek „Ex Libris Perillustris, ac Generosi D[omi]ni D[omi]ni Ferdinandi Leopoldi de Fragstein, et Niemsdorff, Haereditarij D[omi]ni in Poznitz, et Gestřzabj, Serenissimi, ac R[everen]dissimi D[omi]ni D[omi]ni Caroli /:s: G:/: Episcopi Olomucensis, et Donabrugensis, Ducis Lotharingiae, et Barri etc. /:titulis Pl[eni]ssimis:/ Dominij Hochwaldensis, ac Praesidij Ejusdem Capitanei, et Commandantis. Emptus die 16. Decembris Anno 1709 pro 4 f.“. Dal v něm na vědomí, že působil ve službách biskupa Karla Josepha Ignaze von Lothringen und Baar (1680–1715).²³⁰

Ne vždy se podaří identifikovat konkrétního představitele daného rodu. Je tomu tak kupříkladu u vpisku „G.H. de Bartensleben...“, člena německého šlechtického rodu, jehož stopy je možné nalézt v Magdeburku a poté v Braniborsku. Není známo jak se

²²⁷ HAMANNOVÁ, Brigitte. *Habsburkové...*, 1996. s. 128, c.d. v pozn. 144.

²²⁸ KOLÁŘOVÁ, Eva. *Hradec nad Moravicí...*, 2013. s. 14-15, c.d. v pozn. 4.; dále MĚŘIČKA, Václav. *Orden und Ehrenzeichen der österreichisch-ungarischen Monarchie*. Wien : Anton Schroll & co., 1974. 304 s. ISBN 3-7031-0356-6.; KOLÁČNÝ, Ivan. *Řády a vyznamenání Habsburské monarchie*. Praha : Elka Press, 2006. 300 s. ISBN 80-902745-9-5.

²²⁹ MAŠEK, Petr. *Šlechtické rody...*, Díl I., 2008. s. 240, c.d. v pozn. 26.; *Rodzina Fragstein - Niemsdorff* [online]. [S.l. : s.n., 200?] [cit. 28.7.2016]. Dostupné z: <http://fragstein.republika.pl/>.

²³⁰ ZELENKA, Aleš. *Die Wappen der böhmischen und mährischen Bischöfe*. Regensburg : Beheyem-Verlag, 1979. s. 239-241.

Bartenslebenové dostali do Slezska, kde se po nich na začátku 18. století ztrácí stopy.²³¹ Podepsaným titulem jsou *Gesta Dei per Francos sive orientalium expeditionum, et regni Francorum Hierosolimitani historia* (Hanau 1609), dílo středověkého benediktinského mnicha Guilberta z Nogentu (1053-1124).

V případě vpisku „Joachim Gottlieb von Fabrice. 1761.“ se podařilo zjistit jen to, že se pravděpodobně jedná o potomka říšského dvorního rady Andrease Gottlieba von Fabrice. Potomci tohoto rodu jsou doložitelní v Bavorsku a v Rýnském Prusku.²³²

8.4.2 Tištěná provenience

Heraldické exlibris s textem "Ioachim L: Baro in Windhag. Dus in Reichenau Pragthal. Saxenegg. et gross Poppen. S.C.M. Consil[iarius]: et Regens. A[nno]. 1656." se dochovalo ve svazku *De numero oratorio* (Benátky 1554) italského spisovatele Gioviata Rapicia (1456–1553).²³³ Na stejném svazku se na titulní straně nachází též rukopisný zápis „Ex Bibliotheca Windhagiana 1666.". Tímto způsobem své knihy označoval úspěšný podnikatel a sběratel knih Joachim Enzmilner, od roku 1669 povýšený do hraběcího stavu. Svou knihovnu shromažďoval na zámku Windhaag bei Perg v Horním Rakousku.²³⁴ Cesta tohoto tisku do hradecké knihovny není známá, ale pravděpodobně se jednalo o dražbu. S jistotou však můžeme označit iniciátora nákupu. Jelikož se jedná o tisk vzešlý z tiskařské dílny Alda Manutia, byl nákupčím/pořizovatelem zcela jistě Robert Lichnovský.

Historie rodu Kuenburgů sahá až do 12. století. Na přelomu 15. a 16. století došlo k rozdělení rodu do dvou linií a to Ungersbach a Prunsee. K českým zemím měla vztah jen první zmíněná linie.²³⁵ Z té pocházel i vlastník barokního mědirytového heraldického exlibris s textem „Ex Bibliotheca Francisci Iosephi Comitis de Kuenburg.“, František Josef Kuenburg (1716–1793). Dochovalo se ve dvousvazkové publikaci *Voyage en Europe, Asie et Afrique* (Londýn 1730) holandského cestovatele Aubryho de la Mottray (1674–1743). Toto vlastnické

²³¹ BLAŽEK, Konrad. *Der Abgestorbene Adel der Preussischen Provinz Schlesien. Sechsten bandes achte atheilung.* Nürnberg : Bauer und Raspe, 1894.; GAUHE, Johann Friedrich. *Des heil. Röm. Reichs Genealogisch-historisches Adels-Lexicon, Erster Theil.* Leipzig : Gleditsch, 1740. sl. 15.

²³² *Stammbuch des blühenden und abgestorbenen Adels in Deutschland. Erster Band.* Regensburg : Georg Joseph Manz, 1860. s. 51.

²³³ Stejný zdroj uvádí i možná data 1476-1560. *CERL Thesaurus* [cit. 22.7.2016]. Dostupné z: <https://thesaurus.cerl.org/cgi-bin/record.pl?rid=cnp00125097>.

²³⁴ Svazky z této knihovny jsou v zámeckých knihovnách poměrně časté. KNESCHKE, Ernst Heinrich. *Neues allgemeines Deutsches Adels-Lexicon. Bd. 3., [Eberhard - Graffen.].* Leipzig : Voigt, 1861. s. 129-129.; OPPEKER, Walburga. *Bucheingnerzeichen des Grafen Joachim von Windhag.* [S.l.] : Phoibos Verlag, 2011, Nr. 1 s. 137-146.

²³⁵ MAŠEK, Petr. *Modrá krev : minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích.* Praha : Mladá fronta, 2003. s. 148. ISBN 80-204-1049-X.

označení bylo odhaleno až po restaurátorském zásahu, pomocí kterého byla nejprve sejmuta rodová exlibris Lichnovských, jež to küenburské zcela překrývala.²³⁶

Celostránkové heraldické ex libris s architektonicko-figurální výzdobou a se zajíci v erbu vlastnil hrabě Johann Christoph Oedt²³⁷, pán na Götzendorfu a Helffenbergu (1719–1750?). Od roku 1734 působil jako tajný rada a roku 1747 se stal dolnorakouským vládním místodržícím. Jeho velkoformátové celostránkové exlibris s devizou „Omnia Desuper“ a s textem „Joannes Christophorus Comes ab Oedt Dominus in Gozendorff et Helffenberg S:C:M: Camerarius et Excelsi Regiminis inferioris Austriae Consiliarius Regens“ se objevuje na tisku *Thurnier Buch* (Frankfurt nad Mohanem 1566) německého herolda Georga Ruxnera (činný 15.-16. stol.).

Ojedinelou záležitostí je výskyt heraldického exlibris teologa a skladatele církevních písní Johanna Conrada von Feuerlein, s textem "Iohann Conrad Feuerlein J[uris]C[onsul]tus et Consil[iarius]: Norimb[ergensis].", člena rodu, který byl roku 1790 povýšen do rytířského stavu. Erb s vyobrazením doprava hledícího medvěda s úlem a medvěda se sekerou v klenotu, se nachází na tisku *De quaesitis per epistolam* (Benátky 1576) z dílny Alda Manuzia. Za původce nákupu lze tedy opět označit sběratele aldinek Roberta Lichnovského.

Tištěný štítek s textem "De la Bibliotheque de Madame la comtesse Constance Rzewuska née Princesse Lubomirska", který náleží hraběnce Constance Rzewuski-Lubomirsky (1761-1840), je vlepen v několikavazkovém slovníku *Le grand dictionnaire historique* (Paříž/Basilej 1732, 1743–1745), jehož autorem je francouzský teolog a historik Louis Moreri (1643-1680). Tato provenienční stopa vede, stejně jako v případě rodu Fragstein-Neimstorf, k rodu Larisch-Mönnich. Manželka Evžena Larisch-Mönnicha (1835–1880) Marie Deym ze Stříteže (1847-1878) byla přes svou matku potomkem rodu Rzewusky-Lubomirsky.

8.4.3 Supralibros

Zlacené supralibros se nachází na titulu *New Vermehrete Schlesische Chronica vnnd Landes Beschreibung* (Vratislav 1625) Joachima Curaea (1532-1573) a Jakoba Schickfuße (1574-

²³⁶ O zámecké knihovně Küenburgů pojednává tato diplomová práce: BENDOVI, Lenka. *Zámecká knihovna Mladá Vožice*. Praha : Ústav informačních studií a knihovnictví, 2014.

²³⁷ Jedná se o starý rakouský rod, který byl roku 1608 povýšen do stavu svobodných pánů a roku 1714 do stavu hraběcího. Vymřel roku 1780. MAŠEK, Petr. *Šlechtické rody...*, *Díl II.*, 2008. s. 34, c.d. v pozn. 223.

1637). V polceném štítu je vpravo krokev nad hvězdou a vlevo tři koule. Nad znakem se nachází iniciály „C.R.I.V.S.F., po ním vrocení „1723“. Jde o supralibros rodu Schmidlinů pocházejícího pravděpodobně ze Slezska. Majitele supralibros nelze zcela jednoznačně určit, ale mohlo by se jednat o Karla Reicharda Schmidlina, který vlastnil mimo jiné panství Žleby nebo též Kácov nad Sázavou. V důsledku zadluženosti byl však roku 1737 královským tribunálem v Brně zbaven šlechtictví, rytířského stavu a českého inkolátu. Již roku 1730 byly statky tohoto šlechtice rozprodány.²³⁸ O průběhu rozprodeje se nedochovaly žádné informace, tudíž, stejně jako v případě knihovny Joachima Enzmilnera, není možné zrekonstruovat cestu tohoto tisku do rodové knihovny Lichnovských. S největší pravděpodobností se ale též jednalo o dražbu.

8.5 Církevní představitelé

Vpisek "Joann[is]: Caroli Scherffenberg Cath[edralis]: Eccles[iae] ol[omucensis]: Can[onici]" byl nalezen v době velmi populárním díle *Gespräche in dem Reiche derer Todten* (Lipsko 1736), jehož autorem je německý historiograf a teolog David Fassmann (1685–1744). Vlastníkem knihy byl Jan Karel Leopold von Scherffenberg (1698–1771), olomoucký kanovník a prelát. Roku 1749 se stal titulárním biskupem tengrenským a světícím biskupem olomouckým.²³⁹ S Robertem Lichnovským ho tedy pojí úřad olomouckého kanovníka, který Robert zastával od roku 1848. Na otázku, jak se kniha dostala do hradeckého fondu, nelze přesvědčivě odpovědět. V tomto exempláři se dále nachází starší přeškrtnané rukopisné exlibris, "Ex libris Francisci Josephi Juržicžeck."

Antonín Jakub Suchánek byl v letech 1755–1795 velmistrem řádu Křižovníků s červenou hvězdou.²⁴⁰ V této době bylo jeho hlavním úkolem ochránit řád před důsledky josefínských reforem, které neblaze zapůsobily na disciplínu v řádu.²⁴¹ Vpisek „a R[evere]nd[i]ssi[m]o ac Illustriss[im]o D. D. Antonio Suchanek S.O.M. cum rubea Stella crucigerorum Magno Generali Magistro 17 Junii 1756“ pochází tedy z prvního roku jeho působení v úřadu a nachází se v náboženské knize *Selectarum quaestionum encyclicae* (Praha 1732) strahovského

²³⁸ MAŠEK, Petr. Zámecké knihovny hrabat Wallisů z Karighmainu. In: *Sborník Národního muzea v Praze. Řada C, Literární historie*. Roč. 59, č. 3-4. s. 242. Dostupné z: file:///C:/Users/hp/Downloads/ISSN_0036-5351_3-4_2014_pp_5-1451-52.pdf; MAŠEK, Petr. *Šlechtické rody...*, Díl II., 2008. s. 242, c.d. v pozn. 223.

²³⁹ ZEMEK, Metoděj. Posloupnost prelátů a kanovníků olomoucké kapituly od počátku až po nynější dobu, 1-2, rukopis práce uchovaný v olomouckém archivu, 2, n. 116.

²⁴⁰ SVÁTEK, Josef. *Organizace řeholních institucí v českých zemích a péče o jejich archivy. Zvláštní příloha k Sborníku archivních prací*. 20(1970)2. Praha : Archivní správa ministerstva vnitra, 1970. s. 520-522.

²⁴¹ Antonín Jakub Suchánek [online] Praha : Rytířský řád Křižovníků s červenou hvězdou, [201?] [cit. 28.7.2016] Dostupné z: <http://www.krizovnici.eu/cz/mistri-a-velmistri/antonin-jakub-suchanek>.

premonstráta a profesora církevního práva a filozofie Thaddäuse Franze Schweigera (1692–1743) a Jakoba Johanna Benesche.

Ve známém díle *Mars Moravicus* (Praha 1677) historika Tomáše Pešiny z Čechorodu (1629–1680) se dochoval rozsáhlý vpisek cisterciáckého mnicha a v letech 1672–1691 opata velehradského kláštera Bernarda Kašpárka (†1699). Za jeho působení došlo na Velehradě k přestavbě klášterního kostela. Na následné výzdobě tohoto kostela se podílelo mnoho umělců. Za Kašpárkův úspěch lze označit získání slavného severoitalského malíře Paola Paganiho (1655–1716), jenž je autorem freskové výzdoby kostela a též obrazu, který se nachází na hlavním oltáři. Rozsáhlý vpisek v knize má následující znění „Hunc Librum Historicum MARTEM MORAVICVM Nuncupatum Pro STRENA Anni infra Scripti OBTULIT Reverendissimo, ac Amplissimo Domino, Domino Bernardo Kasperek Sacri Cisterciensium Ordinis Celeberrimi Monasterij Wellehradensis in Inclyto Marchionatu Moraviae, Abbati, ac Prelato Primo [etc. etc.] Ejusdem Obsequiosus ac obligatissimus Servus In praedicto Marchionatu Iuratus Provincialis Advocatus atqve Supra tacti Monasterij Causarum Agens Christianus Alexius Bartsch mp. Brunae XVIII Calendas Ianuarij Anno MDCXCIIX [=1698]“.⁽²⁵⁾

8.6 Kláštery

V poměrně hojném počtu se vyskytují provenienční stopy, které svědčí o předchozím vlastnictví exempláře nejrůznějšími kláštery. Ve většině případů je možné určit jen řád, který daný klášter obýval a nebo případně lokaci, která ale nevede k jednomu konkrétnímu klášteru.

Z identifikovaných klášterů jmenujme například klášter augustiniánů s kostelem sv. Rocha a Sebastiana ve Vídni, který byl vybudován roku 1642. Ke zrušení kláštera došlo roku 1783 a knihy, které byly v jeho majetku, přešly s největší pravděpodobností do vídeňské Národní knihovny. Ve fondu hradecké knihovny bylo vlastnické označení nalezeno v exempláři díla *Historiae regni Boemiae* (Prostějov 1552) Jana Skály z Doubravky, řečeného Dubravia (1486?–1553). Objevuje se v podobě, „Conv[en]tus vienn[ensis]. F[rat]ru[m] Erem[itarum]. Discal[ceatorum]. S[anti]. P[atris]. Augustini“.²⁴²

²⁴² *Provenio* [cit. 6.6.2016]. Dostupnéz:

<http://opac.nm.cz/authorities/30822;jsessionid=D04D0A30E5C5188EDD76611A91FFB48F?locale=cs#?locale=cs&id=JG0NyYnGSAuqfpoIHQhv7g&pageSize=10&sorting=relevance>.

Druhým identifikovaným klášterem je klášter servitů v Jaroměřicích nad Rokytnou. V místě dřívějšího kostela nechal roku 1673 Jan Antonín hrabě z Questenberka vystavět loretánskou kapli s křížovou cestou, která byla již roku 1675 přestavěna na klášter servitů u Panny Marie Loretánské. Fungoval až do roku 1784.²⁴³ Vpisky „Ad usum F[ratris] Callisti A[n]no 1741“, „Conventus Jaromerzensis Ord[inis]: Serv[orum]: B[eatae]: M[ariae]: V[irginis]:“ a „Ad usum F[ratris]. Callisti M[a]r[i]ae O[r]dinis. S[ervorum]. B[eatae]. V[irginis]. 1741“, „Conventus Jaromerzensis Ord[inis]: Serv[orum]: B[eatae]: M[ariae]: V[irginis]:“ byly nalezeny na prvním a druhém dílu pojednání *Tractatus amoris divini* (S.l. 1740) biskupa a teologa Františka Saleského (1567-1622). Svazky byly tedy s největší pravděpodobností zapůjčeny konkrétnímu řádovému bratru, čemuž by nasvědčoval začátek vpisku „Ad usum...“.

Na závěr lze zmínit zápis "Pro Conv[entu]: Znaym[iensi]: PP[atrum]: Franciscanoru[m]" na knize *Synopsis historico-genealogica regiae domus Lotharingicae* (Víděň 1748). Exemplář byl dříve v majetku františkánského kostela Nanebevzetí Panny Marie ve Znojmě.²⁴⁴

²⁴³ PLICHTA, Alois. *Jaroměřicko. Dějiny Jaroměřic nad Rokytnou a okolí. Díl I.* Třebíč : Arca JiMfa, 1994. 485 s. ISBN 80-85766-38-8.

²⁴⁴ SVÁTEK, Josef. *Organizace řeholních...*, 1970. s. 549, c.d. v pozn. 239.

9 Závěr

Předkládaná diplomová práce měla dle zadání za cíl zmapovat veškeré knižní fondy v českých zemích, které vlastnil rod Lichnovských. V dalších částech byla zkoumána historie rodu Lichnovských od počátku až k posledním majitelům panství Hradec nad Moravicí a Chuchelná. Dalším stanoveným cílem této diplomové práce bylo provedení obsahové a provenienční analýzy knihovního fondu 16.-18. století v zámecké knihovně v Hradci nad Moravicí a Chuchelné. Na základě provenienční analýzy byli identifikováni majitelé knih z rodu Lichnovských a zjišťovány stopy po předchozích majitelích knih a jejich vztahy k rodu Lichnovských.

Samotné diplomové práci předcházela průzkum metodou *de visu*, tedy s knihou v ruce, na jehož základě byl identifikován například hlavní shromažďovatel rodové majorátní knihovny Robert Lichnovský. Porovnáním hradeckého a chuchelenského fondu dospěla autorka současně k závěru, že dřívější úvahy o budování fondu v Chuchelné jakožto knižní sbírky obsahující pouze svazky v osobním vlastnictví posledních majitelů z rodu Lichnovských jsou přinejmenším nepřesné. Jelikož o tomto celku nejsou téměř žádné informace, bude otázka způsobu budování chuchelenské knihovny v budoucnu předmětem důkladnějšího průzkumu. V diplomové práci bylo konstatováno, že vlivem požáru, který hradecký zámek postihl roku 1796, byla s největší pravděpodobností (hraničící s jistotou) zničena celá původní rodová knihovna. Stalo se tak za vlády Karla Aloise, druhého knížete Lichnovského. Patrně již od dob působení tohoto člena rodu se započalo s opětovným budováním rodové knihovny. Vrcholem této snahy byla činnost vnuka Karla Aloise, katolického duchovního a knihovnického samouka Roberta Lichnovského. Tento významný člen rodu Lichnovských je též původcem té části knižní sbírky, která činí z hradecké knihovny knihovnu výjimečnou. Jedná se o kolekci tisků vzešlých z benátské dílny tiskaře Alda Manuzia, pro které se vžilo označení „aldinky“.

V úvodních kapitolách byla zdůrazněna skutečnost, že ve srovnání s jinými zámeckými knihovnami je ta hradecká velmi netypická. V důsledku požáru totiž chronologická skladba fondu neodpovídá běžnému schématu známému z jiných knihoven tohoto typu. Běžně se ve fondu nachází nevelký počet prvotisků, o něco více tisků 16. století a dále počet knih exponenciálně stoupá. Bylo konstatováno, že oproti nadstandardnímu počtu tisků 16. století, za který vděčíme sběratelské činnosti Roberta Lichnovského, je století sedmnácté dochováno v pouhém torzu osmdesáti osmi exemplářů.

V kapitole Historie rodu Lichnovských byla popsána historie rodu od konce patnáctého století až do druhé poloviny dvacátého století. S výjimkou dvou let byl hradecký zámek, kde je dnes uložena rodová majorátní knihovna, v držení Lichnovských po celou tuto dobu až do roku 1945, kdy jim bylo panství zkonfiskováno na základě Benešových dekretů. Při zkoumání dějin rodu bylo zjištěno, že přibližně do konce 17. století byla rodina Lichnovských protestantského vyznání. Teprve až za Františka Bernarda Lichnovského (1664-1747) se rod trvale obrátil na katolickou víru. František Bernard tak učinil z pragmatických důvodů. Jeho předci však byli protestanti z přesvědčení. Po obrácení dosáhl významné církevní kariéry již zmíněný Robert Lichnovský, který ji završil úřadem tajného komořího u papežského stolce. Kapitola zabývající se obsahovou analýzou byla rozdělena na tisky šestnáctého, sedmnáctého a osmnáctého století. Zvláště u 17. století bylo však problematické dojít jakýchkoliv průkazných a relevantních závěrů, jelikož se vlivem požáru dochovalo jen v torzovité podobě. Vedle Roberta Lichnovského byli v kapitole věnované provenienci identifikováni další členové rodu, kteří se podíleli na budování rodové knihovny. Významná je též druhá část kapitoly, která se zabývala provenienčními stopami šlechtických rodů spřízněných s Lichnovskými. V této části kapitoly se autorka dále věnovala provenienčním stopám dřívějších vlastníků, u kterých příbuzenská vazba na Lichnovské zjištěna nebyla. Šlo nejen o šlechtice, ale též o církevní představitele, vzdělané měšťany a majitele z řad klášterů. I tyto oblasti mohou být v budoucnu pramenem cenných informací o životě významného rodu Lichnovských, který po dlouhá staletí utvářel historii dané oblasti. Vedle hradeckého a chuchelenského celku nebyl zjištěn žádný jiný knižní fond, který by byl na českém území Lichnovskými budován. Tato práce poskytla dílčí výsledky, které budou využity v autorčině dalším výzkumu.

10 Použitá literatura

- AGRIPPA VON NETTESHEIM, Heinrich Cornelius. *Okultní filosofie*. Praha : Trigon, 2004. 2 sv. ISBN 80-86159-56-6 ; ISBN 80-86159-57-4.
- Allgemeine deutsche biographie*. Leipzig : Duncker & Humblot, 1875-1912. 56 Bd.
- Antonín Jakub Suchánek [online] Praha : Rytířský řád Křižovníků s červenou hvězdou, [201?] [cit. 28.7.2016] Dostupné z: <http://www.krizovnici.eu/cz/mistri-a-velmistri/antonin-jakub-suchanek>.
- ANTONÍN, Luboš. Odras objevitelských, vědeckých a loveckých výprav ve fondech zámeckých knihoven České republiky. [online]. In: *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska. 9. ročník odborné konference (11.-12. října 2000)*. Vědecká knihovna v Olomouci, 2012 [cit. 9.7.2016]. Dostupné z: <http://www.vkol.cz/cs/aktivita/konference-a-odborna-setkani/9--rocnik-odborne-konference/clanek/odraz-objevitelskych--vedeckych-a-loveckych-vyprav-ve-fondech-zameckych-knihoven-ceske-republiky/>.
- ARNEGGER, Katharina. *Das Geschlecht der Sinzendorf*. Wien : [s.n.], 2000. 208 l.
- AURICH, Frank - KOCOUREK, Jana - KÖHLER, Norman. *Provenienzmerkmale aus dem Bestand der Sächsischen Landesbibliothek - Staats- und Universitätsbibliothek Dresden*. [online]. Dresden : SLUB, 2006. [cit. 24.7.2016]. Dostupné z: http://www.qucosa.de/fileadmin/data/qucosa/documents/2745/SLUB_Provenienzmerkmale.pdf.
- BAADER, Clemens Alois. *Das gelehrte Baiern oder Lexikon aller Schriftsteller, welche Baiern im achtzehnten Jahrhundert erzeugte oder ernährte. Bd. I. A-K*. Nürnberg : J.E. Seidel, 1804. 658 sl.
- BAADER, Clemens Alois. *Lexikon verstorbener Baierscher Schriftsteller des 18. und 19. Jahrhunderts. Band I, Teil II. M-Z*. Augsburg und Leipzig : [S.n.], 1824. 376 s.
- BANCAREL, Gilles. *L'Histoire des deux Indes ou la découverte de la mondialisation* [online] [cit. 17.7.2016]. Dostupné z: https://www.uni-potsdam.de/romanistik/hin/hin22/inh_bancarel.htm.
- BARAN, Ivo. Zámecká knihovna v Hradci nad Moravicí. In: *Problematika historických a vzácných knižních fondů 2010 : sborník z 19. odborné konference, Olomouc, 20.-21. října 2010*. V Olomouci : Vědecká knihovna, Brno : Sdružení knihoven České republiky, 2011. s. 27-37. ISBN 978-80-7053-292-8; 978-80-86249-61-2.
- BEAULIEU MARCONNAY, Karl Freiherr von. *Karl von Dalberg und seine Zeit : Zur Biographie und Charakteristik des Fürsten Primas von Karl Freiherrn von Beaulieu Marconnay*. Weimar : H. Böhlau, 1879. 2 Bd.
- BENDOVIÁ, Lenka. *Zámecká knihovna Mladá Vožice*. Praha : Ústav informačních studií a knihovnictví, 2014.
- BENZING, Josef. *Die Buchdrucker des 16. und 17. Jahrhunderts im deutschen Sprachgebiet*. Wiesbaden : Harrassowitz, 1963. 528 s.
- Biografický slovník Slezska a severní Moravy. Sešit 6*. Ostrava : Ostravská univerzita, 1996. 147 s.
- Biographie universelle ancienne et moderne. 23. Lam-Leh*. Hrsg. Louis Gabriel Michaud. Graz : Akad. Druck- und Verlanst., 1968. 660 s.
- BLAUSTEIN, Albert P. *Constitutions of the World*. Littleton : Rothman, 1993. 86 s. ISBN 0-8377-0362-X.
- BLAŽEK, Konrad. *Der Abgestorbene Adel der Preussischen Provinz Schlesien. Sechsten bandes achte theilung*. Nürnberg : Bauer und Raspe, 1894.
- BRAITHWAITE, Helen. *Romanticism, publishing and dissent : Joseph Johnson and the cause of liberty*. Basingstoke : Palgrave Macmillan, 2003. 243 s. ISBN 0-333-98394-7.
- BUHR, Manfred. *Der Anspruch der Vernunft : die klassische bürgerliche deutsche Philosophie als theoretische Quelle des Marxismus. Teil I*. Berlin : Akademie-Verlag, 1968. 280 s.
- CATESBY, Mark - EDWARDS, George. *The natural history of Carolina, Florida, and the Bahama Islands*. London : C. Marsh, 1754.
- ČÁDA, František. Rukopisné svazky v zámecké knihovně na Hradci u Opavy. In: *Slezský sborník*, roč. 53, 1955. s. 283-292.
- DANILOVA, Al'bina Vital'jevna. *Pjat' princess : dočeri imperatora Pavla I : biografičeskije chroniki*. Moskva : Izograf, 2001. 461 s. ISBN 5-87113-107-7.

- Dictionary of National Biography. Vol. 49. Robinson-Russell.* London : Smith, Elder & Co., 1897, 496 s.
- DUYVENDAK, Jan J. L. *The last Dutch embassy to the Chinese court.* Leiden : Brill, 1938. 137 s.
- FIGGE, Robert. *Georg Friedrich von Martens : sein Leben und seine Werke : ein Beitrag zur Geschichte der Völkerrechtswissenschaft.* Gleiwitz : Hill, 1914. 89 s.
- Filosofický slovník.* Olomouc : Nakladatelství Olomouc, 2002. 463 s. ISBN 80-7182-064-4.
- Formování novověké filozofie.* Praha : Svoboda, 1989. 731 s. ISBN 80-205-0025-1.
- GAUHE, Johann Friedrich. *Des heil. Röm. Reichs Genealogisch-historisches Adels-Lexicon, Erster Theil.* Liepzig : Gleditsch, 1740. 1924 sl.
- GAWRECKI, Dan a kol. *Dějiny Českého Slezska 1740-2000 I.-II.* Opava : Slezská univerzita, Filozoficko-přírodovědecká fakulta, Ústav historie a muzeologie, 2003. 656 s. ISBN 80-7248-226-2.
- GIANNI, Francesco Maria. [online]. In: *Dizionario biografico degli italiani.* [S.l. : s.n.], 2000. Dostupné z: http://www.treccani.it/enciclopedia/francesco-maria-gianni_%28Dizionario-Biografico%29/.
- Gothaischer genealogischer Kalender.* Gotha : Perthes, 1816-1823. 7 Bd.
- Gothaisches genealogisches Taschenbuch auf das Jahr...* Gotha : Perthes, 1825-1942.
- GOTTARDO, Garollo. *Dizionario biografico universale.* I. Milano : Hoepli, 1907. 1024 s.
- GRAF, Klaus. Lehmann, Christoph. In: *Enzyklopädie des Märchens : Handwörterbuch zur historischen und vergleichenden Erzählforschung Bd. 8 Lief. 3/4.* Berlin : de Gruyter, 1996. s. 881-883.
- HABENICHT, Walter. *Georg Friedrich von Martens : Professor des Natur- und Völkerrechts in Göttingen.* Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 1934. 105 s.
- HAMBERGER, Georg Christoph - MEUSEL, Johann Georg. *Das gelehrte Teutschland. Bd. 3. H-J.* Lemgo : Meyerschen Buchhandlung, 1797. 584 s.
- HAMANNOVÁ, Brigitte. *Habsburkové : životopisná encyklopedie.* Praha : Brána, 1996. 403 s. ISBN 80-7243-109-9.
- HÄNSCH, Bruno Felix. Matthias Christian Sprengel : ein geographischer Publizist. In: *Mitteilungen des Vereins für Erdkunde zu Halle a. S.* Halle : Verlag Tausch & Grosse, 1903. 64 s.
- HAVRLANT, Petr. *Hospodaření knížat Lichnovských a odraz jejich činnosti v památkách* [online]. Hradec nad Moravicí : Hradecinfo, 2012 [cit. 27.7.2016]. Dostupné z www: <http://www.hradecinfo.cz/products/hospodareni-knizat-lichnovskych-na-hradeckem-panstvi-a-odraz-jejich-cinnosti-v-technickych-pamatkach/>.
- HITCHENS, Christopher. *Thomas Paine a jeho Práva člověka : biografie.* Praha : Beta, 2007. 208 s. ISBN 978-80-7306-307-8.
- HORŤIČKA, Václav. Ruska a Prusko v období slezských válek. In: *Historický obzor*, roč. 8, č. 7/8, s. 146-153.
- HRABOVÁ, Libuše. Jan Dubravius: 1486–1553. In: *Historiografie Moravy a Slezska. Svazek 1.* Editor Ivo BARTEČEK. Olomouc : Univerzita Palackého, Filozofická fakulta, katedra historie, 2001. s. 21-32. ISBN 80-238-3392-8.
- HRADEČNÝ, Pavel – HLADKÝ, Ladislav. *Dějiny Albánie.* Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2008. 716 s. ISBN 978-80-7106-939-3.
- Evropa v proměnách staletí.* Praha : Libri, 2001. 767 s. ISBN 80-7277-025-X.
- JOHANISOVÁ, Naďa. *Ekologická ekonomie : vybrané kapitoly.* Brno : Masarykova univerzita, 2014. 88 s. ISBN 978-80-210-7116-2.
- John Gabriel Stedman's Narrative of a Five Years Expedition Against the Revolted Negroes of Surinam. Newly Transcribed from the Original 1790 Manuscript, Edited, and with an Introduction and Notes.* Price, Richard - Price, Sally. [online] [cit. 22.7.2016]. Dostupné z: <https://books.google.com/>.
- JÖCHER, Christian Gottlieb. *Allgemeines Gelehrten-Lexikon.* Leipzig : Gleditsch. 4 Bd.
- JÖRDENS, Karl Heinrich. *Lexikon deutscher Dichter und Prosaisten. Bd. 3.* Leipzig : In der Weidmannischen Buchhandlung, 1808. 776 s.

- KAŠPÁRKOVÁ, Svatava. *Historický vývoj přírodovědného poznání (od starověku do konce 19. století)* [online]. Fakulta humanitních studií UTB, Zlín, [20??] [cit. 9.7.2016]. Dostupné z: http://www.science.upol.cz/clanky/vyvoj_poznani.pdf.
- KINDL, Miroslav. *Galeazzo Gualdo Priorato (1606 Vicenza – 1678 Vicenza)* [online]. Olomouc : Muzeum umění, [201?] [cit. 31.5.2016]. Dostupné z: <http://www.olmuart.cz/sbirky/knihy--41/galeazzo-gualdo-priorato--284/>.
- KNAPÍKOVÁ, Jaromíra. Děkan olomoucké metropolitní kapituly Robert hrabě Lichnovský. In: *Střední Morava*. Olomouc, roč. 7., č. 12, 2001. s. 4-16.
- KNESCHKE, Ernst Heinrich. *Neues allgemeines Deutsches Adels-Lexicon. Bd. 3., [Eberhard - Graffen.]*. Leipzig : Voigt, 1861. 624 s.
- KOLÁČNÝ, Ivan. *Řády a vyznamenání Habsburské monarchie*. Praha : Elka Press, 2006. 300 s. ISBN 80-902745-9-5.
- KOLÁŘOVÁ, Eva. *Hradec nad Moravicí : Díl první : Zámek a jeho park*. Hradec nad Moravicí : Město Hradec nad Moravicí ve spolupráci s Národním památkovým ústavem, Správou zámku Hradec n. M., 2013. 60 s.
- KOLÁŘOVÁ, Eva. Příběh zámku a mauzolea knížat Lichnovských v Chuchelné a vzájemné vazby na zámek Hradec. In: *Sborník Národního památkového ústavu v Ostravě 2009*. Ostrava : Národní památkový ústav, Územní odborné pracoviště v Ostravě, 2009. s. 61-84. ISBN 978-80-85034-55-4.
- KOLÁŘOVÁ, Eva. Státní zámek Hradec nad Moravicí : vývojové polohy exteriérů a interiérů se zvláštním zaměřením na 19. století : východiska a výsledky dosavadní památkové obnovy. In: *Sborník Národního památkového ústavu*. Ostrava : Národní památkový ústav, 2004. s. 21-37.
- KOLDA, Vlastimil. Právní příručky ve fondech státního okresního archivu České Budějovice : zákoníky, sbírky předpisů a jiné právní příručky používané městskou správou v Českých Budějovicích v 16. až 18. století. In: *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska : sborník z 15. odborné konference, Olomouc, 22.-23. listopadu 2006*. V Olomouci : Vědecká knihovna, 2007. s. 181-186. ISBN 978-80-7053-272-0.
- KRAUS, Arnošt Vilém. *August Gottlieb Meissner*. Praha : Athenaem, 1889. 21 s.
- Lichnowsky* [online]. [Rio de Janeiro] : Bureau Lichnowsky, [20--?] [cit. 27.7.2016]. Dostupné z: <http://www.kitenews.com.br/Lichnowsky/>.
- MAŠEK, Petr. Knižní sbírky na zámku Kynžvart. In: *Sborník Západočeského muzea v Plzni. Historie XII*. Plzeň : Západočeské muzeum, 1994. 112 s. ISBN 80-85125-67-6.
- MAŠEK, Petr. *Modrá krev : minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*. Praha : Mladá fronta, 2003. 330 s. ISBN 80-204-1049-X.
- MAŠEK, Petr. *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti. Díl I., A-M*. Praha : Argo, 2008. 668 s. ISBN 978-80-257-0027-3.
- MAŠEK, Petr. *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti. Díl II., N-Ž*. Praha : Argo, 2008. 664 s. ISBN 978-80-257-0294-9.
- McGREW, Roderick E. Dilemmas of Development: Baron Heinrich Friedrich Storch (1766–1835) on the Growth of Imperial Russia. In: *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*. Stuttgart : Steiner, 1976., s. 31-71.
- MĚŘIČKA, Václav. *Orden und Ehrenzeichen der österreichisch-ungarischen Monarchie*. Wien : Anton Schroll & co., 1974. 304 s. ISBN 3-7031-0356-6.
- Národní muzeum Praha : průvodce, Knihovna Národního muzea*. Praha : Národní muzeum, 1999. 94 s. ISBN 80-7036-058-5.
- MEINERS, Christoph. *Grundriß der Geschichte der Menschheit*. Göttingen : [s.n], 1785. 254 s.
- Mejer, Otto. *Febronius: Weihbischof Johann Nicolaus von Hontheim und sein Widerruf*. Freiburg i. B. : Akademische Verlagsbuchhandlung von J.C.B. Mohr, 1885. 326 s.
- MEUSEL, Johann Georg. *Lexikon der vom Jahr 1750 bis 1800 verstorbenen teutschen Schriftsteller. Bd. 12. [Sa-Sc]*. Hildesheim : Olms, 1968. 650 s.
- Nástin dějin evropského umění: výtvarné umění, literatura, divadlo, hudba*. Praha : Fortuna, 2008. 2 sv. ISBN 978-80-7168-996-6.
- NAGLER, Georg Kapar. *Die Monogrammisten*. München : G. Franz. 1858–1863. 5 Bd.

- NEBESKÁ, Barbora. *Provenienční a obsahový průzkum zámecké knihovny Chuchelná*. Praha : Ústav informačních studií a knihovnictví, 2011. 60 s.
- NEJEZCHLEB, Zdeněk - HRONEK, Miloslav. *Beethoven : osobnost génia v korespondenci*. Praha : Vyšehrad, 2004. 385 s. ISBN 80-7021-736-7.
- NÉMETH, Gyula. *Hungary: a complete guide*. Budapest : Corvina, 1992. 322 s. ISBN 963 13 3740 5. s. 120-124.
- Nouvelle biographie générale*. Paris : Didot, 1853-1866. 46 vol.
- OPPEKER, Walburga. *Bucheingnerzeichen des Grafen Joachim von Windhag*. [S.l.] : Phoibos Verlag, 2011, Nr. 1 s. 137-146.
- Ottův slovník naučný*. V Praze : J. Otto, 1888-1909. 28 sv.
- PAVLÍK, Ján. Adam Smith a teorie spontánního řádu. In: Smith, Adam. *Pojednání o podstatě a původu bohatství národů*. Praha : Liberální institut, 2001. 986 s. ISBN 80-86389-15-4.
- PČELOV, Jevgenij Vladimirovič. *Romanovy : Istorija dinastii*. Moskva : OLMA-PRESS, 2001. 488 s. ISBN 5-224-01678-9.
- POJSL, Miloslav. Děkani teologické fakulty v Olomouci. In: *Univerzita v Olomouci (1573-2009)*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2009, s. 156-159. ISBN 978-80-244-2227-5.
- POKLUDA, Zdeněk. Pruskovtí z Pruskova. In: *Malovaný kraj : Národopisný a vlastivědný časopis Slovácka*. Břeclav : Moraviapress, 1997, 33, č. 1, (1997) s. 5.
- POKORNÝ, Lukáš. *Klasifikace věd v období na přelomu středověku a novověku: nástup racionalizmu ve vědách*. Knihovnictví a Informační Věda Informuje [online]. [S.l.] : KIVI, 2004 [cit. 22.7.2016]. Dostupné z [www: http://www.phil.muni.cz/kivi/clanky.php?cl=22](http://www.phil.muni.cz/kivi/clanky.php?cl=22).
- PELCOVÁ, Naděžda. *Evropské myšlenkové tradice k hodnotám evropské civilizace*. V Praze : Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 1998. 128 s.
- POLIANSKI, Igor J. Natursystem, Systemästhetik und das Überleben der Physikotheologie. Eine Jenaer Botanikgeschichte um 1800. In: *Kunst – Die andere Natur*. Göttingen : [s.n.], 2004. s. 125-172.
- POUZAR, Vladimír. *Almanach českých šlechtických a rytířských rodů*. Praha : Zdeněk Vavřínek, 2010. 493 s. ISBN 978-80-904241-1-1.
- RAU, Georg. *Christophorus Lehmann und seine Chronica der freien Reichsstadt Speier*. Speier : Kranzbrühler, 1859. 31 s.
- Ravier, André. *Moudrý člověk a světec František Saleský*. Z francouzského originálu přeložila Jana Švancarová. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 1998. 263 s. ISBN 80-7192-364-8.
- RENDINA, Claudio. *Příběhy papežů : dějiny a tajemství : životopisy 265 římských papežů*. Praha : Volvox Globator, 2005. 714 s.
- RIEGER, Ute. *Johann Wilhelm von Archenholz als „Zeitbürger“*. Berlin : Duncker & Humblot, 1994. 210 s. ISBN 3-428-07964-7.
- RUOF, Friedrich. *Johann Wilhelm von Archenholtz*. Berlin : Ebering, 1915. 26 s.
- SKUTIL, Jan. *Jan Dubravius: biskup, státník, ekonom a literát*. Kroměříž : Muzeum Kroměřížska, 1992. 64 s.
- Slovník francouzsky píšících spisovatelů : Francie, Belgie, Lucembursko, Švýcarsko, Kanada, Maghreb a severní Afrika, "Černá" Afrika, Libanon, Oblast Indického a Tichého oceánu*. Praha : Libri, 2002. 759 s. ISBN 80-7277-130-2.
- Slovník latinských spisovatelů*. Praha : Odeon, 1984. 718 s.
- Slovník spisovatelů : Anglická literatura, africká literatury v angličtině, australská literatura, indická literatura v angličtině, irská literatura, kanadská literatura v angličtině, karibská literatura v angličtině, novozélandská literatura, skotská literatura, waleská literatura*. Praha : Libri, 1996. 756 s. ISBN 80-85983-04-4.
- Slovník spisovatelů německého jazyka a spisovatelů lužickosrbských*. Praha : Odeon, 1987. 844 s.
- Slovník spisovatelů. Řecko : antická, byzantská a novořecká literatura*. Praha : Odeon, 1975. 668 s.
- SMOLÍK, Josef. *Úvod do studia mezinárodních vztahů*. Praha : Grada, 2014. 229 s. ISBN 978-80-247-5131-3.

- SOJKA, Milan. *Dějiny ekonomických teorií*. Praha : Havlíček Brain Team, 2010. 541 s. ISBN 978-80-87109-21-2.
- SOJKOVÁ, Hana. *Problematika recepcce děl Franze Grillparzera s tematikou z českých dějin a mytologie: magisterská diplomová práce z oboru překladatelství – tlumočnictví: němčina*. Praha : Univerzita Karlova, Filosofická fakulta, Ústav translatologie, 2009. 103 s.
- ŠTĚPÁN, Václav. *Dějiny obce Chuchelné : 1349-2009*. Opava : Obec Chuchelná, 2009. 423 s. ISBN 978-80-254-5941-6.
- SVÁTEK, Josef. *Organizace řeholních institucí v českých zemích a péče o jejich archivy. Zvláštní příloha k Sborníku archivních prací. 20(1970)2*. Praha : Archivní správa ministerstva vnitra, 1970. s. 505-624.
- SVOBODA, Vladimír. *Postavení Dubraviovo v české historiografii [rukopis]*. Brno : Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, Filozofická fakulta, 1966. 155 s.
- Typografické poklady ze sbírek Lichnovských : katalog výstavy*. Ostrava : Národní památkový ústav, 2015. 63 s. ISBN 978-80-85034-87-5.
- UHLÍŘ, Dušan. *Slezský šlechtic Felix Lichnovský*. Praha; Litomyšl : Paseka, 2009. 156 s. ISBN 978-80-7432-014-9.
- URZIDIL, Johannes. *Goethe v Čechách*. Příbram : Pistorius & Olšanská, 2009. 501 s. ISBN 978-80-87053-37-9.
- Stammbuch des blühenden und abgestorbenen Adels in Deutschland*. Erster Band. Regensburg : Georg Joseph Manz, 1860. 4 Bd.
- Sur les pas de l'abbé Raynal : exposition présentée à l'occasion du XIIIe Congrès International des Lumières (Montpellier - Juillet 2007)*. Montpellier : Académie des Sciences et Lettres de Montpellier, 2006.
- Thieme-Becker. *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler*. Leipzig : Seemann, 1907-1950. 37 Bd.
- TYSON, Gerald P. *Joseph Johnson : a liberal publisher*. Iowa City : University of Iowa Press, 1979. 276 s. ISBN 0-87745-088-9.
- VERDONCK, Michelle. *Female gothic poetry in Scotland and Northern England of the 1800s*. [Gent] : Universiteit Gent, 2015. 76 s.
- VOIT, Petr. *Knihtisk 15. a 16. století*. Praha : Ústav informačních studií a knihovnictví, 2008. 55 s.
- VOIT, Petr. *Knihtisk 17. a 18. století*. Praha : Ústav informačních studií a knihovnictví, 2008. 49 s.
- VOIT, Petr. *Encyklopedie knihy. I. díl*. Praha : Libri, 2008. 655 s. ISBN 978-80-7277-390-9.
- VOIT, Petr. *Encyklopedie knihy. II. díl*. Praha : Libri, 2008. s. 656-1350. 978-80-7277-390-9.
- VOJÁČEK, Ladislav. *Nástin právních dějin*. Brno : Masarykova univerzita, 2011. 322 s. ISBN 978-80-210-5462-2.
- WAETZOLDT, Wilhelm. *Deutsche Kunsthistoriker. Bd. 1*. Leipzig : Seemann, 1921. 332 s.
- WURZBACH, Constantin von. *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich, enthaltend die Lebensskizzen der denkwürdigen Personen, welche 1750 bis 1850 im Kaiserstaate und in seinen Kronländern gelebt haben. Tl. 22, Perggen-Podhradszky*. Wien : Zamarski, 1870. 512 s.
- ZUBER, Rudolf. *Osudy moravské církve v 18. století*. Praha : Ústřední církevní nakladatelství ; Olomouc : Maticе cyrilometodějská, 1987-2003. 2 sv. ISBN 80-7266-156-6.
- ZELENKA, Aleš. *Die Wappen der böhmischen und mährischen Bischöfe*. Regensburg : Beheyem-Verlag, 1979. 319 s.
- ZEMEK, Metoděj. *Posloupnost prelátů a kanovníků olomoucké kapituly od počátku až po nynější dobu, 1-2, rukopis práce uchovaný v olomouckém archivu, 2, n. 116*.